

BOGEN OG LITTERATURENS VILKÅR

2015

BOG- OG LITTERATURPANELET'S ÅRSRAPPORT

BOGEN OG LITTERATURENS VILKÅR

2015

BOG- OG LITTERATURPANELETS ÅRSRAPPORT

BOG – OG
LITTERATUR
PANELET

Bogen og litteraturens vilkår 2015

Bog- og Litteraturpanelets årsrapport

Publiceret: september 2015

Layout: Louises design v/ Louise Perlmutter

www.kulturstyrelsen.dk/bogen-2015

Kontakt: Bog- og Litteraturpanelets sekretariat, ltm@kulturstyrelsen.dk

INDHOLD

1. Litteraturens vilkår og udvikling i et bogmarked under forandring	5
2. Kortlægning af den eksisterende statistik på bogmarkedet	11
2.1 Produktion af litteratur	12
2.1.1 Produktion af trykte bøger	13
2.1.2 Produktion af e-bøger	15
2.2 Uddybning af produktionsstatistik	17
2.2.1 Produktion fordelt på udgivere.....	17
2.2.2 Trykte bøger fordelt på udgivere	17
2.2.3 E-bøger fordelt på udgivere	20
2.2.4 Ansøgere til biblioteksafgift	22
2.2.5 Styrker og svagheder ved produktionsstatistik.....	24
2.2.6 Sammenfatning produktion.....	24
2.3 Distribution af litteratur	25
2.3.1 Forlagenes totalomsætning	25
2.3.2 Omsætning fordelt på genrer.....	25
2.3.3 Omsætning fordelt på salgskanal	26
2.3.4 Boghandlen som distributør	26
2.3.5 Folkebiblioteket som distributør	28
2.3.6 Udbud af e-bøger på bibliotekerne	29
2.3.7 Styrker og svagheder ved distributionsstatistik	29
2.3.8 Sammenfatning distribution.....	30
2.4 Forbrug af litteratur	30
2.4.1 Folkebibliotekernes udlån af bøger	30
2.4.2 Udlån fordelt på kommuner	31
2.4.3 Udlån af e-bøger.....	32
2.4.4 Læseklubber på folkebibliotekerne	32
2.4.5 Læsevaner	32
2.4.6 Styrker og svagheder ved forbrugsstatistik.....	36
2.4.7 Sammenfatning forbrug	37
3. Statistik på tværs af kilder	39
3.1 Bibliotekernes indkøb af litteratur skrevet på dansk.....	39
3.2 Bibliotekernes indkøb af oversat litteratur.....	41
3.3 Bibliotekernes største indkøb af titler fra 2013 og 2014	42
4. Mangler og forbedringspotentialer	45
5. Tendenser og forandringer i den vestlige verdens bogmarkeder (Angus Phillips).....	47
6. Sådan har vi gjort	53
6.1 Om dubletter	53
6.2 Forholdet mellem kommerciel og ikke-kommerciel litteratur.....	54
7. Om Bog- og Litteraturpanelet	55
7.1 Kommissorium for kulturministerens Bog- og Litteraturpanel	55

1 LITTERATURENS VILKÅR OG UDVIKLING I ET BOGMARKED UNDER FORANDRING

Fag- og skønlitteratur er kilde til oplysning og underholdning, til kulturelle erfaringer og kunstneriske oplevelser. Bogen er litteraturens vigtigste medie, og de økonomiske, teknologiske og kulturpolitiske rammer om bogen udøver indflydelse på, hvor megen og hvilke typer af litteratur der skrives, udgives, sælges og i sidste ende læses af danskerne.

I denne første årlige rapport fra Bog- og Litteraturpanelet vil vi belyse en række af de rammer og udviklinger, der præger bogen og litteraturen i Danmark. Det er vigtigt at få belyst, fordi vi indtil i dag ikke har haft et sådant overblik over bogmarkedets og litteraturens situation, og fordi det danske bogmarked undergår væsentlige forandringer i disse år – bl.a. under indflydelse af udviklingen på det internationale bog- og mediemarked.

Forandringer giver som altid anledning til både bekymringer og forhåbninger på litteraturens vegne, fx om markedstænkningen vil mindske pluralismen og kvaliteten i det litterære udbud eller omvendt, om internettet vil give os alle adgang til et overflødigshorn af fag- og skønlitteratur til meget lave priser. Sådanne bekymringer og forhåbninger kan være både legitime og forståelige; men problemet er, at vi i dag ikke har et tilstrækkeligt vidensgrundlag til at afgøre, i hvilket omfang sådanne bekymringer eller forhåbninger er berettigede. Med denne rapport håber vi at bidrage til et bedre og mere informeret grundlag for en kulturpolitisk diskussion af bogens og litteraturens vilkår i Danmark, også set i forhold til udviklingstendenser uden for landets grænser.

Overordnet set kan vi identificere tre vigtige udviklingstendenser på det danske bogmarked gennem de sidste par årtier: *liberalisering*, *digitalisering* og *globalisering*. Siden 2000 er det danske bogmarked blevet gradvist liberaliseret, og fra 2011 har bogpriserne været uden regu-

lering. Som konsekvens har vi set en stærkere priskonkurrence på bøger, ligesom bøger i stigende grad sælges andre steder end i den traditionelle fysiske boghandel, fx i supermarkeder og på internettet. Den øgede priskonkurrence har bl.a. ført til diskussion af bestsellers betydning på bogmarkedet, herunder krimilitteraturens bestsellere, mens kunderne har fået mulighed for at sammenligne priserne på bøger forskellige steder. Det har bl.a. affødt bekymring om udbuddet af ny dansk produceret litteratur; hvis opmærksomheden koncentrerer sig om få, store titler, vil mangfoldigheden i litteraturen kunne lide overlast både på udbudssiden (mangfoldighed af producerede titler) og forbrugssiden (læsningen af titler). Endelig får bogen også konkurrence fra et stadigt større og fortrinsvis kommercielt medieudbud, der har skabt frygt for, at danskernes læsning af bøger som sådan er truet.

Digitaliseringen har også ændret vilkårene for bogens kredsløb fra forfatter over forlag og boghandel til læser. I lang tid har e-bogen været et marginalt fænomen på det danske bogmarked, men inden for de sidste par år er den alvor blevet en del af både forlagenes omsætning og læsernes virkelighed. Samtidig tilbyder internettet nye muligheder for at distribuere bøger, ligesom kontakten mellem forfatter, forlag og læsere kan tage nye former. Digitaliseringen gør det i højere grad muligt for forfattere at udgive bøger uden om eksisterende forlag og boghandlere. Selvudgivelse af bøger er ikke noget nyt fænomen, men med internettet er der nye muligheder for at distribuere både fysiske og digitale bøger til læserne, ligesom e-bogen som medie overflødiggør omkostninger til tryk og gør spørgsmål om oplag og lager overflødige. Digitaliseringen har også inviteret nye aktører ind på bogmarkedet, som prøver at udnytte teknologien til at skabe både nye forretningsmo-

deller for bogen og ændrede måder at producere og læse bøger på. Det gælder fx netboghandelen Saxo.com, der ud over at sælge papir- og e-bøger også tilbyder forskellige former for tjenester til forfattere, så de lettere selv kan udgive deres bøger; et andet eksempel på digital forandring er abonnements-tjenesten Mofibo, der i stedet for at sælge bøger stykvis til læserne tilbyder et digitalt bibliotek af bøger i månedligt abonnement. Folkebibliotekerne har også været præget af digitaliseringen, hvor eReolen har udviklet sig til en vigtig del af bibliotekernes udlån. Samtidig har bibliotekerne med internettet fået nye muligheder for at have kontakt med læserne og skabe oplysning og debat om litteratur og kultur.

Bogmarkedet er også præget af globaliseringen. Danske forfattere, forlag og boghandlere spiller fortsat en helt central rolle i det danske bogmarked, men en række globale aktører påvirker det danske bogmarked udefra. Google og Apple tilbyder online adgang til en række bøger, ligesom søgemaskiner er blevet en livsnerve for boghandleres kontakt med læsere, der søger efter en bestemt bog. Amazon har på mange måder revolutioneret handlen med bøger i USA og Storbritannien og sat nye standarder for distribution, bogpriser, og arbejdsvilkår for ansatte i branchen. Amazon har i de seneste år vundet indpas på nogle europæiske markeder, men endnu kan danskerne ikke købe bøger på dansk hos Amazon. Selvom disse forskellige globale aktører endnu ikke sælger danske bøger i nævneværdigt omfang, er de alligevel med til at påvirke nogle markedsmæssige, juridiske og teknologiske standarder på det danske marked, og de fungerer som skræmmebilleder for nogle og forbilleder for andre for, hvordan bogbranchen og bogens fremtid vil blive.

Disse forskellige udviklingstendenser kan have forskellige og modsatrettede konsekvenser for udbud og forbrug af fag- og skønlitteratur. Med denne første rapport håber vi at bidrage til at belyse nogle sider af udviklingen af bogen og litteraturen i Danmark, mens andre aspekter vil blive fulgt op i efterfølgende årsrapporter. I dette års rapport vil vi først og fremmest levere en bred og solid statistisk beskrivelse af bogens og litteraturens produktion, distribution og forbrug i Danmark. Derudover vil vi sætte fokus på to særlige udviklingstendenser, henholdsvis udviklingen i alternative publiceringsformer for bøger og globaliseringen af bogmarkedet. De vigtigste

udviklingstendenser, som rapporten peger på, skal vi her opsummere:

FREMGANG I UDGIVELSEN AF NY, TRYKT DANSK SKØNLITTERATUR

Rapporten viser generelt en vækst i antallet af udgivne bøger i Danmark. I 2014 udkom der i alt 11.340 bøger (trykte bøger og e-bøger) på det danske bogmarked; i 2013 var tallet 10.784. Hvis vi ser nærmere på nye titler på markedet, var ny, trykt skønlitteratur skrevet på dansk ligeledes i fremgang fra 1.223 udgivelser i 2013 til 1.365 i 2014; i 2010 blev der udgivet 1.040 titler af ny, trykt skønlitteratur skrevet på dansk. Udgivelsen af ny, trykt faglitteratur skrevet på dansk var præget af et fald: der udkom 2.151 titler i 2014, mens der i 2013 udkom 2.254.

Mængden af ny, trykt oversat skønlitteratur svinger lidt gennem årene. I 2014 blev der udgivet 1.344 titler, mens der i 2010 blev udgivet 1.288 titler. Mængden af ny, oversat faglitteratur viser en svagt faldende tendens. 815 titler oversat faglitteratur udkom på markedet i 2014 mod 835 året før. For både fag- og skønlitteratur gælder det, at især engelske og amerikanske bøger er forlæg for et betydeligt antal oversættelser, henholdsvis 709 skønlitterære udgivelser og 543 faglitterære udgivelser i 2014 (trykte førstegangsudgivelser); men der er i perioden 2009-14 ikke tegn på, at engelske og amerikanske bøgernes andel af den oversatte litteratur er i stigning. Oversættelser fra svensk, fransk og tysk er også relativt hyppige.

Se kapitel 2.1 i rapporten for en uddybning.

FLERE E-BØGER GIVER MERE PLADS TIL MINDRE FORLAG OG LYRIK

Inden for både fag- og skønlitteraturen ses en stigning i antallet af e-bogsudgivelser fra 2012 til 2014. Fra 2.497 i 2012 til 3.694 i 2014. Ud over en generel vækst i e-bogsmarkedet kan en medvirkende faktor til stigningen være, at der i disse år kommer en del ældre litteratur i nye e-bogsudgaver. Det er en måde, hvorpå forlag kan gøre deres eksisterende bagkatalog relevant i en digital verden, samtidig med at det kan være billigt i de tilfælde, hvor ældre værker ikke er rettighedsbelagt. Væksten i kommercielle, skønlitterære udgivelser af e-bøger ligger inden for romaner, noveller og digte. Oversættelser fyl-

der mindre blandt e-bøgerne end blandt trykte bøger. I perioden 2012-14 udgør den oversatte skønlitteratur 36,7 % af e-bogsproduktionen, mens det tilsvarende tal for de trykte bøger er 52,5 % (i perioden 2009-2014).

Blandt e-bogsudgiverne finder vi en række mindre og knapt så kendte forlag. Flere af dem udgiver (stort set) ikke trykt litteratur. Det er videre værd at notere, at dansk lyrik har en vigtig udgivelseskanal i form af mindre kendte forlag, herunder selv- og medudgiverforlag, samt gennem digitale udgivelser.

Se kapitel 2.1 i rapporten for en uddybning.

DANSKE FORLAG PÅ VEJ UD AF KRISEN

Flere års faldende omsætning for de danske forlag lader til at være brudt, og for første gang i syv år er der en samlet vækst i forlagenes omsætning. Overordnet set ligner årene 2013 og 2014 hinanden, men inden for de forskellige genrer finder der dog alligevel nogle mindre udsving sted: Forlagene oplever især en stigning i den del af omsætningen, der kommer fra salg af digitale udgivelser. Denne udvikling skyldes ikke kun et øget salg af e-bøger, men afspejler også, at der satses på digitale undervisningsmidler i skolesystemet. Derudover kan man registrere en mindre tilbagegang på 1,2 procent i omsætningen på faglitteratur. For skønlitteraturens vedkommende er omsætningen stort set uændret i forhold til 2013.

Forlagenes salg til de fysiske bogudsalgssteder falder i perioden fra 2013 til 2014 med 1,5 %, mens salget til internetboghandlerne stiger markant med 18,6 % i perioden.

Se kapitel 2.3 i rapporten for en uddybning.

NY VIDEN OM SELVUDGIVERE

Den etablerede forlagsbranche bliver i dag suppleret af en række nye aktører. Forskellige former for selvudgivelser, hvor udgivelserne er finansieret helt eller delvis af forfatteren, har markeret sig som en fast bestandsdel af udgivelsesbilledet i Danmark. Særligt lyrikken udkommer – i højere grad end for andre genrer – i dag som selvudgivelser. En undersøgelse, iværksat af Bog- og Litteraturpanelet, af alternative publikationsformer på bogmarkedet viser, at

- selvudgivelser udgør i 2013 og 2014 15 % af produktionen af bøger
- andelen af selvudgivne trykte bøger er på 12 % i 2013 og 11 % i 2014
- andelen af selvudgivne e-bøger i 2013 er 22 % og 21 % i 2014.

På baggrund af en spørgeskemaundersøgelse blandt danske selvudgivere, der indgik som en del af den eksterne undersøgelse, kan følgende blandt andet udledes:

- 59 % af selvudgiverne angiver kreativ frihed som hovedårsagen til at vælge at udgive selv; 43 % angiver bedre økonomi; og 38 % begrundet det med afslag fra traditionelle forlag.
- 26 % af de adspurgte selvudgivere angav forfattergerningen som hovederhverv, 50 % som bierhverv og 24 % som hobbyerhverv.
- 46 % af selvudgiverne har tidligere udgivet på traditionelle forlag, herunder 73 % af dem, der angav forfattergerningen som deres hovederhverv.

Ud over selve kortlægningen af feltet af alternative publiceringskanaler vidner undersøgelsens resultater også om, at det ikke er holdbart at opretholde et skarpt skel mellem traditionelle forlagsudgivelser på den ene side og alternative selvudgivelser på den anden side. Der findes forskellige blandingsformer på både forlags- og forfattersiden. En række forlag står for traditionelle udgivelser, samtidig med at de bistår selvudgivere med forskellige ydelser; en netboghandel som saxo.com sælger både almindelige forlagsudgivelser og forestår selvudgivelser på internettet. Tilsvarende er der en del forfattere, der af meget forskellige årsager både udgiver bøger på etablerede forlag og selv udgiver på eget forlag eller lignende.

Se undersøgelsen af alternative publikationsformer på bogmarkedet på Bog- og Litteraturpanelets hjemmeside: kulturstyrelsen.dk/bogen-2015/selvudgivere.

FÆRRE FYSISKE BØGER PÅ BIBLIOTEKERNE, MANGE FLERE E-BØGER

Bibliotekernes materialeudgifter, både totalt set og for bøger isoleret, er steget en smule de seneste tre år, mens der i perioden forud (2000-2011) har været et fald i materialeudgifter til bøger; det forudgående fald bliver særlig tydeligt, hvis

man korrigerer for inflation, hvormed det også tydeliggøres, at folkebibliotekernes købekraft er faldende. I perioden 2009-2014 har udgifterne til bogindkøb udgjort mellem 59 % og 64 % af de samlede materialeudgifter.

Folkebibliotekernes bestand af trykte bøger har været jævnt faldende de sidste 14 år – svarende til et fald på 41,8 %. Faldet modsvares ikke af et tilsvarende fald i bibliotekernes samlede materialeudgifter til bøger, hvilket kan forklares med øgede udgifter til digitalt materiale og den faldende købekraft.

I de første år efter årtusindskiftet følger udlåns- og bestandsfaldet for trykte bøger nogenlunde hinanden, men efter 2006 falder bestanden væsentligt hurtigere end antallet af udlån. Dermed udlånes hvert eksemplar i gennemsnit mere på folkebibliotekerne i dag, end det gjorde for 13 år siden. I 2009 blev der udlånt 5,83 fysiske bøger pr. indbygger per år, mens det årlige gennemsnitlige udlån i 2014 var faldet til 4,87 fysiske bøger pr. indbygger.

Bibliotekernes e-bogstjeneste eReolen har derimod oplevet en markant vækst. Både hvad angår antallet af titler, der udbydes, og antallet af udlån. I juli 2015 blev der udlånt 126.414 e-bøger og 150.992 netlydbøger. Væksten i digitale udlån er tydelig, men fysiske udlån udgør fortsat den største andel af bibliotekernes udlån, svarende til at ca. 98 % af alle bogudlån i 2014 var af trykte bøger og kun ca. 2 % var fra eReolen¹.

Se kapitel 2.3 og 2.4 i rapporten.

BIBLIOTEKER INDKØBER HELST ROMANER

Romaner fylder procentuelt mere end tre gange så meget på bibliotekerne, som de tegner sig for i den samlede bogproduktion. Romanerne er således den voksengenre, der gennemsnitligt indkøbes i flest eksemplarer pr. titel. Omvendt fylder faglitteraturen for voksne rigtig meget i den samlede bogproduktion og knap så meget på bibliotekerne. Andelen af oversat litteratur på bibliotekerne ligger nogenlunde stabilt på omkring 40 % for titler udkommet i 2013 og 2014.

¹ Danmarks Statistik fører også statistik over folkebibliotekernes udlån af e-bøger. Disse data omfatter også udlån af forskellige former for danske og fremmedsprogede netpublikationer og brug af artikeldatabaser og lignende. I det følgende er det alene udlånstal fra eReolen, som vil blive anvendt.

Det er især de etablerede forlag, og i særlig grad forlag med udgivelser til børn og unge, hvis bøger købes af bibliotekerne. Derimod er det sværere for selv- og medudgiverforlag at komme ind på bibliotekerne.

Se kapitel 3 i rapporten for en uddybning.

KØN, ALDER OG UDDANNELSE HAR BETYDNING FOR LÆSNING

Der er tydelige kønsforskelle, når det gælder læsning af skøn- og faglitteratur. Knap 50 % af kvinder læser skønlitteratur ugentligt eller hyppigere, mens det kun gælder for knap 30 % af mænd. Mænd læser omvendt mere faglitteratur end kvinderne, men forskellen er her ikke så stor: henholdsvis 36,6 % mænd og 32 % kvinder læser i 2014 faglitteratur ugentligt eller hyppigere. Lidt flere danskere læser faglitteratur i dag sammenlignet med 2010, men generelt har læsehypigheden været ret stabil blandt begge køn i løbet af de sidste fem år. Noget nyt er dog en fremgang i læsning af e-bøger. Selvom knap 2/3 af den voksne befolkning i 2014 aldrig har læst e-bøger, angiver 8-9 % af befolkningen, at de læser e-bøger mindst én gang om ugen.

Der er tydelige forskelle i befolkningens læsevane i forhold til, hvilken alder og uddannelse man har. Generelt gælder det, at ældre mennesker hyppigere læser skønlitteratur, mens der blandt yngre mennesker er en del, som aldrig læser skønlitteratur. Omvendt finder vi en hyppigere læsning af faglitteratur blandt yngre personer end blandt de helt ældre, hvilket antageligvis hænger sammen med faglitteraturens tilknytning til uddannelsesaktivitet. Endvidere viser rapporten, at personer med ingen eller kortere uddannelse hyppigere vil være at finde mellem ikke-læsere, mens personer med mellemlange og længerevarende uddannelser ganske sjældent er at finde blandt ikke-læsere. Denne sammenhæng er dog mere udtalt for yngre mennesker end for ældre.

Se kapitel 2.4 i rapporten for en uddybning.

DET GLOBALE BOGMARKED ER PRÆGET AF STORE ÆNDRINGER

På det angloamerikanske bogmarked er det sket markante forandringer i løbet af det sidste årti. Digitaliseringen af bogmarkedet er her slået markant igennem, dels ved at internettet

er blevet en dominerende salgskanal for bøger, dels ved at e-bogen har vundet betydeligt indpas. Globale teknologi- og medie-giganter som Amazon og Google har på afgørende vis været med til at omstrukturere branchen og åbne for nye muligheder for publicering og salg af bøger. Stigningen i e-bogssalget er dog på det seneste aftagende i USA og England, hvorfor der i branchen tales om, at en ny balance mellem papir- og e-bøger er under udvikling. Forandringerne i det kontinentale Europa har været mindre markante end i USA og England, men markeds- og teknologiudviklingen samt konkrete udfordringer fra globale aktører som Amazon har genoplivet kulturpolitiske diskussioner om skat på bøger og e-bøger, sikring af boghandlernes rolle i distributionen og prissætning af bøger. I en dansk sammenhæng påvirker den globale udvikling primært bogmarkedet indirekte fx gennem introduktionen af globale, tekniske standarder på det digitale område, ændrede EU-regler, salg af udenlandske bøger via internettet samt import af erfaringer med omstilling og udvikling fra udlandet. De globale aktører er (endnu) ikke direkte til stede i det danske bogmarked, men såfremt det sker, vil det kunne ændre forholdene betydeligt.

Se kapitel 5 i rapporten for en uddybning.

SALGSSTATISTIKKER OG BEDRE LÆSESTATISTIKKER ØNSKES

Statistikker, der på titelniveau kan belyse, hvor mange bøger der sælges i Danmark, findes ikke i dag. Panelet ser med spænding på et pilotprojekt i regi af Danmarks Statistik, der forhåbentlig kan tilvejebringe viden om bogsalget i supermarkederne, og vil sammen med Danmarks Statistik undersøge mulighederne for at gøre det permanent og evt. udbrede det til øvrige aktører i boghandlen. Endvidere giver den digitale udvikling mulighed for statistisk at belyse bogkøb, -lån og -læsning med en helt anden detaljeringsgrad end tidligere, hvilket bør medtænkes i den fremtidige indsamling af data.

De eksisterende statistikker om læsning rummer ikke tilstrækkeligt med information om, hvilke former for bøger og litteratur der læses, ligesom der savnes analyser af, hvilke faktorer der udøver indflydelse på læsning i forskellige grupper af befolkningen. Panelet vil derfor arbejde fremadrettet på at kortlægge mu-

lighederne, for at der etableres en mere ensartet og konsistent læsestatistik.

Se kapitel 4 i rapporten for en uddybning.

MANGFOLDIGHED I BOGMARKEDET?

Et centralt parameter i vurderingen af bogmarkedet er spørgsmålet om mangfoldighed i produktion, distribution og forbrug. Generelt peger resultaterne af denne rapport på, at udbuddet af nye titler skrevet af danske forfattere ikke er i tilbagegang, men tværtimod udviser en vis vækst inden for de sidste fem år.

Hvad angår udenlandske oversættelser, er der en klar indflydelse fra engelske og amerikanske bogudgivelser, men denne er ikke voksende, ligesom der også oversættes en del bøger fra især Sverige, Tyskland og Frankrig.

Muligheden for at udgive digitalt og via alternative kanaler ser desuden ud til at blive udnyttet af traditionelt smalle genrer som lyrik.

Selvom de statistiske oplysninger i denne rapport ikke kan give et tilstrækkeligt præcist billede af de forskellige genrer, som bøgerne udgives inden for, giver rapporten anledning til en vis optimisme, hvad angår selve udbuddet af litteratur, om end faglitteraturen er i en mindre tilbagegang.

Når det gælder distributions- og forbrugssiden, er der imidlertid for utilstrækkeligt et datagrundlag til at udtale sig sikkert om, hvorvidt mangfoldighed også gør sig gældende her. På distributionssiden drejer mangfoldighed sig ikke mindst om, hvorvidt bredden i litteraturen synliggøres fx i boghandelen, på nettet og på biblioteket. Det forhold, at al litteratur i princip kan søges digitalt, indebærer ikke i sig selv, at al litteratur har lige gode chancer for at blive opdaget af den potentielle læser. Såvel boghandelens udstillingsvindue som søgemaskinens algoritmer kan være styret af popularitetshensyn, der levner mindre plads til både den smalle bogudgivelse og den såkaldte mellemlitteratur.

Tilsvarende ved vi for lidt om læsernes faktiske læseradfærd, herunder forbrug af forskellige genrer, til at kunne sige noget udfoldet om danskernes litteraturforbrug. Læsestatistikken i denne rapport peger på, at udbuddet ikke i sig selv er nok til at skabe mangfoldighed i forbruget. Der er således systematiske kønsmæssige og uddannelsesmæssige forhold, der påvirker, hvorvidt læseren er til fag- eller skønlitteratur – eller slet ikke er til bøger. Der ligger med andre

ord en litteraturpolitisk udfordring i at skabe ikke bare principiel adgang til, men også reelt forbrug af bøger og litteratur.

Med denne rapport er et første spadestik taget til at skabe en dækkende statistik og årlig rapportering om bogens og litteraturens situation i Danmark. Mange spørgsmål er fortsat uafklarede, men kommende analyser og forbedret statistik på området vil kunne råde bod på dette.

Bog- og Litteraturpanelet, 23. september 2015

Stig Hjarvard, formand (professor ved Institut for Medier og Erkendelse ved Københavns Universitet)

Ann Steiner (docent i litteratursociologi ved Lunds Universitet)

Anne-Marie Mai (professor i dansk litteratur ved Syddansk Universitet)

Gitte Balling (lektor ved IVA, Københavns Universitet)

Rasmus Grøn (lektor ved Institut for Kommunikation ved Aalborg Universitet)

Kjell Bohlund (forlagskonsulent og tidligere adm. direktør for den svenske Norstedt koncern)

Rasmus Rex (ph.d.-studerende ved Roskilde Universitet om digitalt medieforbrug)

Tue Andersen Nexø (lektor i litteraturvidenskab ved Københavns Universitet og anmelder ved Information).

2. KORTLÆGNING AF DEN EKSISTERENDE STATISTIK PÅ BOGMARKEDET

I Bog- og Litteraturpanelets kommissorium² bliver panelet blandt andet bedt om at følge udviklingen på bogmarkedet gennem årligt at samle tilgængelig statistisk viden om bogmarkedet. Panelet har valgt at løse denne opgave ved at foretage en kortlægning, der belyser de tre faser, der knytter sig til bogens 'livsforløb', henholdsvis *produktions-, distributions- og forbrugsfasen*.

I *produktionsfasen* ser panelet i nærværende rapport nærmere på den mængde af bøger, der udgives i Danmark, herunder hvordan antallet af bogudgivelser har udviklet sig siden årtusindskiftet, og hvordan udgivelserne fordeler sig på genrer, sprog og medier (trykt bog og e-bog). Dermed er muligt at sige noget om, dels hvor mange bøger der er tilgængelige for læserne, dels noget om mangfoldigheden i udbuddet.

For at der kan udkomme bøger, er det en forudsætning, at der findes en forfatterstand, der skriver dem. Som en ganske overordnet belysning af den danske forfatterstand bruger panelet tallene bag biblioteksafgiften.

Distributionsfasen omfatter de processer, der finder sted, når litteraturen tilgængeliggøres for læserne. Det vil sige, når det litterære værk har forladt forfatterens hånd, og værket lægges i hænderne på andre aktører i det litterære system.

Forholdene omkring distributionen af litteratur er interessante at undersøge, da de siger noget om, hvilke betingelser der er for at udgive litteratur. Panelet kigger i denne rapport nærmere på omsætningstallene for den danske forlagsbranche. Forlagene er i høj grad (stadigvæk) den centrale formidlingsinstans mellem forfatteren og læseren, og en belysning af forlagsbranchens økonomiske forhold er en central indikator af tilstanden på det danske bogmarked.

De danske folkebiblioteker spiller en vigtig rolle i forhold til at gøre litteratur tilgængelig for læserne, Panelet har derfor som en del af belysningen af distributionsfasen valgt at se på udviklingen i, hvor mange bøger – trykte såvel som e-bøger – bibliotekerne stiller til rådighed for læserne.

Endelig handler *forbrugsfasen* om læsernes møde med litteraturen: Hvor meget og hvilken litteratur købes og læses der? Til belysning af dette led har panelet set nærmere på, hvor meget litteratur der udlånes fra bibliotekerne, og hvordan befolkningens læsevaner udvikler sig.

I praksis vil der være overlap mellem de tre faser, men som et analytisk skel er inddelingen nyttig og kan statistisk belyse en række af de forhold, der gør sig gældende i bogens vej fra forfatter til læser. Samtidig giver inddelingen i de tre ovennævnte faser et overblik over de tilgængelige statistikker på det danske bogmarked.

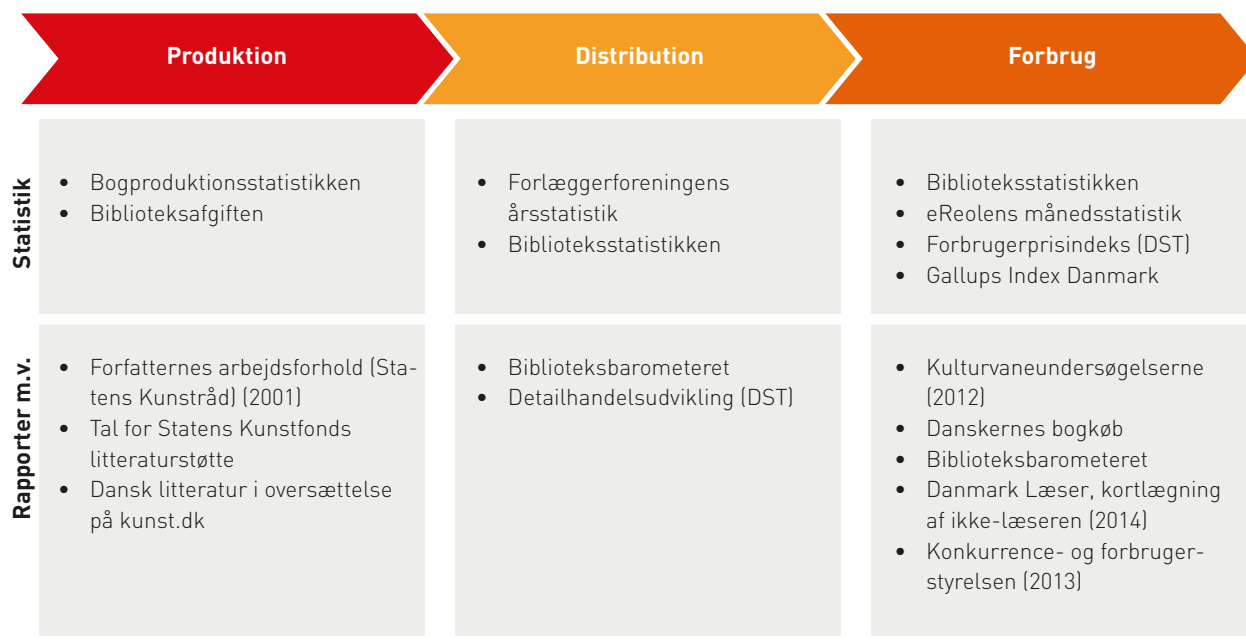
I **figur 1** er der opstillet en oversigt over de eksisterende statistikker, rapporter og spørgeskemaundersøgelser, der findes på litteraturområdet i dag, placeret efter den fase af bogens livsforløb, de kan sige noget om.

Der sondres i figuren mellem *statistik og rapporter m.v.*, forstået på den måde, at kategorien 'statistik' dækker over tal fra bagvedliggende systemer, der principielt kan leveres år efter år, hvor kategorien 'rapporter m.v.' dækker spørgeskemaer, rapporter og lignende, hvor en fremtidig opfølgning på datamaterialet ikke nødvendigvis er sikret.

Det følgende baserer sig hovedsageligt på Danmarks Statistiks bogproduktionsstatistik, Forlæggerforeningens årsstatistik og biblioteksstatistikken. Ud over at disse tre nævnte statistikker belyser produktions-, distributions- og forbrugsfasen, har de et stort bagvedliggende datamateriale.

² Se afsnit 7.1.

Figur 1: Oversigt over litteraturstatistik, opdelt i produktion, distribution og forbrug.

Yderligere tilvejebringer Bog- og Litteraturpanelet i rapporten ikke tidligere publicerede data: Panelet er gået bag om tallene i bogproduktionsstatistikken og kan på den baggrund blandt andet sige noget om, hvor meget de enkelte forlag i Danmark fylder i produktionen af trykte og digitale udgivelser. Endvidere har panelet krydset data fra bogproduktionsstatistikken med oplysninger fra biblioteksafgiften. På den måde frembringes oplysninger om bibliotekernes indkøb af litteratur. Endelig har panelet fået adgang til ikke tidligere publicerede data om læsning i Danmark. Dermed kan man i rapporten se de nyeste tal angående danskernes læsning af skøn- og faglitteratur.

2.1 PRODUKTION AF LITTERATUR

Den samlede produktion af trykt faglitteratur de senere år falder jævnt, mens den årlige mængde af ny, trykt skønlitteratur skrevet på dansk er stigende fra 958 titler i 2009 til 1.365 titler i 2014. Antallet af skønlitterære bøger oversat fra engelsk og amerikansk er lidt lavere end for seks år siden.

Det bedst mulige afsæt for at undersøge produktionen af bøger i Danmark ensartet og hen over en længerevarende periode er at kigge på Bogproduktionsstatistikken. Statistikken udarbejdes af Danmarks Statistik for Kulturministeriet på baggrund af data fra Danmarks

Bibliotekscenter (DBC) og dækker indtil nu perioden 2007-2014. Dermed er perioden med den gradvise liberalisering af bogmarkedet (begyndende i 2001) ikke en del af det statistiske materiale hos Danmarks Statistik. Frem til 2012 blev statistikken udgivet af DBC, og der er således overlap mellem de to datakilder i årene 2007-2012³.

Bogproduktionsstatistikken opgør alle udgivne publikationer i Danmark, der er blevet registreret i Dansk Bogfortegnelse, som er en fortegnelse over alle udgivne bøger i Danmark. Dermed indeholder statistikken også udgivelser, der ikke er tiltænkt det kommercielle bogmarked.

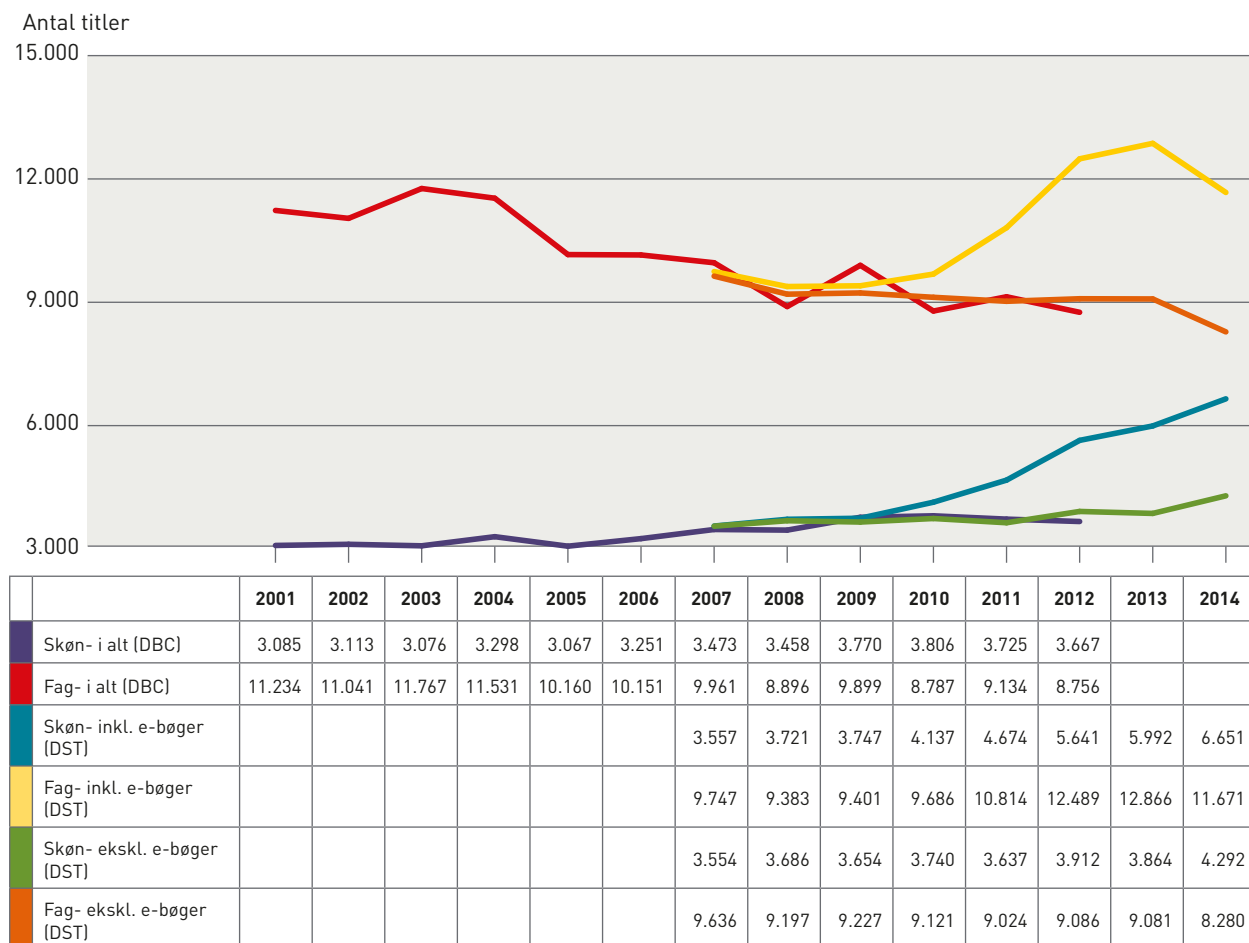
Datagrundlaget er de enkelte bibliotekskatalogiseringer, som identificeres ved et såkaldt faust-nummer, som er et unikt nummer, der tildeles hver udgivelse i Dansk Bogfortegnelse. Statistikken er således ikke en opgørelse over antallet af udkomne titler, men en opgørelse over antallet af udgivelser.

I figur 2 er data fra henholdsvis DBC og Danmarks Statistik sat ind i samme figur. I årene 2007-2012 er data tilgængelige fra begge kilder, og dermed kan man se, at data – på trods af forskelle i opgørelsesmetode – faktisk er

³ Statistikken hos DBC er imidlertid baseret på udgivelsens registreringsår, hvor Danmarks Statistik baserer sig på publikationens udgivelsesår.

⁴ E-bøgerne er først blevet registreret hos DBC fra 2012, dog er de blevet registreret med tilbagevirkende kraft, således at der også er et mindre antal e-bøger at finde i statistikken hos Danmarks Statistik i perioden 2007-2011. Lydbøger er ikke en del af registreringen i Dansk Bogfortegnelse.

Figur 2: Den totale bogproduktion 2001-2014.

Kilde: DBC (2001-2012) og Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken BOG02 (2007-2014).

sammenlignelige, hvis blot man renser tallene for e-bøger⁴.

Begge opgørelsesmetoder aftegner tilnærmelsesvist samme udviklingstendenser og numeriske værdier i bogproduktionen i den overlappende periode, hvilket giver belæg for at sammenholde data over hele perioden 2001-2014.

Ovenfor ses en illustration over al registreret skøn- og faglitteratur i perioden 2001-2014. Tendensen er, at produktionen af trykt faglitteratur er faldende. Dette kan til dels skyldes, at årspublikationer og rapporter, der ikke er tænkt til det kommercielle marked, i stigende grad udkommer som digitale publikationer alene, og dermed i stedet tæller med som e-bøger. Dog falder den samlede faglitteratur (både trykte bøger og e-bøger) også for første gang i 2014. Omvendt

er den trykte skønlitteratur kendetegnet ved en generel stigning de senere år.

Når der i det følgende tales fag- og skønlitteratur, er der afgrænset til den kommercielle del af litteraturen inklusive børne- og skolebøger⁵.

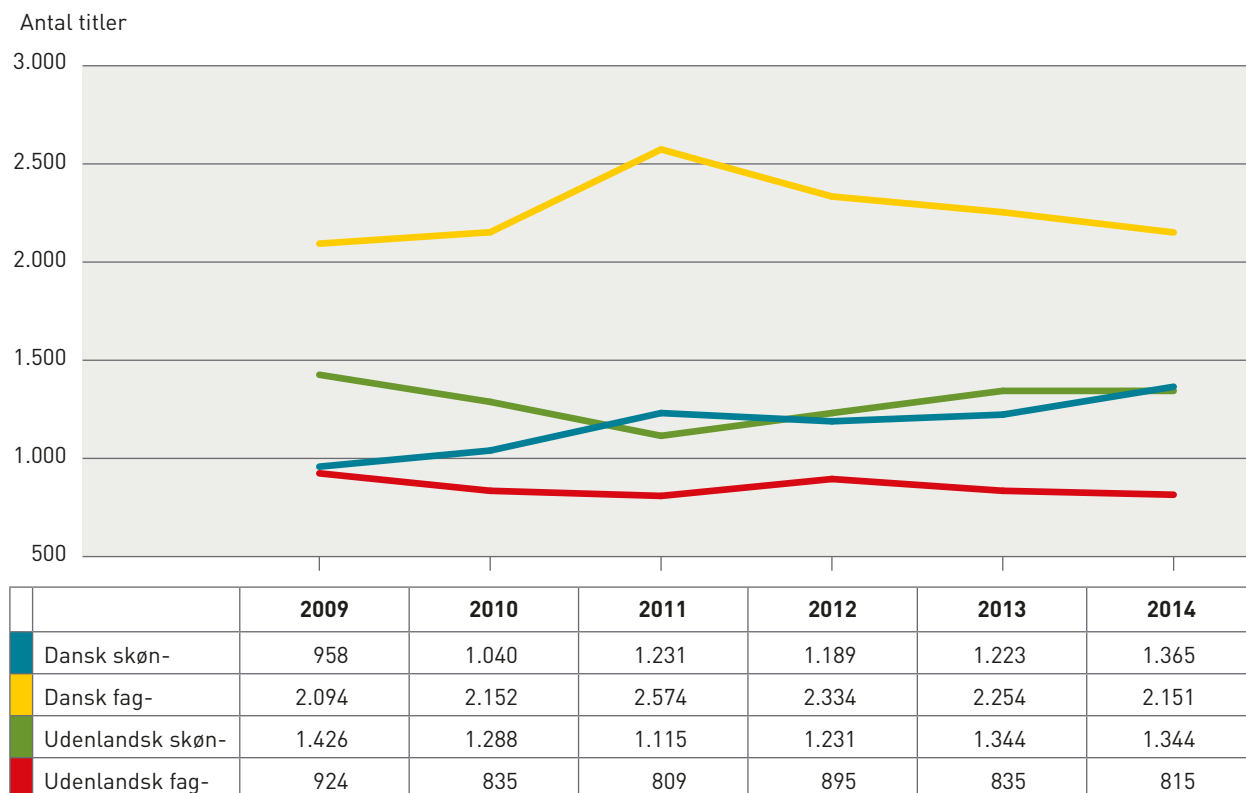
2.1.1 Produktion af trykte bøger

Ønsker man at anvende bogproduktionsstatistikken til at sige noget om udviklingen inden for trykte nyudgivelser tiltænkt det danske bogmarked, skal man se på tabellerne med de kommercielle udgivelser (figur 3). Ved at foretage denne afgrænsning er det i princippet kun de udgivelser, som er beregnet til salg i detailhandelen, som undersøges. Tendenserne fra foregående tabel vedrørende fag- og skønlitteratur

⁴ E-bøgerne er først blevet registreret hos DBC fra 2012, dog er de blevet registreret med tilbagevirkende kraft, således at der også er et mindre antal e-bøger at finde i statistikken hos Danmarks Statistik i perioden 2007-2011. Lydbøger er ikke en del af registreringen i Dansk Bogfortegnelse.

⁵ Afgrænsningen til kommercielle titler stammer fra den blanket, man udfylder, når en titel pligtafløves til registrering i Dansk Bogfortegnelse. "Kommercielt" er i blanketten defineret som bøger, der er "udgivet med henblik på videresalg i detailhandelen". Dermed vil det i sidste ende være vedkommende, der indleverer bogen til registrering, der definerer, hvorvidt en udgivelse er kommerciel eller ej. Dette kan være kilde nogen usikkerhed, men usikkerheden kan gå begge veje, således at der kan være kommercielle titler, der er registreret som ikke-kommercielle, og omvendt. Se evt. kapitel 6 for yderligere om denne problemstilling.

Figur 3: Kommercielle, trykte førsteudgaver, danske og oversatte titler.

Kilde: Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken BOG06.

kan også ses i denne tabel, men i noget mindre målestok, da tabellen som nævnt kun angår den del af bogproduktionen, der er tiltænkt det kommercielle bogmarked, og da der alene kigges på førsteudgaver. Fra og med publikationen af data fra 2014 har Danmarks Statistik yderligere gjort det muligt at koble tabellens oplysninger med oplysninger om det sprog, som de enkelte udgivelser oprindeligt er skrevet på (originalsprog). Det skal bemærkes, at børnebøger er inkluderet i de følgende summeringer.

Af de kommercielle bogproduktionsdata ses, at udgivelsen af ny skønlitteratur skrevet på dansk har haft en pæn fremgang de seneste år. Udgivelsen af faglitteratur skrevet på dansk er omvendt kendetegnet ved et fald hvert år siden 2011, men værd at bemærke dog ikke til under niveauet fra 2009. Kurven med ny skønlitteratur med udenlandsk originalsprog svinger noget gennem årrækken, og faglitteratur med udenlandsk originalsprog er også svagt faldende.

Med de nye muligheder hos Danmarks Statistik er det som nævnt muligt at se, fra hvilke sprogområder størstedelen af den trykte oversatte litteratur importeres (se figur 4, side 15). Ikke overraskende tegner engelsk/amerikansk sig for hovedparten af de oversatte titler både

inden for skøn- og faglitteraturen, men tallene viser også, at den engelsksprogede andel af nyudgivelserne ikke er nær så stor, som den har været. Således går ny skønlitteratur skrevet på dansk fra at udgøre 40,2 % af den samlede nye skønlitteratur i 2009 til at udgøre 50,4 % i 2014. I samme periode går skønlitteratur skrevet på engelsk/amerikansk tilbage fra 36,4 % i til 26,2 %. Tilbagegangen skal ses i sammenhæng med den generelle fremgang i produktionen af skønlitteratur i perioden. Importen af skønlitteratur fra vores nærmeste nordiske naboer stiger omvendt i perioden, om end i mindre målestok.

For faglitteraturens vedkommende kan samme tendens ikke udtrages: Den engelske/amerikanske andel af feltet falder med lidt over 2 % (svarende til det totale fald for faglitteraturen), og andelen af den nye faglitteratur med dansk som originalsprog stiger fra 69,4 % i 2009 til 72,5 % i 2014.

Det er i øvrigt værd at bemærke, at den nye, kommercielle faglitteratur ser ud til at være inde i en nogenlunde stabil udvikling med et fald på kun 1,7 % i perioden, hvor den totale del af den trykte faglitteratur (figur 2) fra 2009 til 2014 er faldet med 10,2 %.

Figur 4: Kommercielle trykte førsteudgaver fordelt efter originalsprog

	Skønlitteratur						Faglitteratur					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dansk	958	1.040	1.231	1.189	1.223	1.365	2.094	2.152	2.574	2.334	2.254	2.151
Svensk	130	154	153	161	148	171	56	63	51	79	49	60
Norsk	54	52	58	43	97	71	26	40	38	37	35	27
Engelsk/amerikansk	868	768	547	697	728	709	620	535	518	589	552	543
Tysk	121	106	120	104	105	104	79	67	76	39	43	58
Fransk	63	45	63	71	85	121	38	22	30	24	50	31
Andre sprog	190	163	174	155	181	168	105	108	96	127	106	96
I alt alle sprog	2.384	2.328	2.346	2.420	2.567	2.709	3.018	2.987	3.383	3.229	3.089	2.966

Kilde: Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken B0G06.

Figur 5: Kommercielle, skønlitterære, trykte førsteudgaver fordelt efter genrer

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Digte	113	114	193	137	146	183
Skuespil	30	25	24	26	26	32
Romaner/noveller	880	889	828	984	1.028	978
Humor/tegneserier	47	50	49	61	61	55
Digte for børn	28	19	35	42	26	33
Børnekomedier	8	9	5	6	6	9
Fortællinger for børn	1.183	1.126	1.152	1.116	1.229	1.383
Humor/tegneserier for børn	95	96	60	48	45	36
I alt	2.384	2.328	2.346	2.420	2.567	2.709

Kilde: Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken B0G06.

Det er også muligt at udspecificere skøn- og faglitteraturen på genrer, selvom det kræver nogle mellemregninger at nå til et niveau, som er sammenligneligt med eksempelvis boghandlernes bestsellerlister.⁶ I tabellen neden for er DBC's 17 kategorier således manuelt slået sammen til 8.

Som det ses i **figur 5**, udgøres hovedparten af den nye trykte skønlitteratur af fortællinger for børn (49,6 % i 2014), og herefter følger romaner/noveller for voksne (36,9 % i 2014).

⁶ For eksempel er romaner for voksne i bogproduktionsstatistikken inddelt i tre kategorier, henholdsvis 'Romaner og noveller. Antologier', 'Romaner og noveller før 1901. Værker af enkelte forfattere' og 'Romaner og noveller fra 1901. Værker af enkelte forfattere'.

2.1.2 Produktion af e-bøger

Hvad angår e-bøger, er datamaterialet kun fuldstændigt i årene 2012-2014, da registrering af e-bøger i Bogfortegnelsen først begyndte i 2012. Inden for både fag- og skønlitteraturen ses en stigning i antallet af udgivelser fra 2012 til 2014.

En medvirkende faktor til denne stigning kan være, at der i disse år udgives en del ældre litteratur i nye e-bogsudgaver. Det er i dag ikke muligt at krydstjekke, hvorvidt de udkomne e-bøger er baseret på en ny eller ældre trykt udgivelse, og det er dermed heller ikke muligt at konstatere, i hvilken grad genudgivelser af ældre værker i e-bogsform påvirker statistikken.

Figur 6: Kommercielle førsteudgaver af e-bøger fordelt efter originalsprog

	Skønlitteratur			Faglitteratur		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Dansk	966	1.185	1.236	789	978	944
Svensk	105	118	108	12	13	18
Norsk	38	50	64	10	10	12
Engelsk/amerikansk	274	415	439	84	221	159
Tysk	22	49	29	9	44	16
Fransk	21	35	34	1	14	6
Andre sprog	65	85	86	10	18	21
I alt alle sprog	1.491	1.937	1.996	915	1.298	1.176

Kilde: Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken BOG06

Figur 7: Kommercielle, skønlitterære førsteudgaver af e-bøger fordelt efter genrer

	2012	2013	2014
Digte	41	84	89
Skuespil	19	23	35
Romaner/noveller	943	1.098	1.206
Humor/tegneserier	5	7	4
Digte for børn	4	4	6
Børnekomedier	0	0	0
Fortællinger for børn	475	720	643
Humor/tegneserier for børn	4	1	13
I alt	1.491	1.937	1.996

Kilde: Danmarks Statistik, bogproduktionsstatistikken BOG06

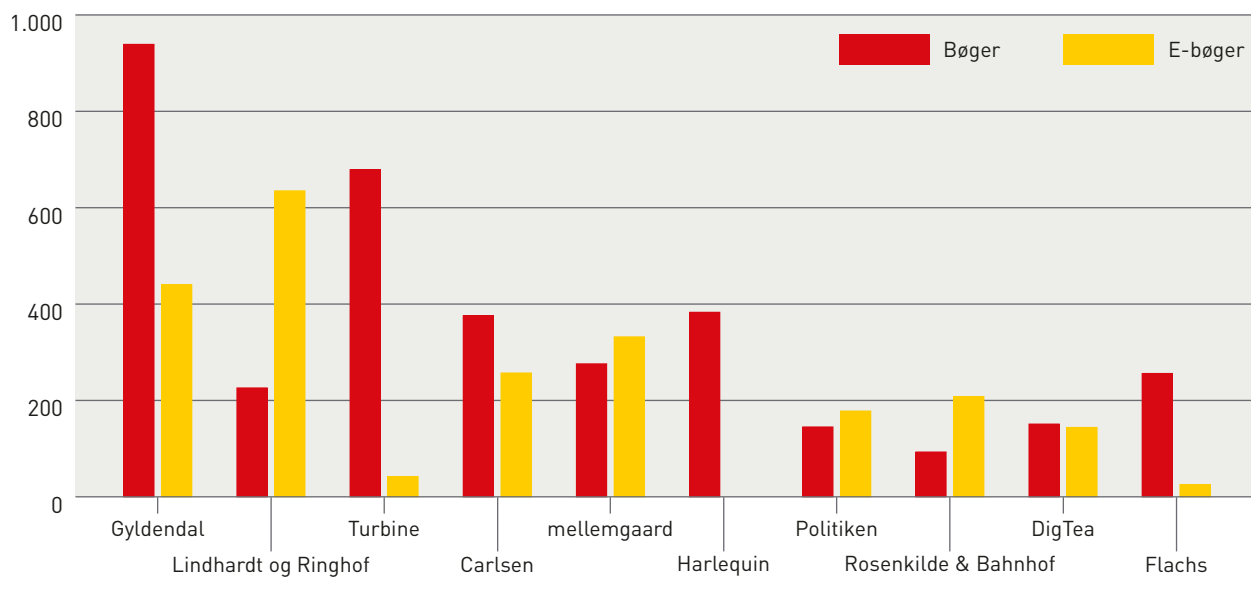
Når der i det følgende kigges på førsteudgaver, betyder det første e-bogsudgave. Den samme titel kan altså sagtens udkomme både som trykt førsteudgave og første e-bogsudgave. Af samme grund behandles trykte bøger og e-bøger separat i denne rapport.

Det mest bemærkelsesværdige i forhold til e-bøgerne er, at den oversatte del af litteraturen fylder væsentligt mindre (figur 6). For de trykte kommercielle bøgers vedkommende fyldte oversatte skønlitterære titler totalt set lidt mere end halvdelen i perioden 2009-2014, og trykt

oversat faglitteratur fyldte totalt set omkring en fjerdedel i årene 2009-2014. For e-bøgernes vedkommende fylder oversat skønlitteratur kun 37,6 % i perioden og oversat faglitteratur en femtedel. Dette kan der være mange årsager til. En af grundene kan være, at udenlandske titler er let tilgængelige i en digital verden.

For de nye e-bøgers vedkommende udgøres langt hovedparten af romaner og noveller for voksne (60,4 % i 2014), og herefter følger fortællinger for børn (32,2 % i 2014) (figur 7).

Figur 8: Udgivere med flest nye titler i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver.

2.2. UDDYBNING AF PRODUKTIONSSTATISTIK

Mange kendte forlag går igen, når det kommer til udgivelsen af e-bøger, men også en række mindre forlag, herunder selvudgivere, udgiver mange e-bøger – typisk inden for særlige niches. Lyrikken fylder meget blandt e-bogsudgivelserne.

Bog- og Litteraturpanelet har i denne første rapport valgt at fokusere særligt på bogproduktionsstatistikken. Med et beriget udtræk fra DBC med data på postniveau bag bogproduktionsstatistikken 2013 og 2014 kan Bog- og Litteraturpanelet supplere bogproduktionsstatistikken med nye oplysninger blandt andet omkring udgivelsernes bagvedliggende forlag.⁷

2.2.1 Produktion fordelt på udgivere

Med Bog- og Litteraturpanelets udtræk er det muligt at knytte de enkelte registreringer i Dansk Bogfortegnelse til et forlags- eller udgivernavn. Dermed bliver det blandt andet muligt

at se, hvilke forlag/udgivere (på navneform) der står bag de fleste udgivelser (dvs. bibliografiske registreringer i Dansk Bogfortegnelse). Man skal imidlertid være opmærksom på, at forlag her opgøres på de forskellige navneformer, som er anvendt i Dansk Bogfortegnelse. Dermed vil der for eksempel være forskel på “Lindhardt og Ringhof” og “Lindhardt & Ringhof” eller “Gyldendal” og “Gyldendal Business”. Dog kan det som hovedregel konstateres, at navneformerne kun er kilde til mindre afvigelser.

Figur 8 viser fordelingen af trykte bøger og e-bøger på de ti største udgivere målt på antal udgivelser af førsteudgaver i 2013 og 2014 sammenlagt.

Som det ses, er der stor forskel på, i hvilken grad forlagene udgiver henholdsvis trykte og digitale bøger, og der er tre forlag i topti, som ikke eller stort set ikke udgiver e-bøger.

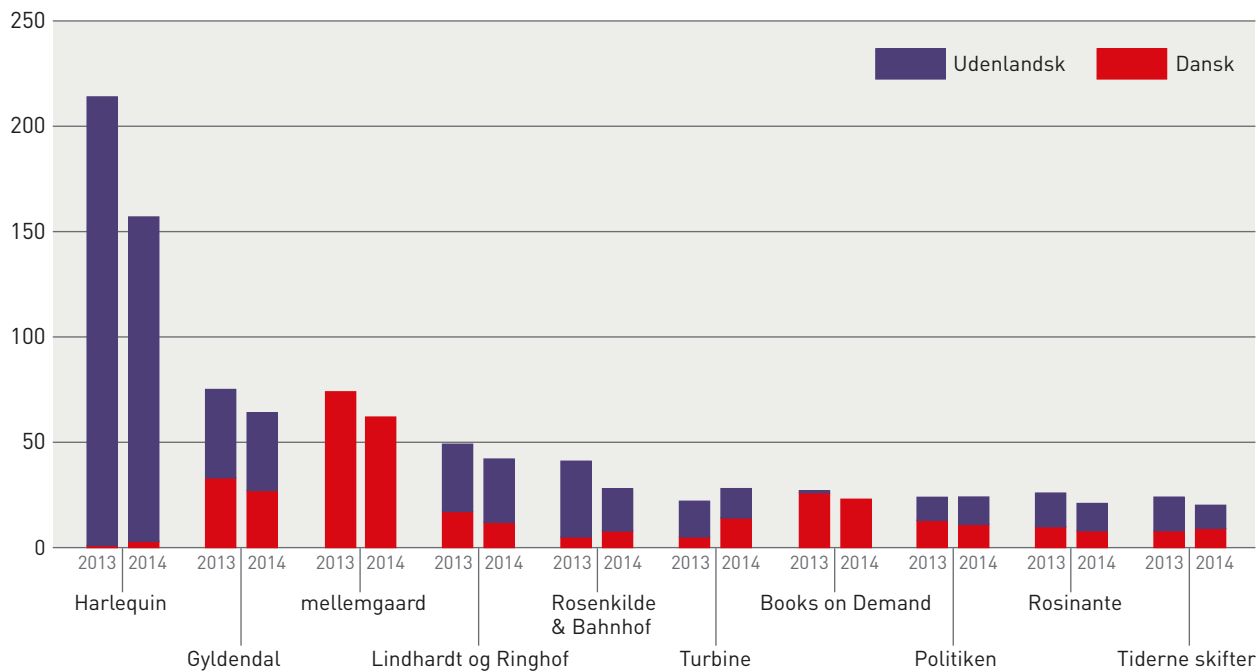
2.2.2 Trykte bøger fordelt på udgivere

De følgende fire tabeller viser de ti forlag, der sammenlagt over 2013 og 2014 har udgivet flest nye titler inden for de forskellige genrer, og man kan se, hvor stor en del af udgivelserne der udgøres af oversat litteratur. Værd at lægge mærke til er, at lyrikken – i højere grad end andre genrer – udgives af nicheforlag og forskellige former for selv- og medudgivere.⁸

⁷ Der kan være mindre afvigelser i forhold til de publicerede tal hos Danmarks Statistik, da data ikke udtrukket på præcis samme tid, og da der løbende indføres nye data i bogfortegnelsen.

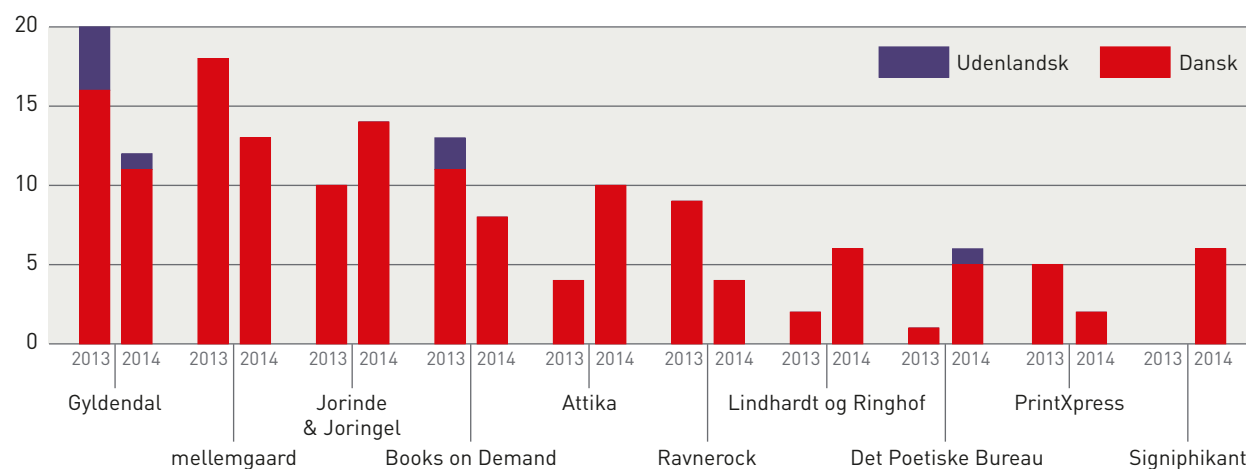
⁸ Selvudgivelser forstås her som udgivelser, der alene er finansieret af forfatteren. Medudgivelser er udgivelser, som er delvist finansieret af forfatteren. Udgivelser, som er helt eller delvist finansieret af dedikerede fondsmidler, regnes i denne sammenhæng ikke som selv- eller medudgivelser.

Figur 9: Nye, trykte romaner og noveller for voksne i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, romaner og noveller, trykte bøger, voksne.

Figur 10: Ny, trykt lyrik for voksne i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, lyrik, trykte bøger, voksne.

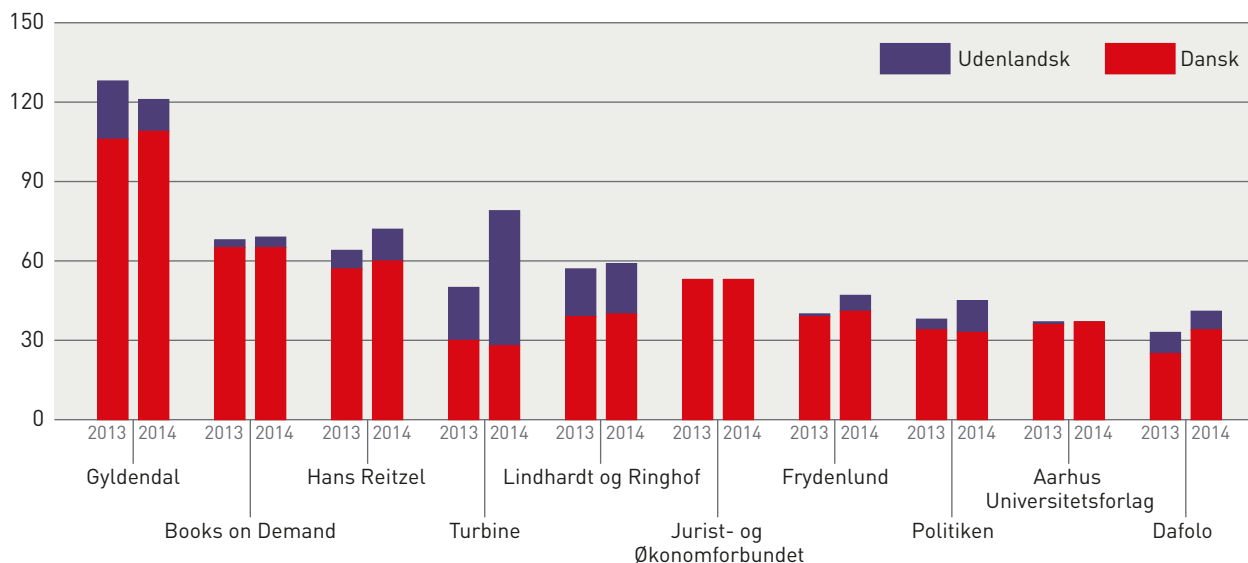
Af figur 9 over de mest aktive udgivere af romaner og noveller for voksne er det især i øjnene faldende, at den største aktør er 'Harlequin', som næsten udelukkende udgiver oversatte titler og hovedsagligt sælger titlerne gennem supermarkeder, postordre og abonnementsordninger. Vi har altså her at gøre med en meget stor aktør på roman- og novellemarkedet, som ikke eller stort set ikke fanges af de traditionelle

distributionskanaler, som er undersøgt i denne rapport (boghandler og biblioteker).⁹

For lyrikkens vedkommende (figur 10) er det især de mange selv- og medudgivere i topti, der springer i øjnene ('Lindhardt og Ringhof', 'Books on Demand', 'Attika' og 'Ravnerock').

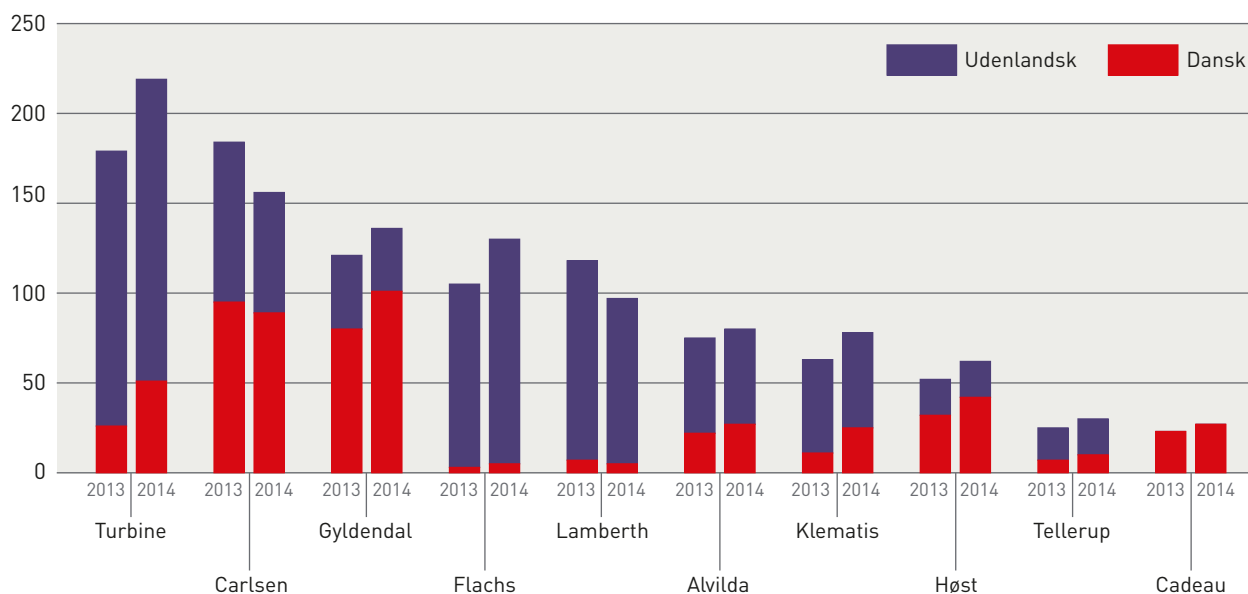
⁹ At titlerne fra 'Harlequin' ikke indkøbes ikke på bibliotekerne, viser Bog- og Litteraturpanelets analyse af data bag Biblioteksafgiften. Se afsnit 3.

Figur 11: Ny, trykt faglitteratur for voksne i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, faglitteratur, trykte bøger, voksne.

Figur 12: Nye, trykte børnebøger i 2013 og 2014.

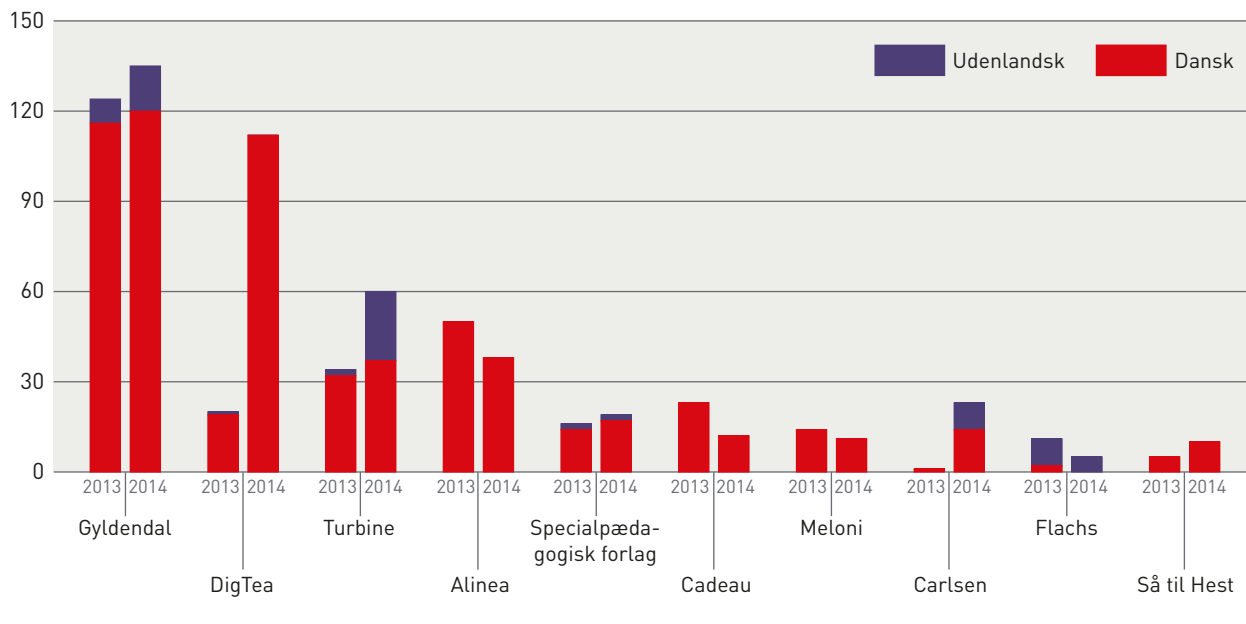
Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, trykte bøger, børn.

Kigger man på de mest aktive forlægsnavne bag udgivelser af faglitteratur for voksne (figur 11) kan man se, at feltet indeholder både traditionelle forlag, udgivere af mere specialiseret akademisk faglitteratur og selvudgivere, og dermed dækker termen 'faglitteratur' over et meget broget felt af udgivelser, hvilket også gennemgangen af bibliotekernes mest indkøbte faglitterære titler viser (se afsnit 3.3 figur 55).

Blandt topti over udgivere af nye, trykte børnebøger (figur 12) ses ingen af de selv- eller medudgiverforlag, som vi så inden for romaner, noveller, lyrik og faglitteratur for voksne.

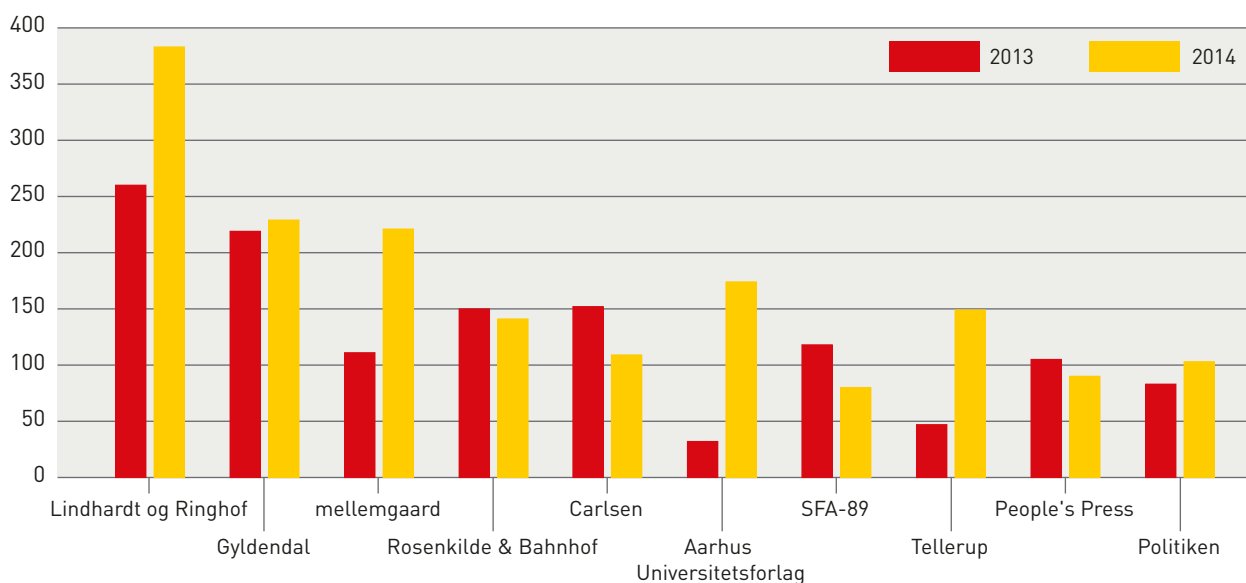
I figuren over de trykte børnebøger er det især værd at bemærke, at andelen af oversatte børnebøger er høj blandt de ti mest aktive udgivere. For børnebøgerne som helhed udgjorde de oversatte titler 55,8 % i 2014 og 60 % i 2013.

Figur 13: Nye, trykte skolebøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, trykte bøger, skole.

Figur 14: Flest udgivne e-bøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, e-bøger.

For skolebøgernes vedkommende (figur 13) er det det omvendte forhold, der gør sig gældende. Her udgives der næsten udelukkende titler, der er skrevet på dansk. Samtidig kan det ses, at denne genre i højere grad end de øvrige domineres af få, store udgivere.

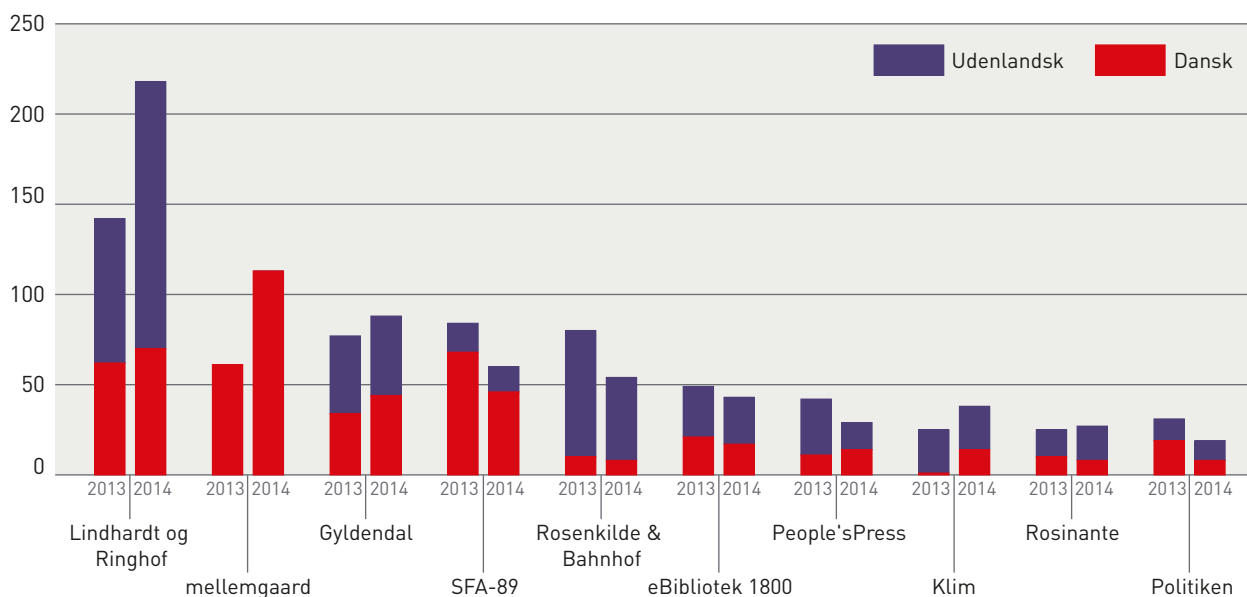
2.2.3 E-bøger fordelt på udgivere

Kigger man på de ti største forlag inden for nyudgivelser på e-bogsmarkedet (figur 14) er der en række mindre kendte aktører iblandt. En

nyudgivelse (dvs. førsteudgave) skal her forstås som en titel, der ikke tidligere er udkommet som e-bog. Hvorvidt der er et trykt forlæg bag e-bogen, kan ikke aflæses ud fra eksisterende data.

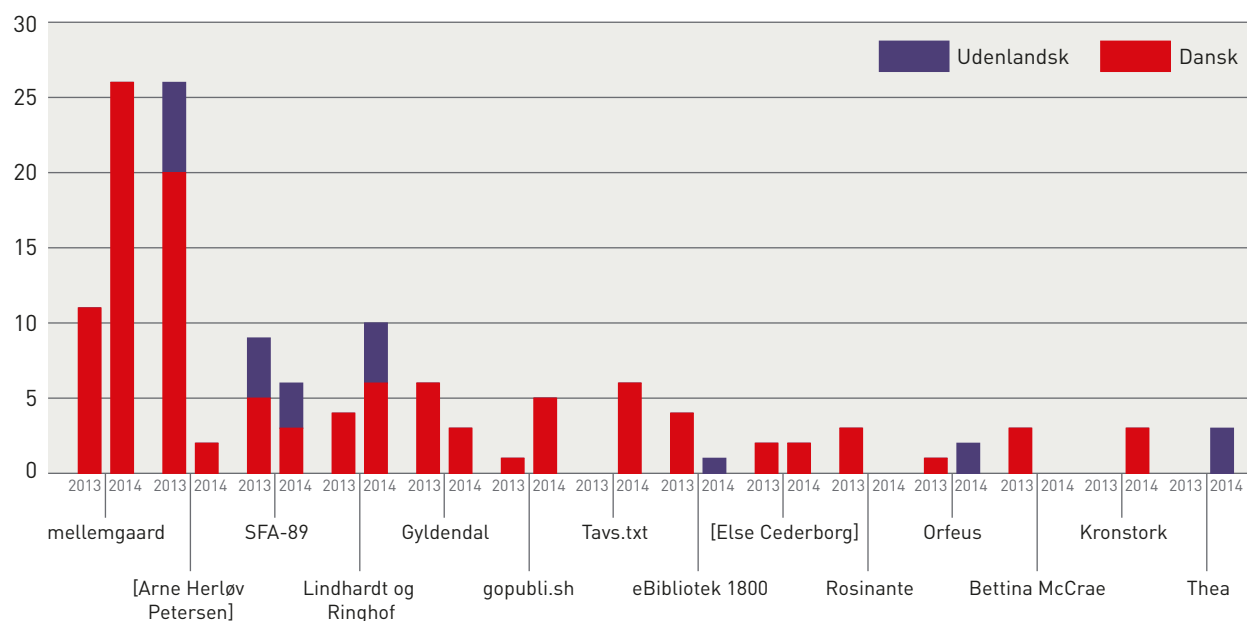
Mange af disse mindre kendte forlag har typisk fundet et særligt koncept for deres udgivelser, som gør, at de kan udgive mange titler over en kort periode. Et eksempel kunne være 'SFA-89', der har specialiseret sig i genudgivelser af fortrinsvis ældre klassikere.

Figur 15: Nye romaner og noveller for voksne som e-bøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, e-bøger, romaner og noveller, voksne.

Figur 16: Ny lyrik for voksne som e-bøger.

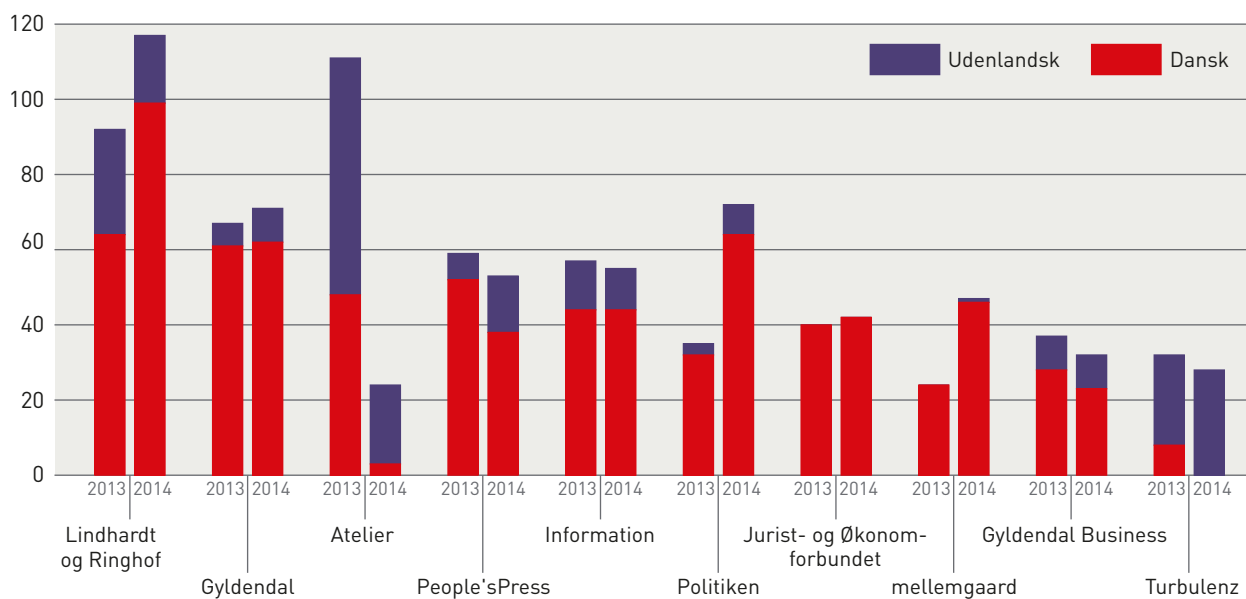

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, e-bøger, lyrik, voksne.

Af figur 15, 16, 17 og 18 kan man se, at det er meget forskelligt, hvilke forlag der dominerer inden for de forskellige genrer, og at e-bogsmediet giver plads til en række specialiserede aktører, formentlig fordi produktionsomkostningerne for en e-bog er lavere end for en trykt bog. Disse specialiserede aktører udgiver (stort set) ikke trykt litteratur, men er til gengæld meget aktive på e-bogsfronten. Samtidig ser man, at en række større forlag går igen.

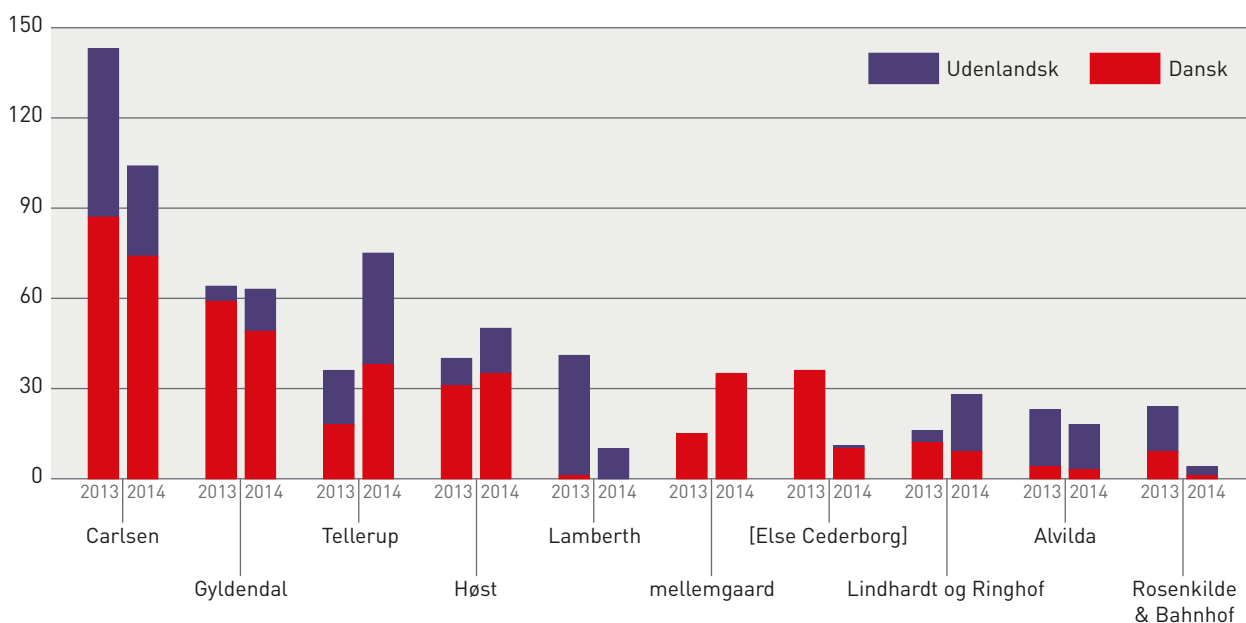
Især inden for lyrikken finder man en række udgivere, der ikke har markeret sig i samme grad som udgivere af trykt lyrik, og det er kun 'Lindhardt og Ringhof' og 'Gyldendal', der både er at finde blandt de mest aktive udgivere af lyrik som e-bog og trykt lyrik. Ligeledes ses det af graferne, at der også er plads til enkelte aktører, der kun udgiver egne værker, eller som opererer som enmandsforlag, hvilket er særligt udtalt for lyrikkens vedkommende. Det er en tendens,

Figur 17: Ny faglitteratur for voksne som e-bøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, e-bøger, faglitteratur, voksne.

Figur 18: Nye e-børnebøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, e-bøger, børnebøger.

som ikke umiddelbart kan genfindes i de enkelte genrers topti-lister blandt de trykte udgivelser.

For faglitteraturens vedkommende (figur 17) er der fire udgivere, som også er repræsenteret på grafen over den trykte faglitteratur for voksne.

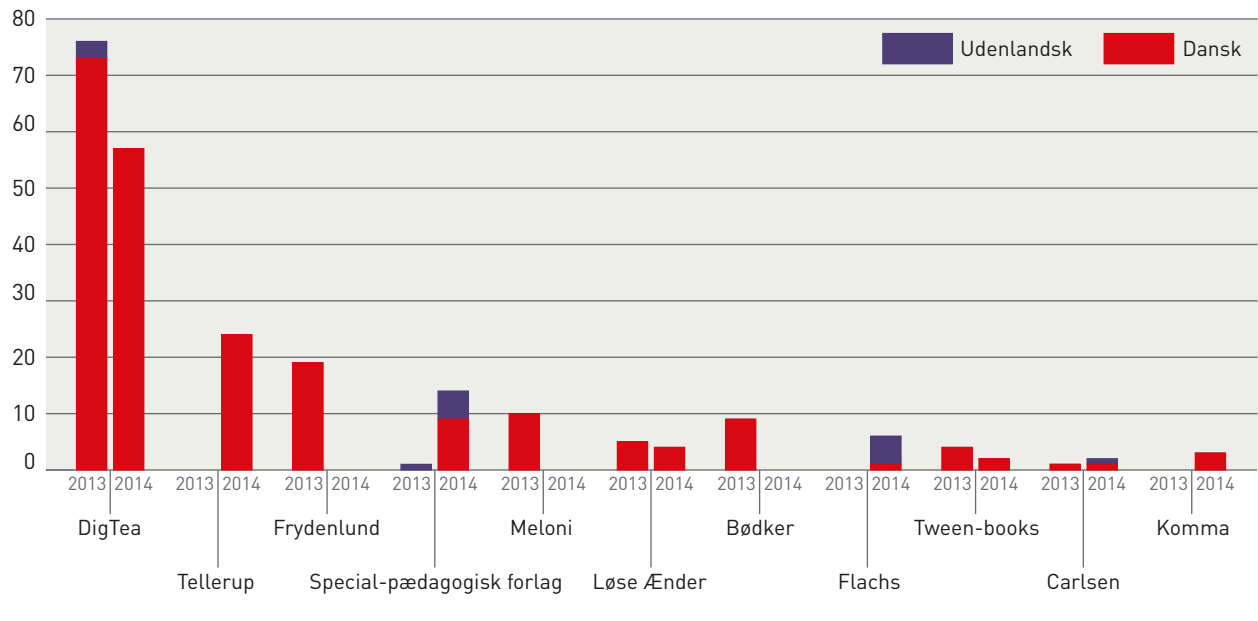
Når det kommer til nye børnebøger som e-bøger (figur 18) er feltet præget af en række kendte aktører, men også selv- og medudgivere er repræsenteret i figuren.

Skolebøger som e-bøger (figur 19) er domineret af en enkelt udgiver. Her skal det dog bemærkes, at mange digitale læremidler udgives som webbaserede portaler, hvormed de ikke registreres som e-bøger.

2.2.4 Ansøgere til biblioteksafgift

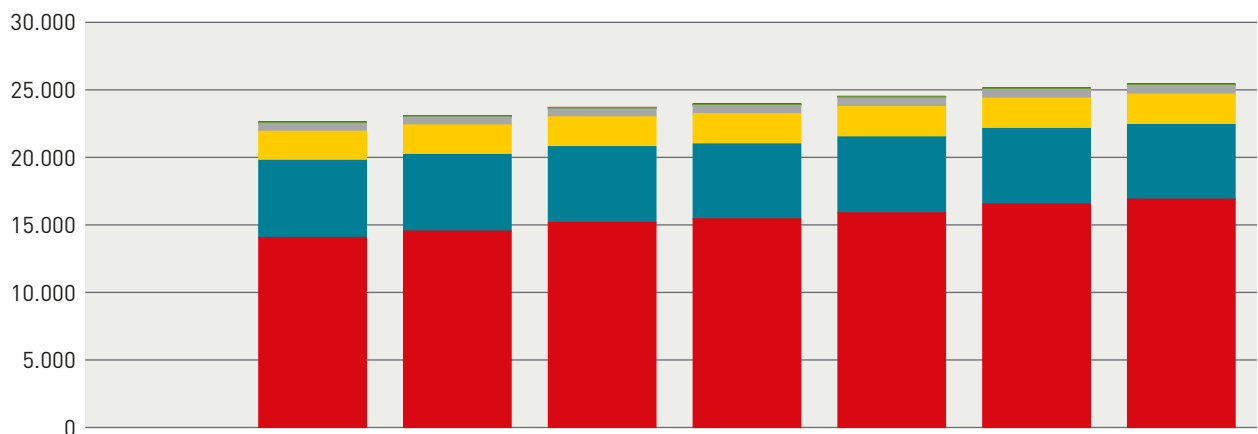
En anden måde at belyse produktionen af litteratur på er ved at fokusere på forfatterledet. Gennem biblioteksafgiftssystemet er det muligt

Figur 19: Nye e-skolebøger i 2013 og 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet. Filter: kommerciel, førsteudgaver, e-bøger, skolebøger.

Figur 20: Tilmeldte til biblioteksafgift fordelt i beløbsintervaller.

Kilde: Kulturstyrelsen.

at se udviklingen i antallet af modtagere af og ansøgere til biblioteksafgift. Tallene i figur 20 viser en årlig stigning i antallet af ansøgere, hvilket er indlysende, da man kun tilmelder sig ordningen en gang og i princippet først forlader den, når man dør.

Generelt finder der ikke de store udsving sted i udbetalingsintervallerne, hvilket tyder på,

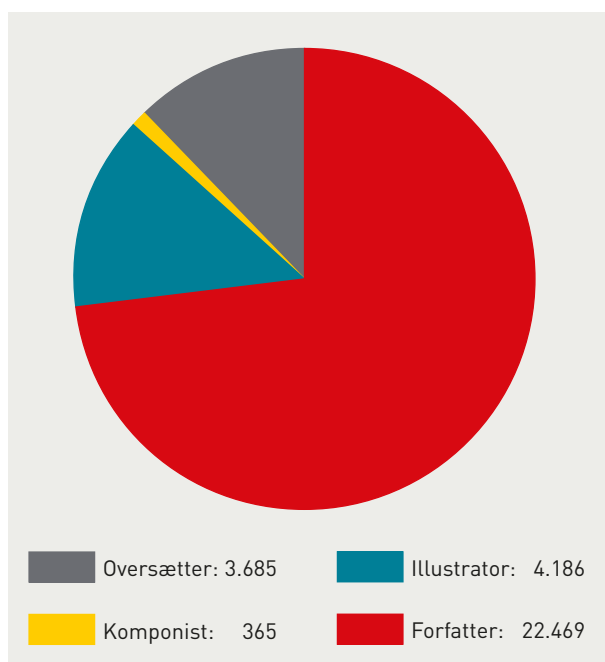
at nye forfattere som hovedregel starter under den fastsatte udbetalingsgrænse¹⁰, og at det tager nogen tid, før forfatteren får oparbejdet en produktion, der er stor nok til, at den udløser biblioteksafgift. Antallet af modtagere, der får

¹⁰ Beløbsgrænsen for udbetaling, som fra 2009 til 2015 er steget fra 1.842 kr. til 2.101 kr., er i tabellen nævnt som "Under grænse".

mere end 10.000 kr., er dog steget en smule fra 2009 til 2015, fra 2.835 personer i 2009 til 3.007 personer i 2015 (beløbene er ikke pristalsregulerede).

Fordelingen af ansøgere fordelt på de fire bidragsgrupper så pr. marts 2015 ud som illustreret nedenfor i figur 21. Omkring $\frac{3}{4}$ af alle tilmeldte til biblioteksafgift tilmelder sig som forfattere. Det skal dog bemærkes, at en person godt kan tælle med to gange i tabellen, hvis vedkommende for eksempel både er oversætter og forfatter. Figuren er derfor kun vejledende.

Figur 21: Fordeling af tilmeldte til biblioteksafgift.

Kilde: Kulturstyrelsen.

2.2.5 Styrker og svagheder ved produktionsstatistik

Bogproduktionsstatistikens force er, at den har et meget ensartet og stabilt datagrundlag fra år til år. Dermed er den god til at dokumentere nogle overordnede tendenser over en længere periode. Der er imidlertid også en række ulemper ved bogproduktionsstatistikken:

- Man kan ikke isolere børne- og skolebøger i de kommercielle tabeller og dermed trække data, der kan belyse børne- og ungdomslitteraturens position på det kommercielle marked.
- Detaljeniveauet er ikke altid tilstrækkelig højt. Det er for eksempel ikke muligt at udskille kriminallitteratur fra den øvrige skønlitteratur eller udskille akademisk faglitteratur eller hobbybøger fra den øvrige faglitteratur.

- Undervisningsmaterialer, der tilgængeliggøres via licensbaserede uddannelsesportaler, er ikke i dag belyst statistisk.
- Det er i dag ikke muligt at afgøre, hvorvidt den samme titel er udkommet som både trykt bog og e-bog. Det betyder eksempelvis, at det ikke er muligt at afgøre, hvor mange titler der udkommer udelukkende som e-bøger. Det er heller ikke muligt at afgøre, hvor mange af et givet års trykte titler der også er udkommet som e-bøger.
- Lydbøger er ikke i dag en del af bogproduktionsstatistikken.

Derudover er det med de eksisterende data og statistikker svært at belyse litteraturens produktionsled yderligere, da der ikke er andre centrale datakilder. Det betyder, at det stort set ikke er muligt at belyse et emne som eksempelvis forfattere og oversætteres arbejdsforhold med faktisk viden, og biblioteksafgiftens oplysninger er i den sammenhæng heller ikke stort anvendelige til belysning af forfatterledet.

2.2.6 Sammenfatning: produktion

På baggrund af de gennemgåede kilder kan følgende tendenser vedrørende produktionsleddet uddrages:

- Produktionen af trykt faglitteratur er generelt faldende, men antallet af nyudgivelser skrevet på dansk er stabilt.
- Produktionen af trykt skønlitteratur er svagt stigende, og skønlitteratur skrevet på dansk er steget en del de seneste seks år.
- Der udgives flere e-bøger.
- Faldet i produktionen af trykt faglitteratur udlignes til dels af en stigning i produktionen faglitterære e-bøger.

2.3 DISTRIBUTION AF LITTERATUR

Tendensen med flere års faldende omsætning for forlagene lader til at være brudt. Forlagene oplever især en stigning i den del af omsætningen, der kan henføres til digitalt salg, og de digitale materialer fylder også mere i biblioteksverdenen.

Hvert år udgiver Forlæggerforeningen, som er de danske forlags brancheorganisation, en årsstatistik (tidligere under navnet 'bogbarometeret'), der sammenligner forlagenes salg til detailhandlen de to foregående år. Statistikken er baseret på data fra bogdistributørerne i Danmark, NBC, DBK og Dafolo, og for e-bøgerne, Publizon. Bogdistributørerne er det led, som sørger for, at forlagenes bøger, efter at de trykkes eller tilgængeliggøres digitalt, finder vej til forhandlerledet. Forelæggerforeningen vurderer, at statistikken dækker mindst 85 % af bogmarkedet, og da statistikken udspringer fra distributørerne, er forlag uden for Forlæggerforeningen også inkluderet i statistikken. Da statistikken løbende videreudvikles og justeres, er det ikke muligt at sammenligne tallene tilbage i tid, medmindre tallene korrigeres bagudrettet af Forlæggerforeningen.

Det er især omsætning og antal solgte bind, der er omdrejningspunktet for Forlæggerforeningens årsstatistik, men det er også muligt at udskille den digitale del af forlagenes salg. Da der hovedsagligt er tale om salg fra forlagene til detailhandlen, vil statistikken blive påvirket, hvis eksempelvis COOP beslutter at reducere sin lagerbeholdning af bøger og dermed i en periode neddrøser sine indkøb af nye bøger. Dette er vigtigt, da det medfører, at et (mindre) fald i forlagenes omsætning ikke nødvendigvis betyder et tilsvarende fald i detailhandlens salg til forbrugerne.

Bogklubsalg, salg direkte til offentlige institutioner og salg direkte til forbrugerne via fx forlagenes hjemmesider inkluderes også i statistikken.

2.3.1 Forlagenes totalomsætning

Samlet set er der ikke en nævneværdig forskel på de to salgsår, som statistikken fra 2014 dækker, men inden for de forskellige genrer finder der dog alligevel nogle mindre udsving sted.

Figur 22: Procentuel udvikling i forlagenes omsætning 2013-2014

Skønlitteratur	0,0 %
Faglitteratur	-1,2 %
Skole- og lærebøger	4,6 %
B&U	-2,0 %
I alt	0,8 %

Kilde: Forlæggerforeningens årsstatistik 2014.

Som det ses af **figur 22**, er der en tilbagegang i omsætningen på faglitteratur, og for skønlitteraturens vedkommende er omsætningen uændret i forhold til 2013. Statistikken giver som nævnt også mulighed for at isolere den digitale del af forlagenes salg, og her bliver det tydeligt, at der det seneste år har været en betydelig fremgang i det digitale salg. Fremgangen skal ses i lyset af, at staten i perioden 2012-2017 investerer 500 millioner kroner i at øge brugen af it i folkeskolen, og kommunerne tegner sig for en tilsvarende investering. Hovedparten af de afsatte midler går til en pulje til støtte for indkøb af digitale læremidler. Bemærkelsesværdigt nok er salget af trykte skolebøger steget med 4,4 % i samme periode.

Også digitale tjenester som eReolen og Mofibo kan være en del af forklaringen på den digitale fremgang.

Figur 23: Trykt og digital omsætning 2013-2014 (mio. kr.)

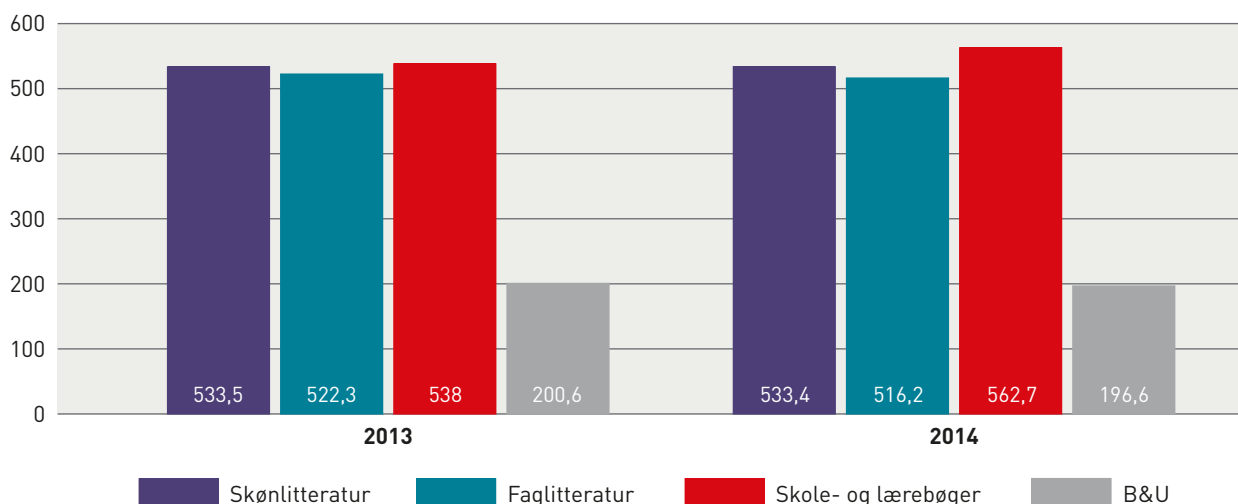
	2013	2014
Trykt salg	1.576,9	1.551,0
Digitalt salg	217,5	257,9
Trykt salg: udvikling ifht. 2013		-1,64 %
Digitalt salg: udvikling ifht. 2013		18,57 %

Kilde: Forlæggerforeningens årsstatistik 2014.

2.3.2 Omsætning fordelt på genrer

Det er muligt at inddele forlagenes salg i fire overgenrer. Som det ses, står genrerne skønlitteratur, faglitteratur og skole- og lærebøger i både 2013 og 2014 for nogenlunde samme omsætning, mens omsætningen på børne- og ungdomslitteratur er lavere begge år.

Figur 24: Omsætning i mio. kr. fordelt på genrer 2013 og 2014.

Kilde: Forlæggerforeningens årsstatistik 2014.

2.3.3 Omsætning fordelt på salgskanal

Af figur 25 nedenfor kan man se, at forlagenes salg til de fysiske bogudsalgssteder har været faldende i perioden. Derudover kan man se, at salg til internetboghandlere stiger markant i perioden, mens salget til supermarkeder og øvrige forhandlere er steget en smule.

Figur 25: Forlagenes omsætning i 2013 og 2014 (mio. kr.)			
	I alt 2013	I alt 2014	Ændring %
Salg til fysisk boghandel	578,1	555,2	-3,96 %
Salg til internetboghandel	206,0	236,3	14,71 %
Salg til øvrige forhandlere	174,2	180,2	3,44 %
Direkte til privatforbruger	258,0	225,1	-12,75 %
Direkte til off. institutioner	568,6	601,6	5,80 %
Diverse salg, bl.a. udland	9,5	10,5	10,53 %
I alt hele året	1.794,40	1.808,90	0,81 %

Kilde: Forlæggerforeningens årsstatistik 2014.

I Forlæggerforeningens 2014-udgave af statistikken findes endvidere en sammenligning af forlagenes totalomsætning de sidste ti år. Figur 26 på næste side viser, at der for første gang i syv år er en samlet vækst i forlagenes omsætning. Derudover kan man se, at den negative udvikling i omsætningen, som er fulgt i kølvandet på finanskrisen, lader til at være brudt, med et beskedent negativt resultat i 2013 og en tilsvarende beskedne vækst i 2014.

2.3.4 Boghandlen som distributør

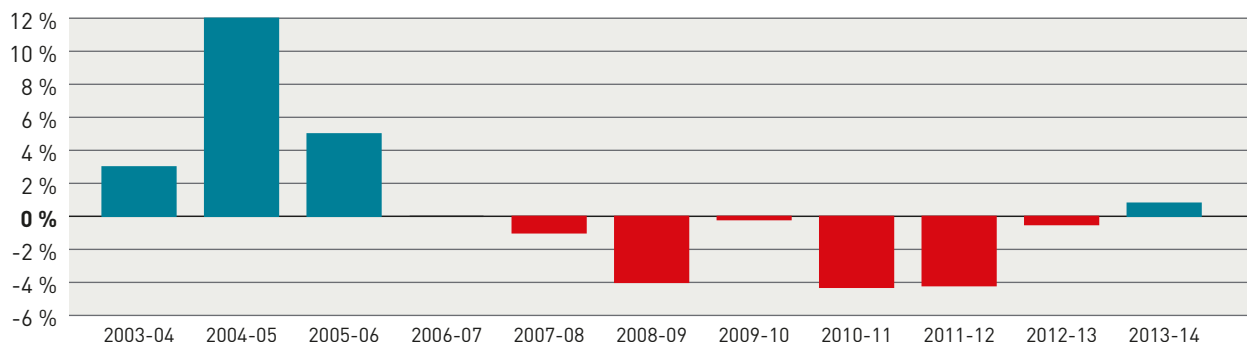
I 2013 udgav Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen en rapport, der undersøgte konsekvenserne af liberaliseringen af det danske bogmarked¹¹. Rapporten kiggede bl.a. på udviklingen i antallet af boghandler og konkluderede, at faldet i antallet af boghandler fra 2000 til 2013 på ca. 100 butikker svarede nogenlunde til udviklingen i den øvrige detailhandel. I 2000 var den gennemsnitlige afstand til en boghandel 5,4 km, og i 2013 var gennemsnitsafstanden steget til 9,2 km.

Til gengæld har liberaliseringen af bogmarkedet betydet, at flere supermarkeder er begyndt at føre bøger som en del af deres sortiment, og rapporten viste, at der faktisk var flere bogudsalgssteder i 2013 end i 2000 (figur 27). Medregnes supermarkederne i beregningen af gennemsnitsafstanden, var afstanden til det nærmeste bogudsalgssted kun steget med 500 meter fra 2000 til 2013. Fordelt på regioner havde bogkøbere i hovedstaden den korteste gennemsnitsafstand til et bogudsalgssted (2,4 km), hvor bogkøberne i region Midtjylland havde længst (8,1 km).

Boghandlerforeningen er initiativtager til undersøgelsen *Danskernes bogkøb*, der (med mindre justeringer) er blevet gennemført løbende siden årtusindskiftet. I undersøgelsen spørges der ind til bogkøb og læsning, og svarene inddeles efter henholdsvis dansk- og engelsksprogede bøger.

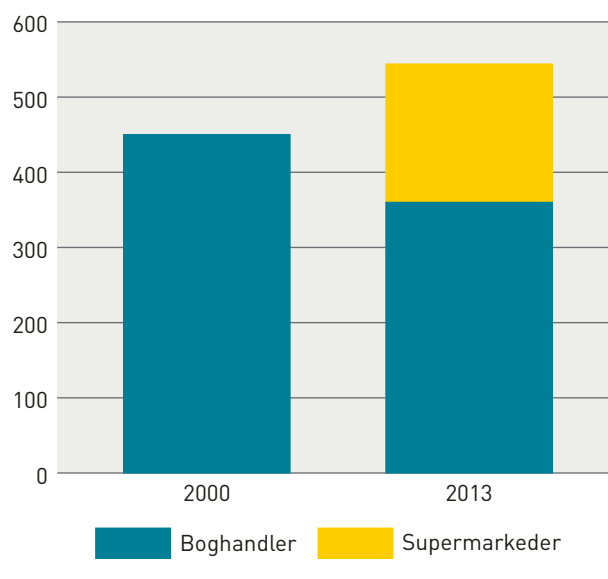
¹¹ <http://www.kfst.dk/~media/KFST/Publikationer/Dansk/2013/20131113%20Liberaliseringen%20af%20bogmarkedet%20nov.pdf>

Figur 26: Procentuel udvikling i forlagenes omsætning 2004-2014.

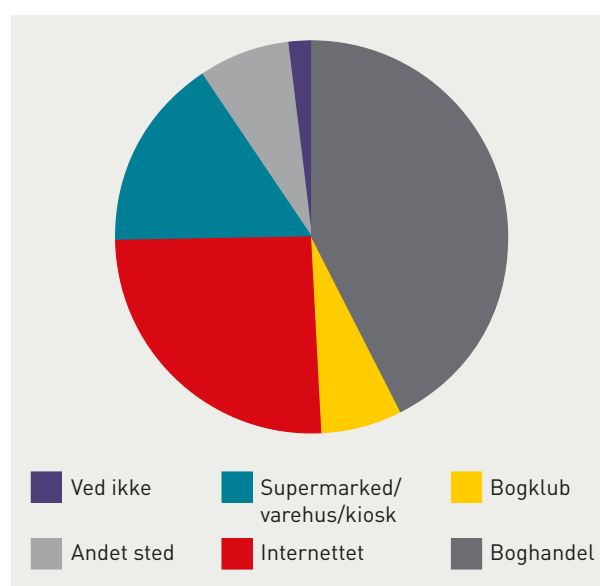
Kilde: Forlæggerforeningens årsstatistik 2014.

Figur 27: Fysiske bogudsalgssteder.

Kilde: Liberaliseringen af bogmarkedet, Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen 2013.

Figur 28: Forhandler af seneste bogkøb.

Kilde: Danskernes bogkøb, marts 2015.

Et af spørgsmålene i undersøgelsen drejer sig om forhandler typen bag seneste bogkøb. Af den undersøgelse, der blev gennemført primo 2015 (figur 28) kan man se, at køberne i 43 % af tilfældene havde brugt den fysiske boghandel. Næsthøypigste forhandler type var internetforhandlere med 26 %, og herefter følger supermarkeder m.m. med ca. 16 %. Kigger man i de ældre udgaver af *Danskernes Bogkøb*, kan man se, at boghandlersalget i år 2000 udgjorde omkring 64 % af det samlede salg, og at andelen er faldet jævnt siden da, men at niveauet fra 2012 lader til at have stabiliseret sig¹².

Boghandlerforeningens undersøgelse spørger også, hvorvidt det seneste bogkøb var af en trykt bog eller en e-bog, og dermed fås en indikator for udbredelsesgraden af e-bøger (figur 29).

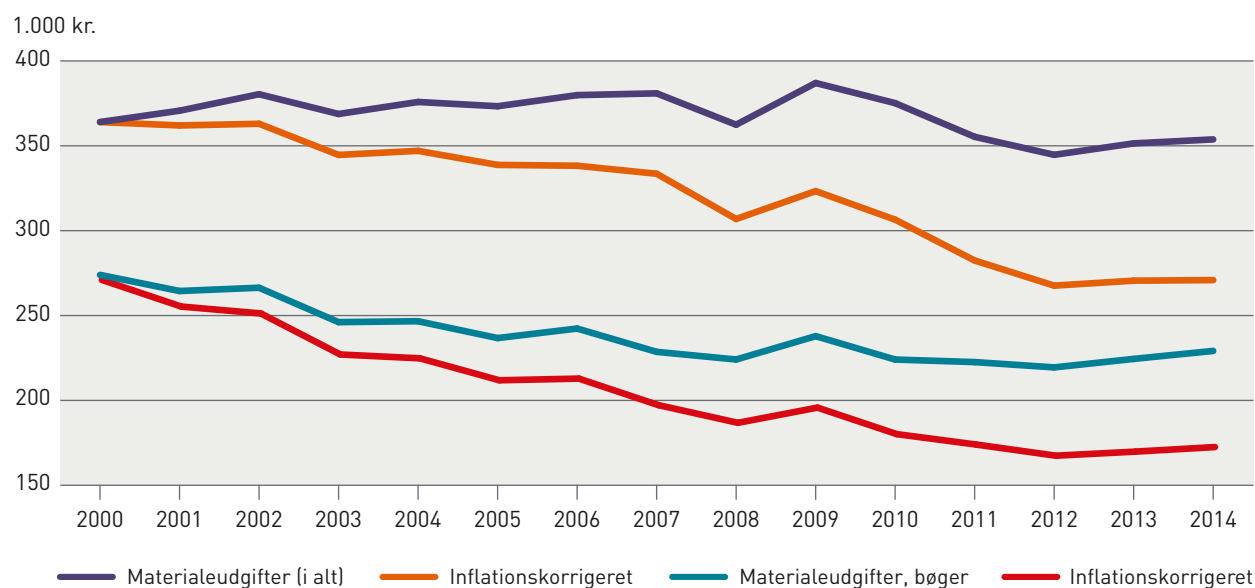
Figur 29: Type bøger i seneste bogkøb.

Kilde: Danskernes bogkøb, marts 2015.

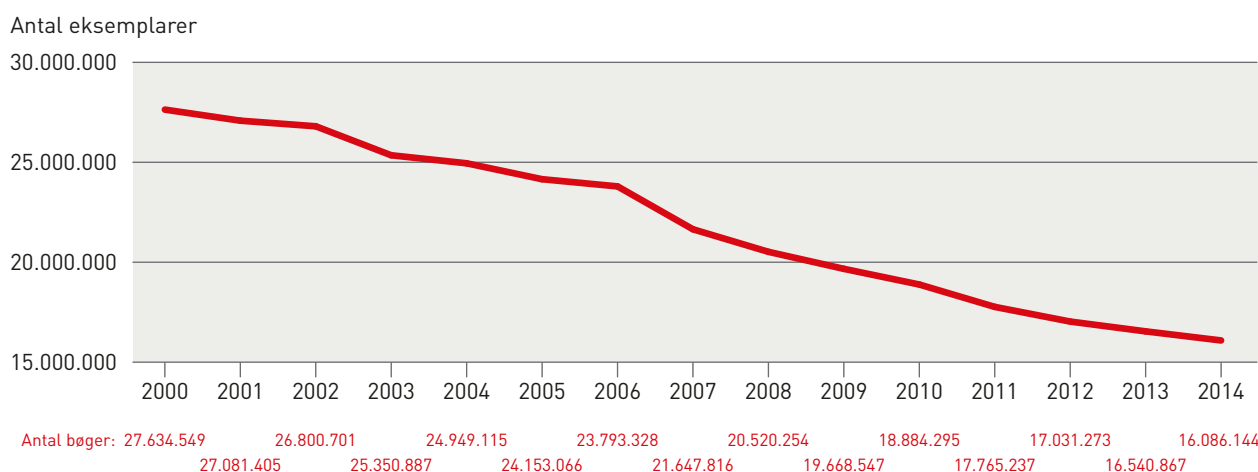
¹² Se for eksempel: <http://boghandlerforeningen.dk/media/5894/danskernes%20bogk%C3%B8b%20-%202013-11%20-%20pr%C3%A6sentation.pdf>

Figur 30: Folkebibliotekernes materialeudgifter.

Kilde: Biblioteksstatistikken, BIB06, Danmark Statistik (2009-2014) og Kulturstyrelsen (2000-2008).
Korrigeret i forhold til forbrugerprisindekset fra Danmarks Statistik, PRIS61.

Figur 31: Folkebibliotekernes bestand af trykte bøger.

Kilde: Biblioteksstatistikken, Danmark Statistik (2009-2014) og Kulturstyrelsen (2000-2008).

Ca. 11 % har købt e-bøger eller både e-bøger og trykte bøger ved seneste bogkøb, hvilket stemmer meget godt overens med oplysningerne om e-bogslæsning i afsnit 2.4.5.

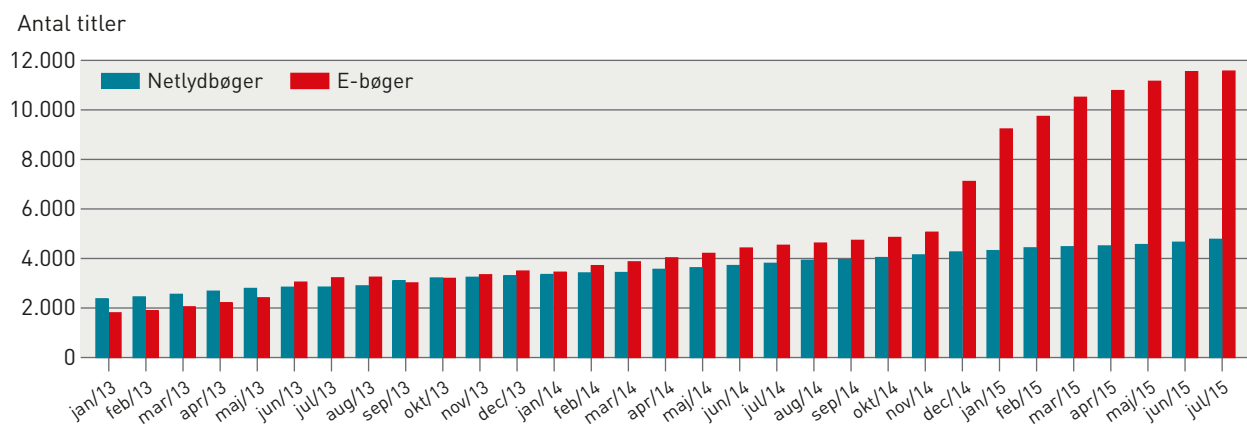
2.3.5 Folkebiblioteket som distributør

Folkebibliotekerne spiller en væsentlig rolle som formidlere af litteratur og bør derfor medregnes som en del af litteraturens distributionsled. Fra Danmarks Statistiks biblioteksstatistik kan man blandt andet hente informationer om folkebibliotekernes materialeudgifter (figur 30) og om deres bestand af bøger (figur 31).

Materialeudgifterne, både totalt set og for bøger isoleret, er steget de seneste tre år, men ligger dog stadig lavere end niveauet for 2009. I perioden 2000-2014 udviser andelen af materialeudgifterne til bøger en faldende tendens set i forhold til de samlede materialeudgifter. I 2000 udgjorde materialeudgifterne 75 % af de samlede materialeudgifter, i 2014 var andelen 65 %.

Tallene bag statistikken er ikke inflationskorrigerede, men gør man det i forhold til forbrugerprisindekset fra Danmarks Statistik, tydeliggøres det, at folkebibliotekernes samlede købekraft er faldende.

Figur 32: Tilgængelige titler på e-Reolen og netlydbog.dk.

Kilde: Månedstatistik for eReolen og netlydbog.dk.

Figur 31 på foregående side viser, at folkebibliotekernes bogbestand har været jævnt faldende de sidste 14 år, et fald der i alt i perioden svarer til 41,8 %. Det kan have haft en mindre betydning, at der i 2007 var en kommunesammenlægning, som kan have medført et antal dubletter i de nye kommuner, som efterfølgende har medført kassationer.

2.3.6 Udbud af e-bøger på bibliotekerne

Alle kommuner i Danmark er i dag tilsluttet eReolen, som er bibliotekernes digitale udlånstjeneste af e-bøger og netlydbøger. I november 2012 trak en række større forlag deres titler fra eReolen, fordi forlagene og bibliotekerne ikke kunne blive enige om en udlånsmodel, der efter forlagenes opfattelse i tilstrækkelig grad tilgodeså deres muligheder for at tjene på e-bøgerne i øvrigt. Ved årsskiftet 2014-2015 er disse forlag genindtrådt i samarbejdet under nye vilkår, og både forlagenes fravær fra eReolen og genindtrædelsen afspejler sig i det statistiske materiale. Udviklingen i antallet af tilgængelige digitale lydbogstitler følger i samme periode en mere jævn kurve.

eReolen har oplevet en markant vækst i antallet af udbudte titler omkring årsskiftet 2014-2015, hvilket blandt andet skyldes genintroduktionen af en række forlags titler. Derudover blev den forlagsinitierede udlånstjeneste eBib nedlagt ved udgangen af 2014. eBib havde 6.713 tilgængelige titler i 2013 og ca. 8.000 i 2014, dog var der for en vis del af titlerne overlap med eReolens sortiment.

2.3.7 Styrker og svagheder ved distributionsstatistik

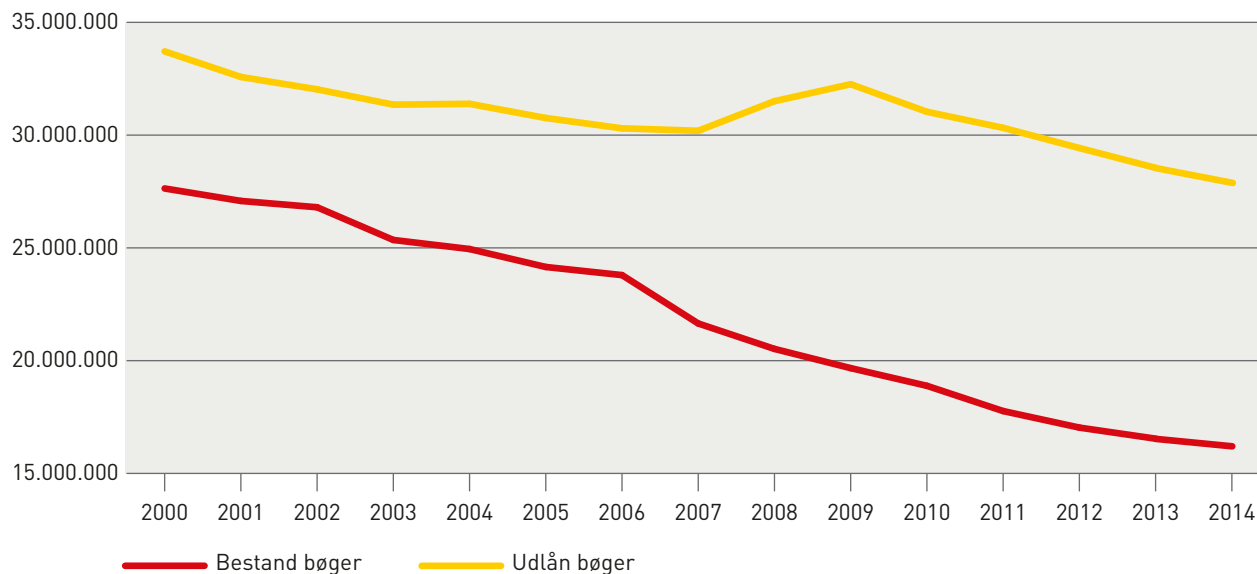
Styrkerne ved Forlæggerforeningens årsstatistik er, at målpunktet (distributionscentralerne) dækker bredt og dermed også kan sige noget om de forlag, der befinder sig uden for foreningen, da de for en stor dels vedkommende benytter de samme distributører. Derudover er opdelingen i trykte og digitale udgivelser også en styrke. Dog iagttages tendenser over en længere periode kun lejlighedsvist, fordi det har været nødvendigt løbende at ændre målepunkterne (fx den digitale del af salget), og fordi antallet af forlag, der bruger distributørerne, ændrer sig løbende. Set fra en statistisk vinkel er det ærgerligt, at målemetoden ikke er konsistent, så data kan sammenlignes over en længere periode.

De statistiske kilder, der vedrører distributionsledet, indeholder ingen information om de solgte bøger på titelniveau, og i det hele taget ville en større detaljeringsgrad være ønskelig. I dag er det ikke muligt at afgøre, om forlagenes omsætning i stigende grad udgøres af få, storesælgende titler, eller om indtægten er skabt på baggrund af et bredt udvalg af titler.

Derudover foregår en del af litteraturdistributionen også gennem det, man kan kalde 'nye litterære kredsløb', hvor litteraturen distribueres uden om de traditionelle og etablerede kanaler. Distribution af denne type er stort set ikke kortlagt.

Danmarks Statistik udgiver et forbrugerprisindeks, hvor prisudviklingen på en lang række varetyper undersøges månedligt. For bøgernes vedkommende er der meget store udsving i indekset, hvilket skyldes, at indekset er baseret på detailhandlens bedst sælgende titler, som oftest er de titler, hvor der konkurreres mest om

Figur 33: Bestand og udlån af trykte bøger, folkebiblioteker.

Kilde: Biblioteksstatistikken, Danmark Statistik (2009-2014) og Kulturstyrelsen (2000-2008).

prisen, og hvor der ikke tages hensyn til udgivelsens type i øvrigt (for eksempel hardback-roman eller pixibog). Indekset er kendetegnet ved nogle store udsving over korte perioder, for eksempel ses indeksets laveste værdi i juni 2014 (94,4), og blot 11 måneder senere i maj 2015 ses indeksets højeste værdi (151,1). Dermed er det ikke en troværdig markør for udviklingen i de danske bogpriser.

2.3.8 Sammenfatning distribution

På baggrund af de kilder, som er gennemgået i afsnit 2.3., kan følgende tendenser uddrages:

- Forlagenes omsætning har totalt set ikke udviklet sig meget fra 2013 til 2014, men flere års negativ udvikling i omsætningen lader til at være brudt.
- Forlagenes salg af faglitteratur er gået en smule tilbage i forhold til niveauet fra 2013.
- Forlagenes salg af litteratur på digitale medier har betydelig fremgang.
- Folkebibliotekernes samlede materialeudgifter har været nogenlunde stabile de sidste 15 år, men i kraft af den generelle inflation er folkebibliotekernes købekraft faldet i perioden.

- Folkebibliotekernes bogbestand har været faldende gennem en længere periode.
- Udbuddet af e-bogstitler til udlån på folkebibliotekerne stiger.

2.4 FORBRUG AF LITTERATUR

Udlånet af bøger fra folkebibliotekerne har været faldende gennem en længere periode, mens der omvendt udlånes flere e-bøger i dag end for to år siden. Uddannelsesniveaue har betydning for, hvor ofte folk læser, men det har ikke nær så stor betydning for ældres læsevane, som det har for yngre menneskers.

Som kilder til belysning af forbruget af bøger i Danmark er det især bibliotekernes systemer, der kan levere data over en længevarende periode. De udlåns- og bestandstal fra folkebibliotekerne, som vil blive behandlet i det følgende, kan på et overordnet plan sige noget om læsningen af bøger i Danmark. Derudover findes der i Gallups *Index Danmark* løbende undersøgelser af befolkningens læsevane.

2.4.1 Folkebibliotekernes udlån af bøger

Som det ses af ovenstående figur 33, er der et jævnt fald i både folkebibliotekernes udlån (gen-

udlån ikke inkluderet) og bestand af bøger. I de første år efter årtusindskiftet følges udlåns- og bestandsfaldet nogenlunde ad, men efter 2006 falder bestanden væsentligt hurtigere end antallet af udlån. Dermed udlånes hvert eksemplar i gennemsnit mere på folkebibliotekerne i dag, end det gjorde for 14 år siden.

2.4.2 Udlån fordelt på kommuner

Data fra biblioteksstatistikken kan i de fleste tilfælde fremskaffes på kommuneniveau. Dermed bliver det muligt at sammenligne eksempelvis udlånsdata med øvrige data fra Danmarks Statistik, som også findes på kommunalt niveau.

De tre kortillustrationer til højre viser antallet af årlige udlån af trykte bøger pr. indbygger i 2014, gennemsnitlig skattepligtig indkomst pr. skattepligtig borger og antallet af personer med lang eller mellemlang gennemført uddannelse pr. 1.000 borgere.

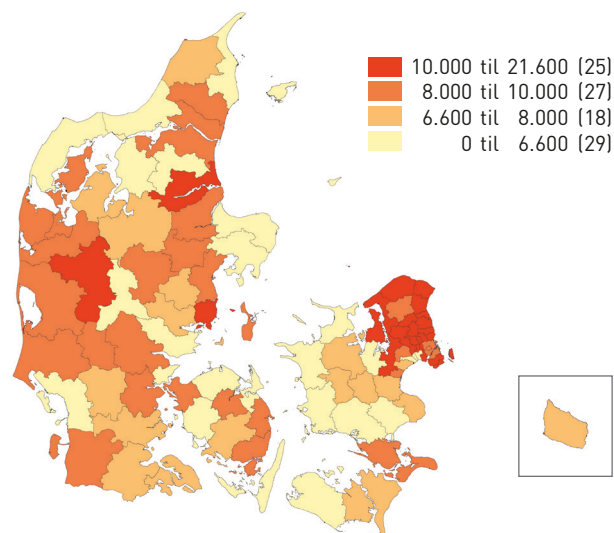
Ved at sammenligne farvesammensætning på de tre kort bliver det tydeligt, at der er en mindre sammenhæng mellem parametrene uddannelsesniveau, indkomst og udlån, men det er vigtigt at understrege, at der også er kommuner, som modbeviser disse sammenhænge (fx Herning og Mariagerfjord). Dermed kan man sige, at indkomst og uddannelse til en vis grad spiller en rolle i forhold til, hvor mange bøger man låner på biblioteket, men at det bestemt ikke er de eneste faktorer. Se i øvrigt kapitel 2.4.5 om læsevaner.

De gennemsnitligt mest aktive lånerne (figur 34) er at finde i Nordsjælland samt i kommunerne Herning, Mariagerfjord og Odder. Omvendt finder man de mindst aktive lånerne i Nordvestjylland og Vestsjælland.

Kortet over den gennemsnitlige skattepligtige indkomst (figur 35) viser en koncentration af de højeste indkomster i Nordsjælland og omkring hovedstadsområdet. Derudover er Østjylland også karakteriseret ved høje gennemsnitsindkomster i et leje, der også kan genfindes i trekantsområdet (Vejle, Fredericia, Kolding m.m.).

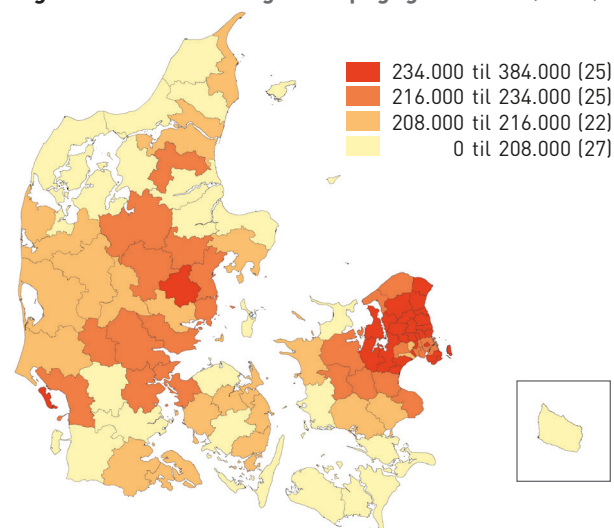
Kommunerne med den største andel af personer med lang eller mellemlang uddannelse koncentrerer sig igen omkring Nordsjælland og hovedstadsområdet og derudover de store universitetsbyer (Aalborg, Aarhus og Odense) (figur 36).

Figur 34: Udlån pr. 1.000 indbyggere (2014).

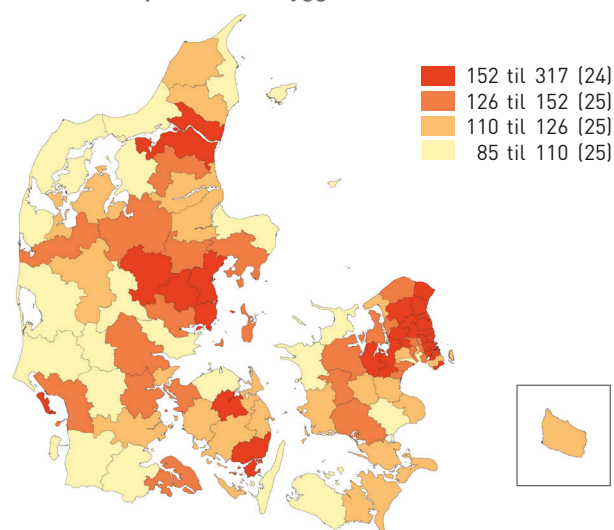
Kilde: Danmarks Statistik, biblioteksstatistikken SBS1.

Figur 35: Gennemsnitlig skattepligtig indkomst (2013).

Kilde: Danmarks Statistik, INDKP101.

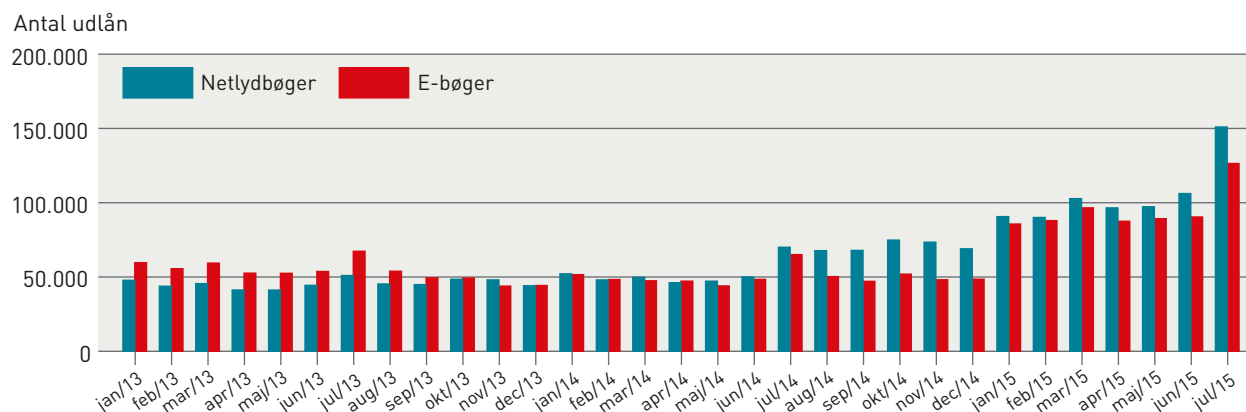
Figur 36: Antal med lang eller mellemlang uddannelse pr. 1.000 indbyggere (2014).

Kilde: Danmarks Statistik, HFUDD15¹³.

¹³ Mellemlang uddannelse er her kategorierne "H50 Mellemlange videregående uddannelser, MVU", H60 "Bacheloruddannelser, BACH", "H70 Lange videregående uddannelser, LVU" og "H80 Ph.d. og forskeruddannelser" sammenlagt.

Figur 37: Udlån fra e-Reolen og netlydbog.dk.

Kilde: Månedstatistik for e-Reolen og netlydbog.dk.

2.4.3 Udlån af e-bøger

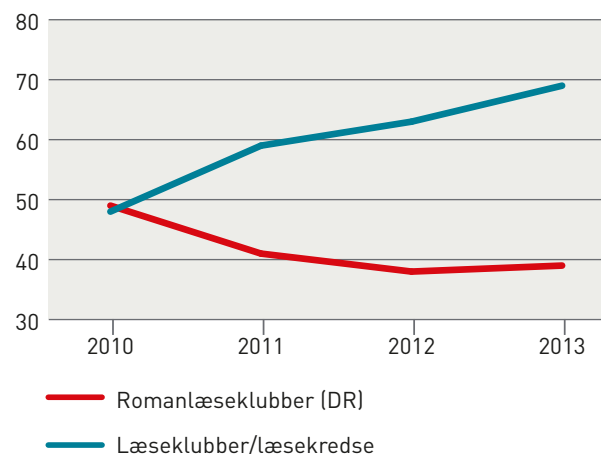
Den nationale udlånstjeneste for e-bøger, eReolen, publicerer månedligt tal over det samlede udlån fra tjenesten og tal over, hvor mange forskellige netlydbogs- og e-bogstitler der stilles til rådighed. Antallet af udlån siger altså noget om, i hvor høj grad danskerne har taget netlydbogen og e-bogen til sig, og udviklingen i antallet af tilgængelige titler fortæller noget om, hvor stort et udbud bibliotekerne stiller til rådighed.

Af udlånsstatistikken i figur 37 ovenfor kan man blandt andet se, at udlånet af e-bøger konsekvent stiger til årets højeste udlånsniveau i juli måned, hvor hovedparten af befolkningen holder sommerferie. Samtidig kan man se, at udlånet er steget til et højere niveau i 2015, hvilket falder sammen med, at en række store forlag omkring årsskiftet 2014-2015 tilgængeliggjorde flere titler via eReolen. Antallet af tilgængelige titler fremgik af figur 32 på side 29. Efterspørgslen efter digitale lydbøger er også stærkt stigende, og de månedlige udlån er næsten tredoblet fra juli 2013 til juli 2015.

2.4.4 Læseklubber på folkebibliotekerne

Læseklubber, hvor læsere mødes i biblioteksregi og læser og diskuterer litteratur, er et fænomen, der igennem de seneste år har vundet stor udbredelse og i dag udgør en vigtig del af den litterære kultur i Danmark. Udviklingen i antallet af kommuner, som tilbyder læseklubber eller læsekredse, fremgår af det såkaldte Biblioteksbarometer, der er en årlig spørgeskemaundersøgelse, der spørger ind til folkebibliotekernes udbud af ydelser, som ikke er en del af biblioteksstatistikken, blandt andet oplysninger om

Figur 38: Antal kommuner med læseklubber.

Kilde: Biblioteksbarometeret.

internettilgængelighed, lektieklubber, kurser, arrangementer m.m.

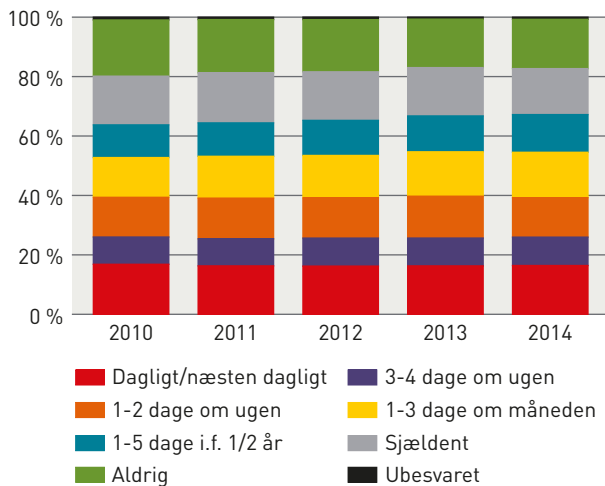
Antallet af kommuner, som tilbyder læseklubber eller læsekredse, er, som det ses af figur 38, stigende i de fire år, hvor spørgsmålet har været en del af spørgeskemaet.

2.4.5 Læsevaner

I Gallups *Index Danmark* spørges der ind til befolkningens læsevaner af skøn- og faglitteratur, og svarene kan herefter inddeles efter øvrige oplysninger om respondenterne, for eksempel køn, alder og uddannelsesniveau.

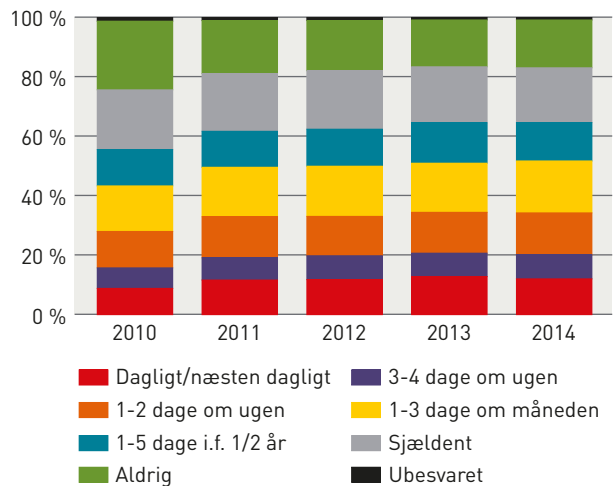
Generelt kan der spores en lille fremgang i læsehypigheden af skønlitteratur de seneste fem år (figur 39). Således er andelen af folk, der aldrig eller sjældent læser, faldet med ca. 3 % fra 2010 til 2014. Andelen, der læser skønlitte-

Figur 39: Læsning af skønlitteratur fordelt efter hyppighed.

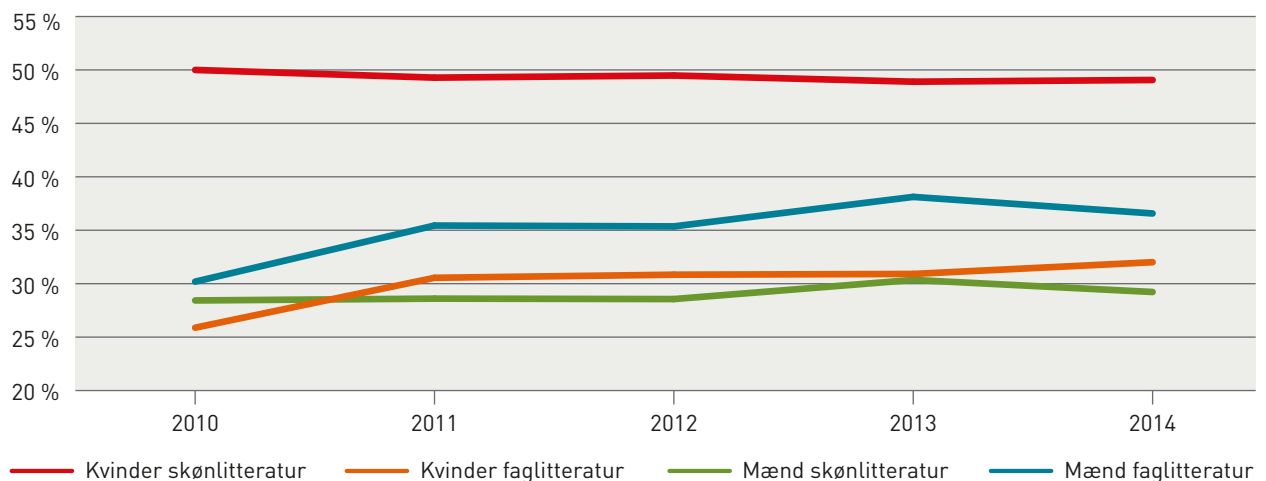
Kilde: Gallup, Index Danmark.

Figur 40: Læsning af faglitteratur fordelt efter hyppighed.

Kilde: Gallup, Index Danmark.

Figur 41: Læser ugentligt eller hyppigere.

Kilde: Gallup, Index Danmark.

ratur 'dagligt/næsten dagligt' eller '3-4 dage om ugen' er stort set uforandret fra 2010 til 2014, og dermed skal fremgangen findes blandt dem, der læser knapt så meget. Andelen af respondenter, der læser '1-3 dage om måneden' eller '1-5 dage inden for 1/2 år' er steget fra 24,4 % til 28 % i perioden.

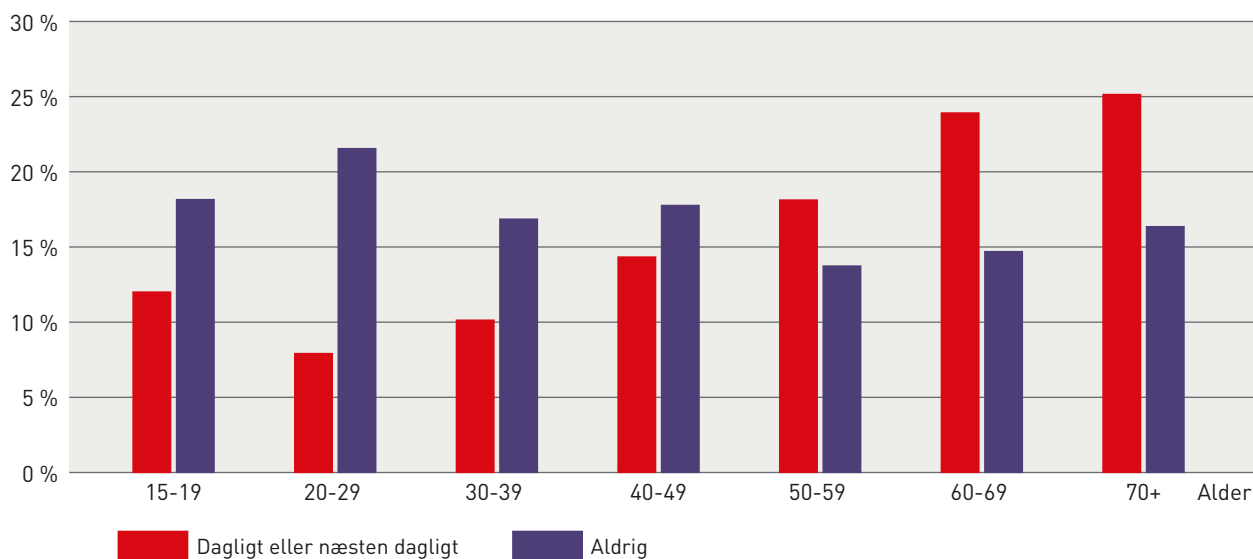
Hvad angår læsning af faglitteratur (figur 40) er der sket en større stigning, således at andelen af folk, der aldrig eller sjældent læser faglitteratur, er faldet med ca. 8,7 % fra 2010 til 2014. Andelen, der læser faglitteratur 'dagligt/næsten dagligt' eller '3-4 dage om ugen', er tilsvarende steget fra 15,8 % i 2010 til 20,2 % i 2014. Af figur 40 fremgår det, at datasættet fra 2010 afviger noget fra de øvrige data. Udelader

man disse data, er stigningen i andelen, der læser faglitteratur 'dagligt/næsten dagligt' eller '3-4 dage om ugen' på ca. 1 %, og faldet i andelen af folk, der aldrig eller sjældent læser faglitteratur, på 2,7 %.

I figur 41 ses en illustration af kvinders og mænds læsevaner af skøn- og faglitteratur. Kategorien 'Læser ugentligt eller hyppigere' dækker over, at respondenterne har svaret, at de læser enten 'dagligt/næsten dagligt', '3-4 dage om ugen' eller '1-2 dage om ugen'.

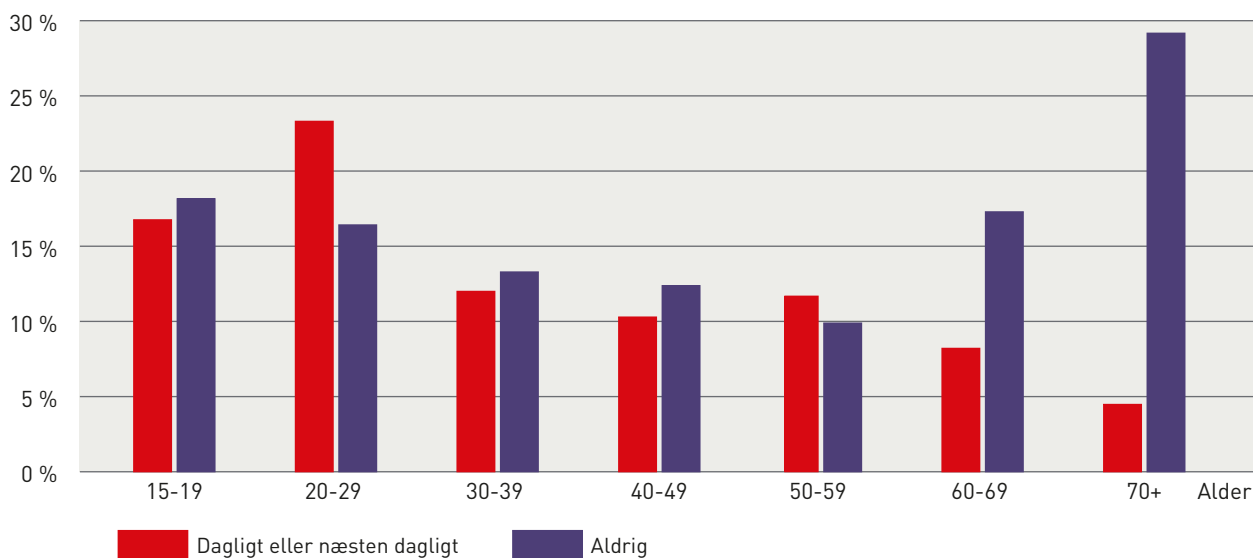
Som det kan ses, læser kvinder skønlitteratur væsentligt oftere end mænd. Mænd læser faglitteratur hyppigst, men uden at det er markant mere end kvinderne. Begge køn læser faglitteratur oftere i 2014, end de gjorde i 2010.

Figur 42: Læser skønlitteratur 2014 (alder).

Kilde: Gallup, Index Danmark.

Figur 43: Læser faglitteratur 2014 (alder).

Kilde: Gallup, Index Danmark.

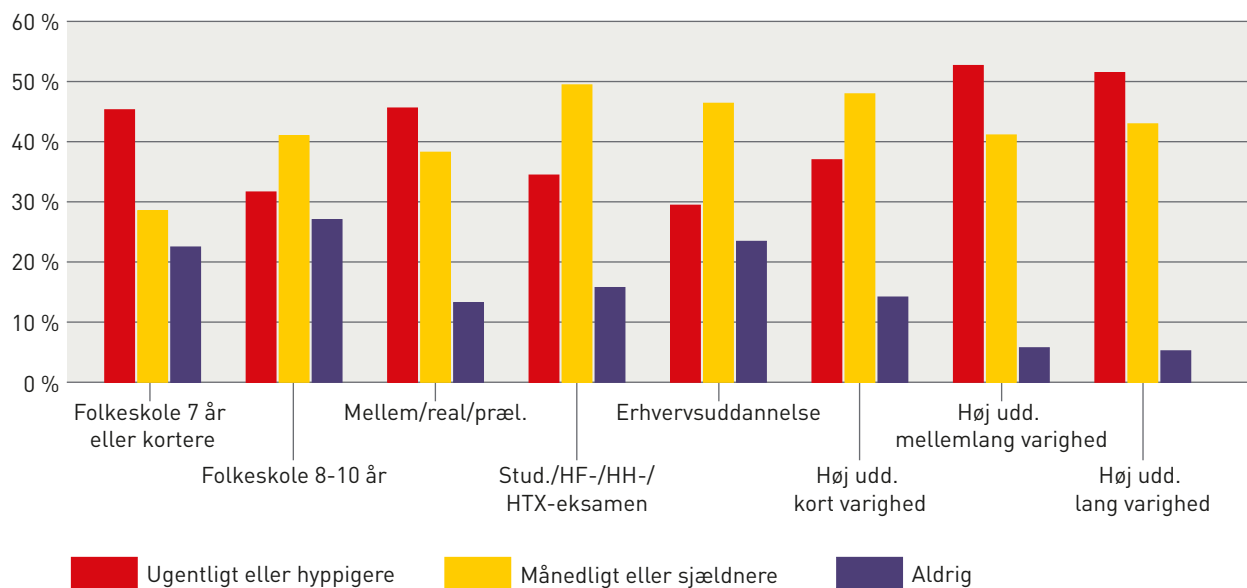
Kigger man på yderpunkterne inden for læsning af skønlitteratur og fordeler dem efter alder som i figur 42, bliver det tydeligt, at det er blandt den ældre del af befolkningen, de flittigste skønlitterære læsere skal findes. Andelen af respondenter, der aldrig læser, er omvendt størst blandt de yngre, og der er flest aldrig-læsere blandt personer i 20'erne.

Den ældre del af befolkningen er dog ikke de mest aktive læsere, når det kommer til faglitteratur (figur 43). Her er det tværtimod respon-

denter i 20'erne, der står for den største andel af daglige læsere, og for personer ældre end 70 år er der 29 %, der aldrig læser faglitteratur.

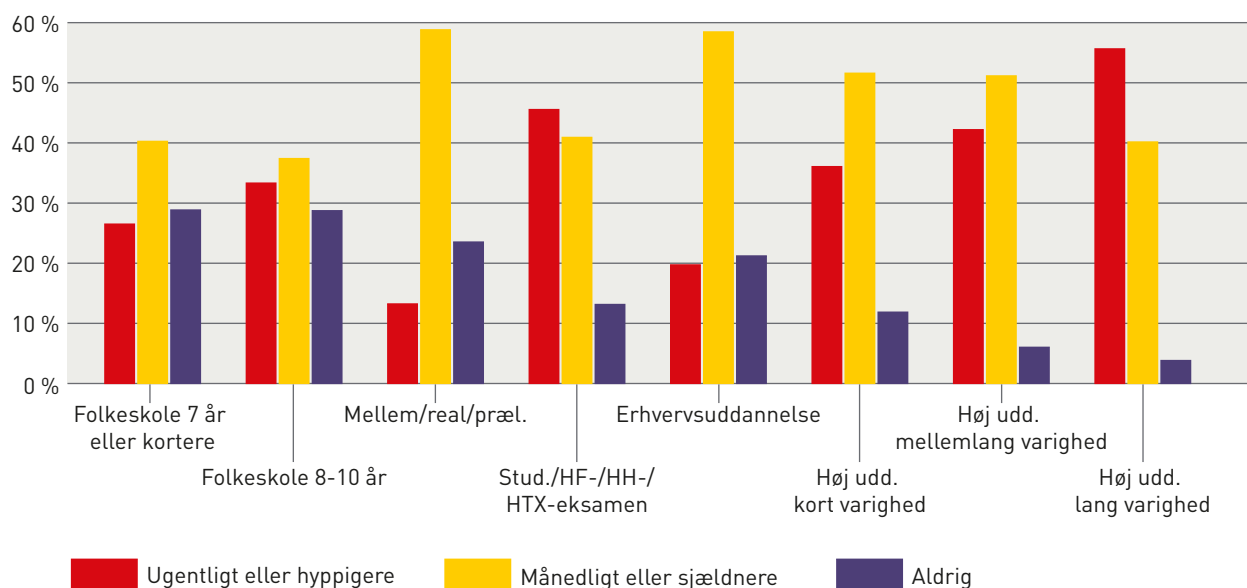
Fordelt på uddannelsesniveau bliver det tydeligt, at det er de højest uddannede, der læser skønlitteratur hyppigt, se figur 44 på næste side. Omvendt er andelen af personer, der aldrig læser, størst blandt dem, der har folkeskolen som højeste uddannelsesniveau. Det er også værd at bemærke, at der er mere end 40 %, der læser skønlitteratur på ugentlig basis, som har uddan-

Figur 44: Læser skønlitteratur 2014 (uddannelse).

Kilde: Gallup, Index Danmark.

Figur 45: Læser faglitteratur 2014 (uddannelse).

Kilde: Gallup, Index Danmark.

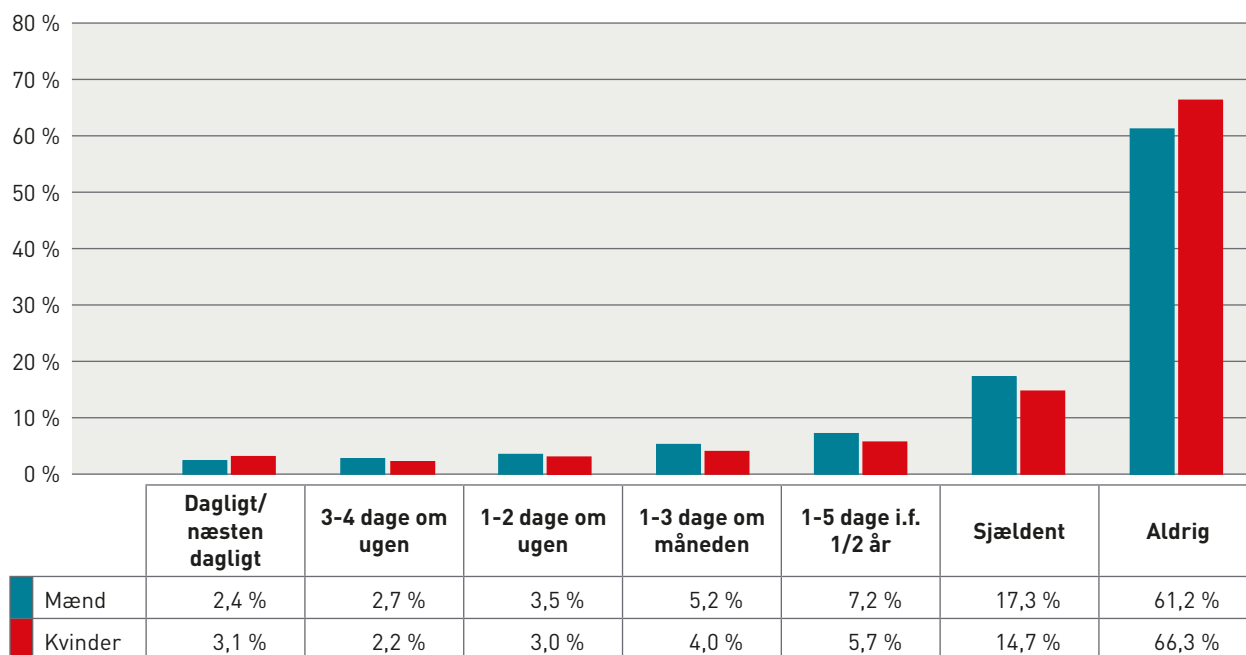
nellesniveauerne 'Folkeskole 7 år eller kortere' og 'Mellem/real/præl.'. Det tyder på, at ældre mennesker – uanset uddannelsesniveau – generelt læser skønlitteratur hyppigere.

I figur 45 kigges der på fordelingen af læsning af faglitteratur efter uddannelsesniveau, og det er tydeligt, at der også her er en tendens til, at de mest veluddannede er dem, der læser hyppigst. Dog springer det i øjnene, at respondenter med 'Stud./HF-/HH-eksamen/HTX-eksamen' som højeste gennemførte uddannelse er

den gruppe, der læser faglitteratur næsthypigst. Aldrig-læserne er også for faglitteraturens vedkommende flest blandt personer, der har en folkeskoleuddannelse som deres højeste uddannelse.

Fra 2014 er Gallup også begyndt at spørge til respondenternes forbrug af e-bøger. Som det ses af figur 46, er der rigtig mange af de adspurgte, der aldrig læser e-bøger. For begge køns vedkommende er der mere end 60 %, der aldrig læser e-bøger. Under 10 % af begge køn læser e-bøger

Figur 46: Læser e-bøger 2014.

Kilde: Gallup, Index Danmark.

ugentligt eller hyppigere. Dog må det bemærkes, at de seneste udlånstal fra eReolen tyder på, at der er en stigende interesse for at læse e-bøger, men at det ikke kan dokumenteres af Gallups tal, da der indtil videre kun findes e-bogsdata for 2014.

2.4.6 Styrker og svagheder ved forbrugsstatistik

Som bogproduktionsstatistikken er også biblioteksstatistikken kendetegnet ved et stabilt og ensartet datagrundlag, der går lang tid tilbage. Desværre er antallet af relevante parametre i biblioteksstatistikken i forhold til at sige noget om det danske bogmarked begrænsede, og det kunne være ønskeligt, om man i endnu højere grad kunne koble befolknings- og regionsdata med udlåns- og genredata, så man eksempelvis kunne dokumentere, om der er forskel på, hvad der læses af mænd og af kvinder i forskellige aldersgrupper i forskellige dele af landet. Dog er et nyt it-system¹⁴ til folkebibliotekerne under udrulning i hovedparten af landets kommuner, og dette burde medføre en forbedring af datakvaliteten og dermed statistikkens detaljeniveau. På det digitale område er Danskernes

Digitale Bibliotek (DDB) i gang med at udarbejde en statistik, hvor udlånsdata parres med individdata fra Danmarks Statistik, hvilket på sigt vil give mere detaljerede oplysninger om læsning af e-bøger.

Derudover findes der stadig ikke detaljerede informationer om bogsalget på titelniveau i Danmark. Tidligere har branchen brugt Nielsen Bookscan (bookscan.dk) til at opgøre salget på titelniveau, men denne indsamling foregik kun fra 2008 til 2011, da man ikke kunne nå til enighed om vilkårene for en fortsat drift. Dog er der i regi af Danmarks Statistik gang i et pilotprojekt, der analyserer scannerdata fra de store supermarkedskæder med henblik på at sige noget om bogsalget i supermarkederne. Hvis dette pilotprojekt bliver en succes, kan der være mulighed for at gøre det permanent og evt. udbrede det til øvrige aktører.

En selvstændig udfordring i forbindelse med opgørelsen af bogsalget på titelniveau er den stigende brug af abonnementsløsninger for e-bøger og netlydbøger.

Yderligere findes der heller ikke statistik for skolebibliotekernes indkøb, udlån, bestand m.m., selvom vi fra indberetningerne til biblioteksafgiften ved, at skolebibliotekernes bøger udgør ca. 45 % af den bogbestand, der er baggrunden for beregningerne af biblioteksafgiften. Dermed er

¹⁴ Der henvises her til kommunernes it-fællesskab, KOMBIT, som på vegne af en lang række kommuner har sendt et nyt bibliotekssystem i udbud. Systemet forventes udrullet i løbet af 2015 og 2016, se mere på <http://www.kombit.dk/bibliotek>.

en meget stor del af biblioteksindkøbet overhovedet ikke kortlagt, ligesom skolernes stigende brug af læringsportaler statistisk set også er et ubelyst område.

2.4.7 Sammenfatning: forbrug

På baggrund af oplysningerne fra kilderne i dette afsnit kan følgende tendenser udledes:

- Udlån af trykte bøger falder.
- Udlånet af trykte bøger falder i en langsommere takt, end bestanden af trykte bøger falder.
- Der tilbydes læsegrupper/læsekredse i bibliotekssammenhæng i hovedparten af kommunerne.
- Udbuddet af e-bøger fra eReolen stiger.
- Udlånet af e-bøger og netlydbøger fra eReolen stiger.
- Der er en svagt stigende tendens i læsningen af faglitteratur.
- Den ældre del af befolkning er de hyppigste læsere af skønlitteratur men læser til gengæld sjældnere faglitteratur.
- Uddannelsesniveaue har betydning for, hvor hyppigt folk læser – særligt for de yngre dele af befolkningen.

3. STATISTIK PÅ TVÆRS AF KILDER

I dette kapitel sammenstilles data fra nogle af de foregående statistikker. På den måde bliver det muligt at vise en række tendenser, der kan dokumenteres på baggrund af flere statistiske kilder. I det følgende kigger Bog- og Litteraturpanelet nærmere på bibliotekernes indkøb af litteratur.

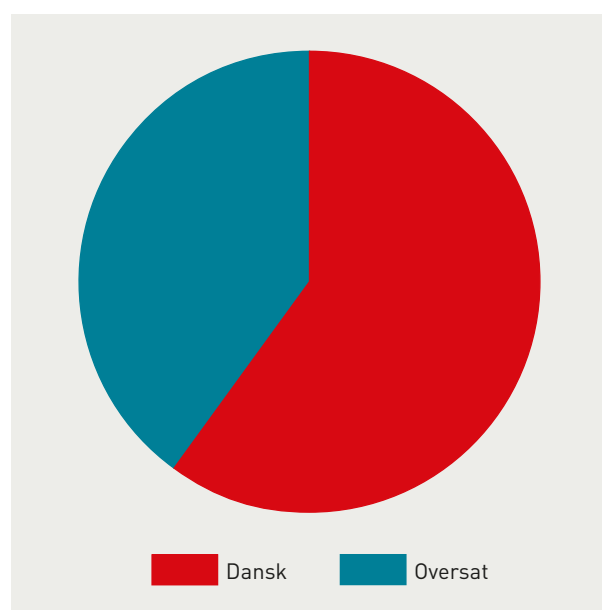
3.1 BIBLIOTEKERNES INDKØB AF LITTERATUR SKREVET PÅ DANSK

Bibliotekerne indkøber mest dansk litteratur. Romaner og faglitteratur er de genrer, der fylder mest i bibliotekernes voksenafdelinger.

Ved at krydse data om registreringer i Dansk Bogfortegnelse 2013 og 2014 med data fra biblioteksafgiftssystemet fra de samme år bliver det muligt at illustrere, i hvilket omfang bibliotekerne (både folke- og skolebiblioteker (pædagogiske læringscentre)) indkøber de trykte bøger, der er udgivet i 2013 og 2014¹⁵. I det følgende er der tale om bibliotekernes indkøb af værker udkommet i 2013 og 2014 pr. 31-12-2014, altså hvor mange eksemplarer af den enkelte titel bibliotekerne har indberettet til beregningen af biblioteksafgift for året 2014.

Af figur 47 kan man uddrage, at indkøbet af oversat litteratur ligger nogenlunde stabilt på omkring 40 % for titler udkommet i 2013 og

Figur 47: Bibliotekernes bestand af dansk og oversat litteratur udkommet i 2014.

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt.

2014. I alt er der indkøbt 1.207.661 eksemplarer af bøger udkommet i 2013, og antallet af eksemplarer af bøger udkommet i 2014 er noget lavere, 893.574 i alt, hvilket skyldes en vis forsinkelse i bibliotekernes indkøb i forhold til, hvornår bøgerne udkommer på markedet. Til sammenligning udregnes biblioteksafgift på baggrund af ca. 40.000.000 eksemplarer i alt, og dermed udgør eksemplarerne af titlerne udkommet i 2013 og 2014 ca. 5 % af bibliotekernes samlede bogbestand.

I 2013 blev der produceret 12.945 bogtitler (faustnumre), hvoraf 8.542 blev indkøbt i mindst ét eksemplar, svarende til ca. 66 % af mængden af det producerede bøger. I gennemsnit blev der indkøbt 141 eksemplarer af en udgiven bog til bibliotekerne. I 2014 blev der produceret 12.572

¹⁵ Både i biblioteksafgiftssystemet og i Bog- og Litteraturpanelets udtræk af Bogproduktionsstatistikken er en post defineret ved et såkaldt faust-nummer, og dermed er der en fuldstændig entydig kobling mellem data fra de to kilder. Grunden til, at biblioteksafgiftssystemet kan bruges i denne sammenhæng, er, at afgiften udbetales til forfattere mv. på baggrund bibliotekernes indberettede bestand – dvs. folke- og skolebibliotekernes beholdning af den enkelte trykte bog. Indberetter et skolebibliotek mere end 15 eksemplarer af samme titel, vil de eksemplarer, der ligger ud over de 15, blive reduceret med 2/3. Det sker for at sikre, at indberetninger af "taskebøger" (dvs. bøger, som udleveres i klassesæt ved skolestart, og som ikke indgår i beregningen af biblioteksafgift) ikke kommer til at indgå i beregningen af biblioteksafgiften jf. lovbekendtgørelse om biblioteksafgift, § 3, stk. 6.

Figur 48: Produktionen af trykte bøger for voksne skrevet på dansk vs bibliotekernes indkøb

	Andel af produktion 2013	Andel af biblioteksindkøb 2013	Andel af produktion 2014	Andel af biblioteksindkøb 2014
Billedbog	0,1 %	0,2 %	0,1 %	0,1 %
Digte	2,9 %	1,7 %	3,8 %	1,8 %
Dramatik	0,4 %	0,2 %	0,5 %	0,2 %
Essay(s)	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %
Integrerede genrer	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,0 %
Noveller	1,1 %	2,0 %	1,6 %	1,8 %
Roman	8,2 %	26,7 %	8,8 %	30,7 %
Skønlitterære breve	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Tegneserie	0,5 %	0,6 %	0,5 %	0,6 %
Faglitteratur	86,7 %	68,5 %	84,5 %	64,7 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, voksne, dansk originalsprog.

Figur 49: Produktionen af trykte bøger for børn skrevet på dansk vs bibliotekernes indkøb

	Andel af produktion 2013	Andel af biblioteksindkøb 2013	Andel af produktion 2014	Andel af biblioteksindkøb 2014
Billedbog	27,0 %	22,5 %	27,0 %	25,6 %
Digte	1,2 %	0,3 %	0,8 %	0,1 %
Dramatik	0,9 %	0,0 %	1,1 %	0,1 %
Noveller	4,7 %	3,2 %	5,0 %	2,2 %
Roman	55,6 %	65,4 %	55,3 %	64,0 %
Tegneserie	0,7 %	0,5 %	1,9 %	1,3 %
Faglitteratur	10,0 %	8,1 %	8,9 %	6,7 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, børn, dansk originalsprog.

bogtitler, hvoraf 7.386 blev indkøbt i mindst ét eksemplar, svarende til ca. 59 % af mængden af det producerede bøger. I gennemsnit blev der indkøbt 121 eksemplarer af hver titel.

I figur 48 og 49 ovenfor ses en fordeling på målgruppe (voksen/børn), genrer og originalsprog, der viser, hvor stor en andel en given genre har udgjort af totalen for målgruppen målt i

forhold til årets samlede produktion og det samlede biblioteksindkøb af årets titler. Dermed er det muligt at se, om en given genre fylder lige så meget på bibliotekerne, som den gør i produktionsleddet.

Når man kigger på den procentuelle fordeling blandt den dansksprogede del af litteraturen for voksne, er det især romanerne og faglitteratu-

Figur 50: Produktionen af trykte, oversatte bøger for voksne vs bibliotekernes indkøb

	Andel af produktion 2013	Andel af biblioteksindkøb 2013	Andel af produktion 2014	Andel af biblioteksindkøb 2014
Billedbog	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %
Digte	0,7 %	0,4 %	0,7 %	0,3 %
Dramatik	0,3 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %
Essay(s)	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,0 %
Integrerede genrer	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,0 %
Noveller	2,1 %	2,0 %	2,1 %	2,0 %
Roman	46,0 %	66,4 %	50,1 %	67,9 %
Skønlitterære breve	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Tegneserie	2,9 %	2,3 %	3,5 %	2,5 %
Faglitteratur	47,5 %	28,5 %	43,2 %	27,3 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, voksne, dansk originalsprog.

ren, som er værd at bemærke. Romanerne fylder procentuelt mere end tre gange så meget på bibliotekerne, som de gør i produktionen, hvilket altså betyder, at romanerne er den voksengenre, der gennemsnitligt indkøbes i flest eksemplarer pr. titel. Omvendt fylder faglitteraturen for voksne rigtig meget i produktionsleddet og knap så meget i bibliotekernes indkøb. Samtidig kan det også ses, at disse to genrer tilsammen tegner sig for langt hovedparten af de indkøbte eksemplarer af litteratur for voksne udkommet i 2013 og 2014.

For børnenes vedkommende er det især billedbøger og romaner, der produceres og indkøbes. Indkøbte billedbøger for børn fylder lidt mindre procentuelt end billedbøgernes andel af produktionen. Romaner for børn fylder ca. 10 % mere end den tilsvarende produktionsprocentandel. Faglitteratur for børn fylder slet ikke så meget som faglitteratur for voksne, hverken i produktionsleddet eller i biblioteksindkøbet.

3.2 BIBLIOTEKERNES INDKØB AF OVERSAT LITTERATUR

Oversat litteratur for voksne udgøres næsten udelukkende af romaner og faglitteratur på bibliotekerne. Der indkøbes ganske lidt oversat lyrik og dramatik.

For den oversatte del af litteraturen går tendensen vedrørende indkøbet af romaner og faglitteratur for voksne igen (figur 50). Således fylder romanerne procentuelt mere i bibliotekernes indkøb, end de fylder i produktionen. Omvendt fylder faglitteraturen procentuelt mindre i bibliotekernes indkøb i 2013 og 2014, end den gør i produktionsleddet. I øvrigt er det værd at bemærke, at oversat litteratur for voksne næsten udelukkende udgøres af romaner og faglitteratur.

I figur 51 på næste side kan det ses, at indkøbet af oversatte billedbøger for børn fylder lidt mindre procentuelt end produktionen, og at indkøbet af oversatte romaner for børn fylder ca. 12 % mere end den tilsvarende produktionsprocentandel. Værd at bemærke er, at oversatte tegneserier for børn fylder noget mere end tegneserier for børn skrevet på dansk.

Figur 51: Produktionen af trykte, oversatte bøger for børn vs bibliotekernes indkøb

	Andel af produktion 2013	Andel af biblioteksindkøb 2013	Andel af produktion 2014	Andel af biblioteksindkøb 2014
Billedbog	49,5 %	41,2 %	43,7 %	36,5 %
Digte	0,3 %	0,2 %	0,1 %	0,2 %
Dramatik	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Noveller	1,3 %	1,4 %	1,9 %	1,7 %
Roman	31,2 %	43,6 %	33,3 %	45,7 %
Tegneserie	8,3 %	4,4 %	8,0 %	3,5 %
Faglitteratur	9,3 %	9,2 %	12,9 %	12,4 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, børn, dansk originalsprog.

3.3 BIBLIOTEKERNES STØRSTE INDKØB AF TITLER FRA 2013 OG 2014

Børne- og spændingslitteratur dominerer blandt de allermost indkøbte titler i 2013 og 2014. For lyrikkens vedkommende findes Yahya Hassans debut i otte gange så mange eksemplarer som den næstmest indkøbte digtsamling.

Oversigten i figur 52 over de bøger fra 2013 og 2014, der er indkøbt i flest eksemplarer, indeholder fire børne-/ungdomsbøger, en skolebog, to oversatte og tre danske romaner. I de fire følgende tabeller ses de titler fra 2013 og 2014, som findes i flest eksemplarer, fordelt på genrer.

Af de ti romaner for voksne fra 2013 og 2014, der er indkøbt i størst antal (figur 53) hører syv bøger til inden for krimi-/spændingsgenren. Seks er skrevet på dansk, og dermed er fire af titlerne oversat.

Af figur 54 kan man se, at lyrik som hovedregel indkøbes i relativt få eksemplarer. Yahya Hassans debutdigtsamling fraviger dog denne hovedregel. Fire af de ti titler er oversatte, hvilket springer lidt i øjnene, da oversat lyrik for voksne kun fylder mellem 0,3 % og 0,4 % af det samlede antal eksemplarer af oversat litteratur udkommet i 2013 og 2014 (figur 50).

Tabellen over faglitteraturen for voksne i figur 55 indeholder en række forskellige genrer: biografier, kostvejledninger og lærebøger er i blandt.

Figur 52: Største bestand af nye bøger udkommet i 2013 eller 2014

Udgivelse	Antal eksemplarer
Flere forfattere: Naturskolens giftige planter (2014)	3.651
Adler-Olsen, Jussi: Den grænseløse (2014)	3.072
Ottesen, Josefine: Rejsen til den gyldne pagode (2013)	2.880
Flere forfattere: Fandango – dansk for 2. klasse (2013)	2.489
Hosseini, Khaled: Og bjergene gav genlyd (2013)	2.386
Riebnitzsky, Anne-Cathrine: Forbandede yngel (2013)	2.380
Munk Jensen, Sanne: Dig og mig ved daggry (2013)	2.363
Aakeson, Kim Fupz: Vitello gør en god gerning (2013)	2.287
Blædel, Sara: Kvinden de meldte savnet (2014)	2.223
Follett, Ken: På kanten af evigheden (2014)	2.182

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, førsteudgaver.

Bibliotekernes topti over indkøbte børnebøger (figur 56) viser, at de indkøber børnebøger i store antal. Den højest placerede faglitterære bog for voksne (1.101 eks.) kommer således ikke i topti over børnebøgerne.

Figur 53: Romaner og noveller for voksne

Udgivelse	Antal eksemplarer
Adler-Olsen, Jussi: Den grænseløse (2014)	3.072
Hosseini, Khaled: Og bjergene gav genlyd (2013)	2.386
Riebnitzsky, Anne-Cathrine: Forbandede yngel (2013)	2.380
Blædel, Sara: Kvinden de meldte savnet (2014)	2.223
Follett, Ken: På kanten af evigheden (2014)	2.182
Egholm, Elsebeth: Kød og blod (2014)	2.122
Blædel, Sara: Dødesporet (2013)	2.083
Holst, Hanne-Vibeke: Knud, den store (2013)	1.918
Marklund, Liza: Noras bog (2013)	1.891
Jungstedt, Mari: Det fjerde offer (2014)	1.868

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, romaner og noveller, voksne.

Figur 54: Lyrik for voksne

Udgivelse	Antal eksemplarer
Hassan, Yahya: Yahya Hassan (2013)	1.678
Ørntoft, Theis: Digte 2014 (2014)	210
Tolkien, J. R. R.: Arthurs fald (2013)	196
Nordenhof, Asta Olivia: Det nemme og det ensomme (2013)	183
Thomsen, Søren Ulrik: Samlede Thomsen (2014)	160
Guldager, Katrine Marie: Et sted i verden (2014)	152
Atxaga, Bernardo: Syv huse i Frankrig (2014)	148
Farrokhzad, Athena: Vitsvit (2014)	132
Rifbjerg, Klaus: Fut fut fut (2014)	124
Farrokhzad, Forugh: Kun stemmen bliver tilbage (2013)	123

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, digte, voksne.

Figur 55: Faglitteratur for voksne

Udgivelse	Antal eksemplarer
Flere forfattere: Classbuilding & teambuilding med cooperative learning strukturer (2013)	1.101
Hattie, John: Synlig læring - for lærere (2013)	1.007
Damsgård Andersen, Puk: Hvor solen græder (2014)	966
Flere forfattere: Der Sprung! (2014)	951
Holm, Gretelise: Kærligheden, kampen og kloden (2014)	935
Flere forfattere: 5:2 kuren (2013)	869
Mahmoody, Mahtob: Forfulgt (2013)	835
Thisted, Karen: Så skal der leves! (2013)	772
Langberg, Jesper: Ikke et sekund spildt (2013)	768
Daidsen, Leif: Steinbecks spøgelse (2014)	766

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, faglitteratur, voksne.

Figur 56: Børnebøger

Udgivelse	Antal eksemplarer
Flere forfattere: Naturskolens giftige planter (Billedbog 2014)	3.651
Munk Jensen, Sanne: Dig og mig ved daggry (Roman 2013)	2.363
Aakeson, Kim Fupz: Vitello gør en god gerning (Billedbog 2013)	2.287
Aakeson, Kim Fupz: Vitello køber en vidunderlig julegave (Billedbog 2013)	2.015
Cera, Joaquín: Flunkerne til VM i Brasilien (Billedbog 2014)	1.884
Green, John: En flænge i himlen (Roman 2014)	1.652
Kaaberbøl, Lene: Vildheks. [Bind] 5 : Fjendeblood (Roman 2013)	1.610
Cera, Joaquín: Jorden rundt med flunkerne (Billedbog 2014)	1.478
Bøgh Andersen, Kenneth: Julemandens død (Roman 2013)	1.431
Sareen, Manu: Iqbal Farooq og jagten på den lille havfrue (Roman 2013)	1.408

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt, børne- og skolebøger.

Figur 57: Forlag med flest eksemplarer på bibliotekerne

	Antal titler 2013	Eksemplarer 2013	Antal titler 2014	Eksemplarer 2014	Titler 2013 + 2014	Eksemplarer 2013 + 2014
Gyldendal	590	225.165	582	140.902	1.172	366.067
Carlsen	229	83.868	262	59.622	491	143.490
Turbine	295	67.718	399	68.692	694	136.410
Politiken	137	44.493	153	40.729	290	85.222
Flachs	118	38.989	138	31.552	256	70.541
Høst	75	34.399	86	28.289	161	62.688
Lindhardt og Ringhof	220	32.071	214	30.606	434	62.677
Alvilda	93	30.684	91	20.459	184	51.143
Alinea	83	25.353	79	18.285	162	43.638
Klematis	81	20.195	94	20.627	175	40.822

Kilde: DBC, udtræk til Bog- og Litteraturpanelet og biblioteksafgiftssystemet. Filter: trykt.

Bog- og Litteraturpanelets datasamkørsel kan også bruges til at vise, hvilke forlag og udgivere (på navneform) der er blevet mest indkøbt i 2013 og 2014.

Af ovenstående figur kan man se, at det er de mere etablerede forlag, der især indkøbes af bibliotekerne, og at forlag med udgivelser til børn og unge er rigt repræsenteret. Det er dog ikke en selvfølge, at de mest produktive forlag også er dem, der bliver mest indkøbt. Eksempelvis har forlaget Harlequin udgivet 243 titler i 2013 og 179 titler i 2014. I biblioteksafgiftssystemet er der kun registreret et enkelt eksemplar af disse i alt 422 titler. Forlaget mellemgaard står bag 7.369 bibliotekseksemplarer i 2013 og 4.543 i 2014, og Books on Demand bag 1.355 eksemplarer i 2013 og 655 i 2014.

4. MANGLER OG FORBEDRINGSPOTENTIALER

Bog- og Litteraturpanelet er i sit kommissorium forpligtet til "årligt at samle tilgængelig statistisk viden om bogmarkedet". Dette er hovedsagligt gjort i denne rapport's kapitel 2. Ud over at samle den tilgængelige statistik skal panelet, jf. dets kommissorium, "kortlægge mangler samt fremsætte anbefalinger til forbedringer af statistikken"¹⁶.

Panelet har valgt at løse den opgave ved for hvert afsnit (produktion, distribution og forbrug) at identificere styrker og svagheder ved det enkelte områdes statistiske materiale. I nedenstående figur opsummeres de væsentligste forbedringspotentialer og mangler.

PRODUKTION AF LITTERATUR

For belysning af produktionsvilkårene vil det være en forbedring, hvis det bliver muligt at udskille kommercielle børne- og skolebøger i ta-

bellerne fra Danmarks Statistik, således at det i højere grad end i dag er muligt at opdele statistikken efter målgrupperne for udgivelserne.

Forholdet mellem trykte bøger og e-bøger kan også belyses bedre, så det bliver muligt at se, om en titel både er udkommet i trykt og elektronisk form, og hvor mange titler der udgives alene som e-bøger. Derudover kunne det være ønskeligt, om lydbøger blev inkluderet i bogproduktionsstatistikken.

Det vil også være ønskeligt, at den kortlægning, Bog- og Litteraturpanelet har fået foretaget af de alternative publikationsformer, følges løbende fremadrettet, således at resultaterne fra undersøgelsen udbygges og valideres yderligere.

Derudover er der et åbenlyst behov for flere oplysninger om forfattere og oversætteres arbejdsforhold, da dette område i dag kun kan belyses meget sparsomt af ældre undersøgelser og data.

Figur 58: Mangler og forbedringspotentialer, fordelt på produktions-, distributions- og forbrugsfasen.

¹⁶ Se Bog- og Litteraturpanelets kommissorium i kapitel 7.

DISTRIBUTION AF LITTERATUR

For at forbedre data om distributionsleddet ville det bl.a. være ønskeligt, at Forlæggerforeningens årsstatistik blev mere detaljeret, fx med oplysninger på titelniveau. Derudover vil det også være godt, hvis data havde en form, så de konsekvent kunne sammenlignes bagudrettet. Dette sker i dag ikke systematisk, men kun når Forlæggerforeningen korrigerer data bagudrettet.

Boghandlerens betydning for distributionen af ny litteratur bør også undersøges, specifikt sortimentetsbreddens betydning for udbredelse af litteraturen. I den forbindelse er nye litterære kredsløb et område, der bør undersøges nærmere, så også litteraturens vej uden om de traditionelle distributionskanaler kortlægges.

FORBRUG AF LITTERATUR

Det er også oplagt at belyse forbruget af litteratur yderligere. Biblioteksstatistikken kunne være mere detaljeret og eksempelvis indeholde oplysninger om udlån fordelt på genrer. Højere detaljeniveau i læsestatistikkerne er ønskeligt. Streaming af bøger giver i den sammenhæng nogle helt særlige muligheder, hvor det bagvedliggende datagrundlag formentlig kan bruges til at lave meget detaljerede undersøgelser af befolkningens e-bogslæsevaner.

En salgsstatistik på titelniveau har været efterspurgt længe og er det stadigvæk.

Nogle af de identificerede forbedringspotentialer vil Bog- og Litteraturpanelet viderebringe til de parter, der har muligheden for at gøre noget ved dem. Det gælder for eksempel muligheden for at udskille børnebøger i den kommercielle del af bogproduktionsstatistikken og muligheden for at sammenligne et større tidsstræk i Forlæggerforeningens årsstatistik.

Derudover vil Bog- og Litteraturpanelet iværksætte to undersøgelser frem til næste års udgivelse af årsrapporten:

- *En undersøgelse af forfatteres økonomiske vilkår:* Som led i Bog- og Litteraturpanelets arbejde for at kortlægge litteraturens aktuelle situation ønsker panelet en undersøgelse af forfatteres økonomiske vilkår på tværs af genrer og udgivelsesformer gennemført. Forfatteres forskellige indtjeningskilder ønskes kortlagt, både de, der relaterer sig til

forfattergerningen, og de, der ikke gør. Som en del af undersøgelsen forventes også oversætternes vilkår at blive belyst, og om muligt vil der blive inddraget arbejdsmarkedsdata fra Danmarks Statistik.

- *En kortlægning af eksisterende læseundersøgelser med henblik på en metodisk anbefaling til en fremtidig national læseundersøgelse:* I løbet af 2015 forventer Bog- og Litteraturpanelet at foretage en kortlægning af eksisterende nationale læseundersøgelser samt læseundersøgelser fra sammenlignelige lande med henblik på en afklaring af, hvad undersøgelserne bruges til, og hvad de kan og ikke kan sige noget om. Kortlægningen forventes at føre til en metodisk anbefaling fra panelet om kravene til en fremtidig dansk statistik for læsning af litteratur.

5. TENDENSER OG FORANDRINGER I DEN VESTLIGE VERDENS BOGMARKEDER

Angus Phillips, Director, Oxford International Centre for Publishing Studies

INDLEDNING

I de seneste år har forlagsbranchen gennemgået flere afgørende forandringer, der knytter sig til, at markedet af flere årsager er i opbrud: Der finder en overgang til digitalisering sted i alle forlagsbranchens forskellige led, vi ser en konsolidering af de vigtigste aktører, og forlagene er gået fra at levere et produkt til at skulle være leverandører af en service. Alt dette er foregået på baggrund af ændrede forventninger fra medieforbrugerne såvel som en verdensomspændende økonomisk krise, der både har påvirket forbrugernes og det offentliges økonomi.

Opbruddet i bogmarkedet skyldes først og fremmest opkomsten af store teknologiske aktører som Amazon og Google. Amazon har revolutioneret salget af bøger i en sådan grad, at internettet nu er den altdominerende salgskanal i Storbritannien og USA. Det har haft en overvældende indvirkning på de fysiske boghandlers salg, rentabilitet og indkøbspolitik. Imens har Google ændret vores syn på, hvordan vi søger og får adgang til information og andet materiale, samtidig med at firmaets forretningsmodel i højere grad er baseret på reklamer end på salg af produkter.

Digitaliseringen er som en tidevandsbølge, der skyller ind over alle grene af forlagsbranchen. Den digitale adgang er allerede den mest benyttede måde at tilgå avis- og tidskriftartikler på, mens udprintning i højere grad foregår hos forbrugeren.

E-bogens vækst inden for udgivelser til det brede marked og konsekvenserne heraf for de fysiske boghandlere har i høj grad skabt avisoverskrifter. Allerede nu kan man nemt få adgang til bøger og andet medieindhold ved hjælp af en lang række teknologiske platforme lige fra

mobile enheder som smartphones til deciderede e-bogslæsere som fx Kindle.

Selvudgivelse er blevet almindeligt, og såvel debutanter som anerkendte forfattere eksperimenterer med de nye muligheder og tvinger dermed forlagene til at overveje, hvilken værdi, de kan tilføre udgivelsesprocessen. Det er også blevet nemmere for nye aktører at komme ind på markedet, da det ikke længere i samme grad er nødvendigt at investere i lagerkapacitet. Den nødvendige forlagsmæssige infrastruktur og selve forlagsarbejdet kan i dag uddelegeres til tredjepart.

Samtidig har markedets forventninger til prisniveau ændret sig i takt med, at mængden af gratis indhold er vokset, og mange e-bøger fås meget billigt. Forlagene må konkurrere med indhold skabt af brugerne selv og andre medieprodukter, der er tilgængelige på mange forskellige måder lige fra musik fra streamingtjenester til fjernsyn over sociale medier og computerspil.

Stillet over for de mange forskellige udfordringer forsøger forlagene at finde nye forretningsmodeller, og forlagene leder efter nye måder at nå forbrugerne direkte. Man eksperimenterer med abonnementsordninger, nye former for servicetilbud til forfattere og organisationer, og store aktører som for eksempel Pearson inden for markedet for undervisningsmateriale forsøger at sætte sig på hele værdikæden. De er involveret i undervisning, formidling, prøvemateriale og leverer indhold i en række forskellige formater.

Der er stadig strukturelle og kulturelle forskelle mellem bogmarkederne i Storbritannien og USA og i resten af Europa, hvor de to største markeder er det tyske og franske. De store internationale forlagskoncerner arbejder dog på tværs af disse markeder. Eksempelvis Hachette,

der er det største forlag i Frankrig, det andet største i Storbritannien og nummer fire i USA.

FINDER DIGITALISERINGEN ET LEJE?

Selv om det digitale salg er steget markant på bogmarkederne i Storbritannien og USA, er salgskurven dykket, og man begynder at tale om, at der har indfundet sig en eller anden form for balance mellem papir- og e-bøger. Der eksperimenteres ikke længere i samme grad med beriget indhold til e-bøger og apps, efter det har vist sig at sælge dårligt.

Forlaget Head of Zeus i London har været dygtige til at udnytte det digitale format til at finde nye læsere til deres forfattere. "Når vi taler om, hvad vi skal udgive, er vores udgangspunkt, at "e" og "p" hænger uløseligt sammen," siger direktøren Amanda Ridout. "Vores digitale afdeling ligger ikke fem etager væk. 'E' er stedet, hvor vi kan finde nye læsere hurtigt og få mulighed for at nå læserne uanset, hvor de er. Men vi har brug for papir for at tiltrække forfattere, og eftersom vi ved, at papirbøger ikke forsvinder, udgør de simpelt hen en mulighed for at tjene penge." (Bookseller, 10. juli 2015). I 2014 kom 40 procent af forlagets omsætning fra salg af e-bøger.

Tabel 1: Digitalt salg i Storbritannien 2012-14

	2014	2013	2012
Digitalt salg i alt	563 mio. pund	509 mio. pund	400 mio. pund
% af omsætning	17	15	12

Tabel 1 viser det samlede digitale salg i Storbritannien. Set i lyset af den enorme omtale, e-bogen fik, da den kom frem, ser disse procent-satser ikke ud af meget, indtil man ser nærmere på de enkelte kategorier og genrer. Mens det digitale salg (e-bøger og lydbøger) for eksempel kun udgjorde 7 procent inden for faglitteratur i 2014, var tallet overraskende nok helt oppe på 37 procent for skønlitteraturens vedkommende (en stigning fra 25 procent i 2012). I 2013 var salget af voksentitler som e-bøger oppe på 1,3 milliard dollars i USA. Det svarer til 27 procent af omsætningen (en stigning fra 23 procent i 2012). I 2014 steg den procentdel af voksne ame-

rikanere, der havde læst en e-bog det seneste år til 28 procent (fra 23 procent i 2012).

Der er imidlertid stadig et stabilt marked for børnebøger på papir, og i 2014 nåede det en rekordstor andel på 24 procent af det samlede salg i Storbritannien.

Tabel 2 viser stigningen i salget af voksentitler som e-bøger fra forlaget Hachette i USA og Storbritannien; det digitale salg udgjorde 10 procent af den samlede omsætning i 2013, men ser man på e-bøger til voksne, var omsætningen væsentligt højere i 2013 (30 % i USA og 27 i Storbritannien).

Tabel 2: Hachettes salg af e-bøger for voksne (%)

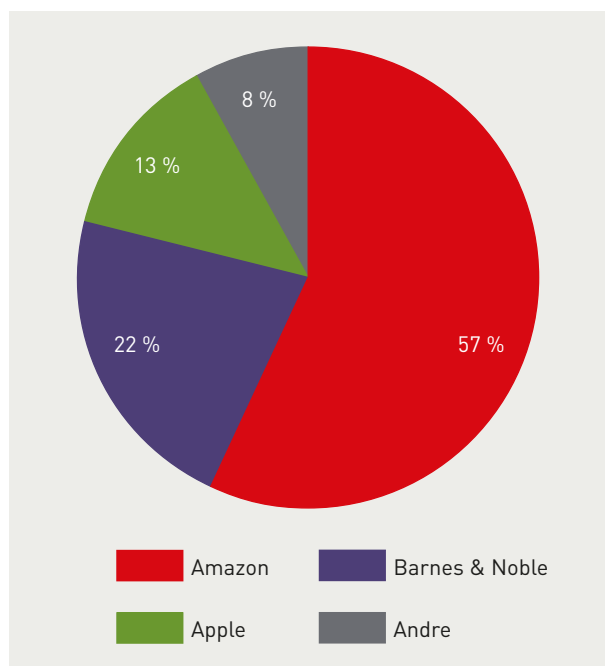
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
USA	1	3	8	21	24	30
Storbritannien			1	10	20	27

Salgskanalerne, igennem hvilke det digitale salg er opgjort, vises i figurerne på næste side. Markedet domineres, som man tydeligt kan se, af Amazon især i Storbritannien. Forlagene har derfor oprustet for stadig at have gode kort på hånden i forhandlinger med forfattere, leverandører og detailhandlere. Det gav sig blandt andet udtryk i fusionen mellem Penguin og Random House (2013) og i HarperCollins' opkøb af Harlequin (2014). Den førstnævnte konsolidering skabte en virksomhed, der sidder på omkring en fjerdedel af markedet i USA og Storbritannien; sidstnævnte gjorde det muligt for HarperCollins at udgive bøger på mere end 30 forskellige sprog (40 procent af Harlequins salg udgøres af bøger på andre sprog end engelsk).

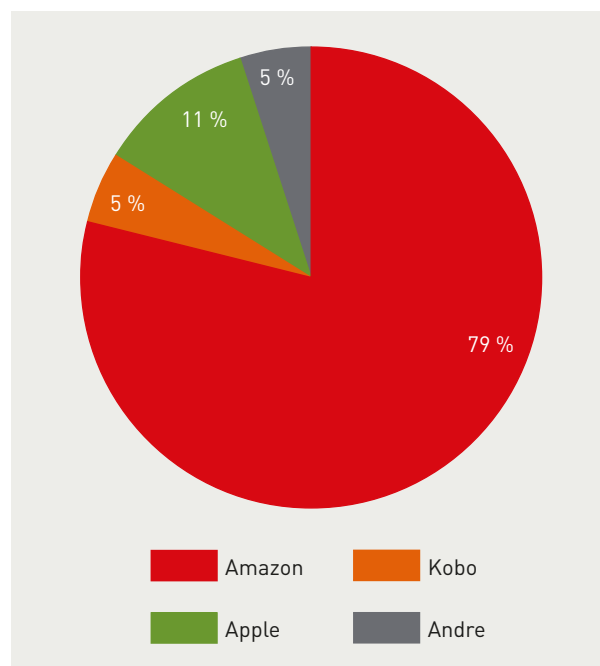
DEN EUROPÆISKE BOGHYLDE

Kommentatorer er stadig forsigtige med at forudsige e-bogens skæbne i resten af Europa. Vi har ikke adgang til tallene fra Amazon, men officielle statistikker viser, at andelen af det digitale salg er forholdsvist lav. I Tyskland, der er verdens tredjestørste bogmarked, viser tal fra bogbranchens brancheorganisation, Börsenverein, at det digitale salg til det brede marked steg i 2014 og nu udgør 4,3 procent af markedet (en stigning fra 3,9 procent i 2013). E-bogsalget

Hachettes digitale salg i USA

Hachettes digitale salg i Storbritannien

domineres af skønlitteratur, der stod for 84 procent af det digitale salg i 2014.

Tallene fra 2013 i Frankrig er meget beskedne med hensyn til salget af e-bøger. Ud af et samlet salg på 1.760 mio. euro udgjorde e-bogsalget på 46 mio. euro kun en andel på 2,6 procent. I en undersøgelse fra 2015 svarede næsten 90 procent af respondenterne, at de stadig læste papirbøger, og kun 20 procent læste e-bøger (www.statista.com).

Hvilke faktorer kunne tænkes at forklare denne forskel mellem markederne og e-bogens gennemslagskraft? Svarene skal findes i antallet af tilgængelige titler og priser. Som vi så dominerer Amazon på e-bogsområdet i Storbritannien og USA og tilbyder i millionvis af e-bogstitler på engelsk, heriblandt 800.000 titler i Amazons Kindle Unlimited-abonnementsordning. Til sammenligning var der i 2012 kun udgivet omkring 80.000 e-bøger fra tyske forlag; det tilsvarende tal for Frankrig var 100.000 tilgængelige titler.

Gennemsnitsprisen for e-bøger i 2013 var 7,58 euro i Tyskland og 7,70 euro i Frankrig. Det er sværere at fremskaffe data for USA og Storbritannien grundet den ringe adgang til Amazons salgsoplysninger, der også omfatter titler fra selvudgivere. En analyse af Top-25 bestsellerlisten i april 2015 peger på en gennemsnitspris på 6,05 euro i USA (www.digitalbookworld.com), men viste samtidig store udsving fra

måned til måned, og visse titler var helt nede på 0,90 euro.

E-bøger har en stor priselastisitet – prisen påvirker i høj grad salget – og det gør det muligt for forlag at bruge prisen til at introducere nye forfattere på markedet og samtidig mindske risikoen for, at læserne vælger titler fra selvudgivere. Antagelsen er, at høje priser vil skræmme kunderne væk. En britisk forbrugerundersøgelse fra 2013 viste at: "Villigheden til at betale for at downloade en bog faldt støt, efterhånden som prisen på download af bogen steg – 81 % af de, der i forvejen havde læst e-bøger, angav, at de var villige til at betale 2 pund, men antallet faldt til 9 %, når prisen steg til 10 pund. Delta-gerne var i gennemsnit villige til at betale 3,74 pund [5,27 euro] (Kantar Media).

Det har stor indflydelse på prisniveauet, hvorvidt der findes en lovgivning om faste bogpriser eller ej. Faste e-bogspriser blev indført både i Frankrig (2011) og i Tyskland (2002). En sådan lovgivning kan betragtes som en fordel for uafhængige boghandlere, og i Frankrig har loven ligefrem det kulturpolitiske formål at fastholde mangfoldigheden i detailsektoren. I 2013 udtalte den franske kulturminister Aurélie Filippetti således: "I vore dage har alle fået nok af Amazon, der via deres dumpingstrategi hamrer priserne i bund for at komme ind på markederne, kun for at hæve priserne igen, når de

har opnået en monopol-lignende rolle ... bøger og læsning er konfronteret med konkurrence fra diverse hjemmesider, der bruger alle midler til at trænge sig ind på det franske og europæiske bogmarked ... det ødelægger boghandlere.” (Daily Telegraph, 4. juni 2013).

På trods af de faste priser på visse markeder er det svært at komme i tanker om en boghandlerkæde, der udelukkende sælger bøger og samtidig giver overskud. For at øge indtjeningen har boghandlere været nødt til at udvide vareudbudet. James Daunt, direktøren for den britiske boghandlerkæde Waterstones, har måttet reducere personalet med 35 procent og indføre mange “ikke-bogagtige ting, som for eksempel gaveartikler, puslespil, spil, legetøj, Paddington-bjørnefigurer, lykønskingskort og fancy brevpapir.” (Observer, 14. december 2014). I Tyskland oplever man den samme udvikling: “Man behøver ikke nødvendigvis at være en kulturpessimistisk gymnasielærer for at se faldet alle vegne, når man bevæger sig ind i en af de større boghandlere i dag. Det begyndte på et eller andet tidspunkt med et par plysdyr ved kassen. Så kom gavepapiret og julepynten, chokoladen, legetøjet, stearinlysene og alt tingeltanget. Det er nok til at tage pippet fra kunderne, når de kommer ind i butikken og skal prøve at finde afdelingen for nyudgivelser.” (Spiegel online, 15. marts 2013).

Tyskland og Frankrig har dog stadig et stærkt net af fysiske boghandler. I 2014 var der mere end 4.000 boghandlere, der var medlemmer af den tyske brancheforening, hvilket er mere end dobbelt så stort som antallet af uafhængige boghandlere i hele USA (der har omkring 1.900). I Storbritannien var antallet af uafhængige boghandlere faldet til under 1.000 i 2014 – til sammenligning var der mere end 1.800 i 1997. Deres markedsandel på 3 procent står i stærk kontrast til de 23 procent, som udgjorde de uafhængige boghandlers andel i Frankrig i 2012. På det tidspunkt stod internettet for 17 procent af salget af skønlitteratur til det almene marked, Amazon tegnede sig for 70 procent af dette salg, og var dermed langt foran Fnac og andre online-butikker. (Guardian, 15. oktober 2013). I 2013 vedtog det franske parlament en lov, der forhindrer, at online-forretninger kan tilbyde fri forsendelse oven i den tilladte rabat på maks. 5 procent af bogens pris.

Momssatser på bøger er stadig et kompliceret område. I marts 2015 stadfæstede EU-domstolen en kendelse afsagt af EU-kommissionen, iføl-

ge hvilken EU-landene ikke må pålægge e-bøger den samme momssats, som de lægger på fysiske bøger. E-bøger regnes for at være en elektronisk service, der derfor skal pålægges den fulde momssats. Det rammer Frankrig, der havde forsøgt at bruge en lavere momssats på 5,5 procent på både papirbøger og e-bøger. I Storbritannien er der fuld momssats (20 procent) på e-bøger, mens papirbøger er helt fritaget for moms. I Tyskland er der en fuld momssats på 19 procent på e-bøger, mens satsen på papirbøger til sammenligning er 7 procent.

UDFORDRINGER PÅ MARKEDET

Bogbranchens og bogmarkedets forskellige aktører står over for en lang række forskellige udfordringer. Først og fremmest er der det opbrud, markedet er udsat for fra flere forskellige kanter. Forbrugerens opmærksomhed når måske ikke længere end en søgning på Google eller en YouTube-video. Forbrugerne distraheres af en stadig voksende strøm af fristelser lige fra sociale medier til spil, fjernsyn og internet. Paul Mason havde følgende kommentarer til de udfordringer, bogens verden af fordybelse er stillet overfor: “Jeg kan huske, at jeg læste romaner, fordi livet i bøgerne var mere spændende, personerne mere tiltalende, friheden mere berusende end noget andet i virkeligheden omkring mig, der virkede latterlig, snæversynet og indelukket. Hvis et barn [i dag] læser Pynchon på en Galaxy 6-telefon, skal bogen konkurrere med Snapchat og Tinder, spil og musik.” (Guardian, 10. august 2015).

Fjernsynet er også udsat for konkurrence fra internettet og streamingtjenester. I de sidste 60 år har fjernsynsforbruget reduceret den tid, folk havde til at læse i, men det har samtidig knyttet frugtbare forbindelser til forlagsverdenen. Hvis der skabes færre serier på baggrund af klassiske romaner eller hvis madprogrammer forsvinder ud på nettet, vil det få stor betydning for de udgivelser, der kommer i kølvandet på tv-programmer, og på salget af kogebøger. Der er kommet nogle få succesrige bøger ud af blogs, men tv-udsendelsernes massepublikum har indtil nu været et frugtbart marked for forlagene.

Etableringen af digitale salgskanaler for både papirbøger og e-bøger har medført et boom for selvudgivelser. Nogle forfattere foretrækker en fast aftale med et etableret forlag, mens andre har det fint med at klare sig selv. På den

samlede 2015-liste over samtlige top 100 Kindle-forfattere var seks forfattere, der selv udgav deres bøger, kommet med på listen. På en 14. plads stod Rachel Abbott, der har skrevet *Only the Innocent* (2011), og har solgt over 1 mio. e-bøger: "Abbott har siden da udgivet yderligere tre romaner, senest *Stranger Child*, og oplyser, at det samlede salg, inklusive de paperbacks, hun har udgivet, overstiger 1,5 mio. eksemplarer. [...] Med en stykpris på 3,48 pund på alle titler og royalties på 70 % har hun klaret sig forrygende økonomisk og har ingen planer om at indgå aftaler med et etableret forlag." (Guardian, 6. august 2015). Hendes prispolitik svarer fint til resultatet af forbrugerundersøgelsen, vi nævnte tidligere i artiklen. I USA er Hugh Howey, der har skrevet *Wool*, et godt eksempel på en hybrid-forfatter, der har det fint med at udgive e-bøger selv, men som foretrækker at arbejde med et etableret forlag, når det gælder trykte bøger eller salg til udlandet.

De litterære agents rolle – et fænomen, der er mest udbredt på det britiske og amerikanske bogmarked – bliver udfordret, når forfattere selv kan udgive deres bøger. Forfattere, der bliver svigtet af deres forlag, kan føle sig fristede til at kaste sig ud i at udgive selv, og de har derfor i langt mindre grad har brug for en litterær agent, selv om mange af dem nu også tilbyder service inden for selvudgiver-feltet. Litterære agenter må arbejde hårdere for at tjene det samme, mens større agenturer har udbredt deres virksomhed til andre medier som fjernsyn og computerspil.

Den gradvise nedgang i salget fra fysiske boghandler, og den langsigtede nedgang i antallet af butikker rejser spørgsmålet om synlighed. Hvordan skal forbrugerne få øje på de nye titler, hvis de ikke længere bliver udstillet i boghandlerne over hele landet? Sociale medier giver muligheder for at præsentere varer relativt billigt, men man er stadig ved at undersøge, hvordan man skal udnytte disse muligheder. Forlag prøver at skabe nye fællesskaber rundt om deres udgivelser i et forsøg på at skabe en direkte kontakt til forbrugerne. De boghandlere, der stadig er i live, har været nødt til at ændre deres forretningsmodel, øge deres udbud af varer og tilbyde andre former for service. De boghandler, der især påvirkes af det store skift til e-bogs-mediet inden for skønlitteratur (i Storbritannien falder det fysiske bogsalg fortsat inden for eksempelvis krimi-genren) er nødt til i højere grad at synliggøre deres fagbøgstiler.

Hvilket 'brand' er stærkest under disse nye forhold – er det forfatterens, forlagets eller det litterære fælleskab? Den nye roman af forfatteren Robert Galbraith er et godt eksempel på, hvor stærkt en forfatters 'brand' kan være. Så snart det blev afsløret, at det var J. K. Rowling, der havde skrevet voksenkrimien *The Cuckoo's Calling* (2013) under pseudonym [Dansk udgave: *Gøgens kalden*, Gyldendal, 2013], steg salget markant (på kort sigt indfriet af e-bogsudgavens umiddelbare tilgængelighed).

Der er udfordringer i forhold til bogmarkedets mangfoldighed, hvor mellemforfattere kritiserer de store aktørers manglende interesse og beskylder dem for kun at koncentrere sig om de kendte forfattere eller den næste bestseller. Begrænset hyldeplads i de fysiske butikker gør kun situationen værre. Amazons magt bekymrer både branchens aktører og mange læsere, og der er en bevægelse i gang, der går i retning af at købe ind i lokalområdet og støtte de små uafhængige boghandlere. Men der er ikke den samme politiske opbakning i Storbritannien og USA, som man for eksempel ser i Frankrig.

MULIGHEDER

Samtidig med alle disse spørgsmål og bekymringer dominerer debatten, er der også mange muligheder for bogbranchen. Bogen har overlevet fremkomsten af mange andre medier lige fra radio og fjernsyn til computerspil og sociale medier. Samtidig med, at vi har set en konsolidering af de store forlagshuse, oplever vi, at der dukker initiativrige forfattere og små forlag op, som via de nye kanaler kan kommunikere direkte med deres læsere. På Amazon er det meget få mennesker, der leder efter navnet på forlaget, når de kigger på bøger – de er mere interesseret i at se, hvor mange stjerner bogen har fået af andre læsere.

Bogen er mere blevet demokratisk. Nye projekter finansieres ved hjælp af crowdfunding, og forfattere indleder online-samarbejder. Der er ikke længere i samme grad brug for de traditionelle 'gatekeepere', når læsere kan diskutere kvaliteten af et værk som det for eksempel sker på community siden Wattpad. Den digitale udvikling gør det nemmere for nye aktører at være med, fordi de ikke længere behøver stor lagerkapacitet eller bygninger til deres forlagsprojekter, men kan få direkte adgang til et globalt publikum. Udviklingen inden for trykke-

teknologien har nedbragt det beløb, man er nødt til at investere i nye titler og gør det nemmere at distribuere over hele verden.

Trykte bøger har stadig stor betydning – hverken forfattere eller læsere kan undvære dem – især ikke inden for børnebogsmarkedet. Mange forfattere sætter stadig pris på den hjælp, de får fra forlagsredaktionen og marketingafdelingen såvel som det udstillingsvindue, et etableret forlag kan tilbyde. Forlagene har lært at være lidt kvikkere og lidt mere opmærksomme på markedet, og som Tim Hely Hutchinson fra britiske Hachette siger: “Før i tiden måtte vi trykke oplag på 10.000 eksemplarer, men nu kan jeg lave et oplag på 1.500 eksemplarer, så vi kan holde lageret nede og vente og se, hvilket format bogen sælger bedst i.” (The Bookseller, 21. juni 2013). Konkurrencen har tvunget forlag til at effektivisere på områder som redaktion, grafisk tilrettelægning og produktion og samtidig udvide med nye former for service til forfattere, forbrugere og institutioner. Fremtiden vil være præget af innovation og fleksibilitet for alle bogmarkedets aktører.

KILDER

- Brauck, Markus, Wolfgang Höbel & Claudia Voight (2013). “An Amazon problem: The book is dead, long live the book”. *Spiegel* online, 15. marts.
- Clark, Giles & Angus Phillips (2014). *Inside Book Publishing* (5. udg.). London: Routledge.
- Kantar Media (2013). *Online Copyright Infringement Tracker Wave 4*. Prepared for Ofcom, 11. september.
- Lagerdère Publishing (2014). “Presentation at Investor Day”. Paris, 28. maj.
- Pew Research Center (2014). “E-reading rises as device ownership jumps”. 16. januar.
- Phillips, Angus (2015). *Turning the Page*. London: Routledge.
- Publishers Association (2013/2014). *PA Statistics Yearbook*. London: The Publishers Association.
- Sanger, Jessica (2014). “Online retail and the book market in Germany”. Konferenceindlæg, København, 2. december.
- Wischenbart, Rüdiger, Carlo Carrenho, Miho Kovac, Veronika Licher & Vinutha Mallya (2015). *The Global eBook Report 2015: A report on market trends and development*. Rüdiger Wischenbart Content & Consulting.

6. SÅDAN HAR VI GJORT

I rapportens andet kapitel har vi brugt allerede publicerede tal fra etablerede, eksisterende kilder. Tallene er således alene tilpasset designet i denne rapport, og evt. retningslinjer om tallenes brug er fulgt.

Derudover har vi anvendt et udtræk fra DBC, der indeholder alle registrerede poster i Dansk Bogfortegnelse udgivet i 2013 eller 2014, opgjort pr. april 2015. Nøglen i udtrækket er det såkaldte faust-nummer, der er et unikt ottecifret id for alle biblioteksposter. Udgives en bog i to forskellige udgaver, vil det udløse to forskellige faust-numre, og derfor kan forskellige udgaver af den samme titel godt være ophav til flere faust-numre. En nærmere gennemgang af data bag bogproduktionsstatistikken i 2013 viste, at 97,5 % af alle registreringer i Bogfortegnelsen havde et unikt ISBN-nummer, og dermed er det en mindre del af registreringerne, der ikke er direkte oversættelige til et ISBN-nummer.

Udtrækket indeholder derudover følgende informationer: **Forfatter**, **titel**, **udgivelsesprog**, **originalsprog**, **udgave** (indeholder enten informationen '1. udgave' eller 'ny udgave', her forstået som alle andre udgavetyper, der ikke er førsteudgaver), **forlag**, **udgivelsesår**, **omfang**, **ISBN**, evt. **fejlt trykt ISBN**, **materiale** (trykt bog eller e-bog), **målgruppe** (børne-, skole- eller voksenlitteratur), **genre** og **DK5-emneindeksning**.

Der er foretaget en afgrænsning, således at ajourføringsværker og periodika ikke er en del af de data, der er lavet statistik på i denne rapport. Ligeledes er tekst publiceret på internettet og multimedieudgivelser heller ikke en del af datamaterialet.

Som genredefinition bruges den klassifikation, som DBC anvender, når materialet katalogiseres. Som en følge heraf er der ikke en genre, der hedder børne- og ungdomslitteratur. Til gengæld noterer DBC, om en given udgivelse er

tiltænkt børnebiblioteker eller skolebrug¹⁷. Det er denne registrering, der bruges til at udvælge børne- og skolebøger i denne rapport.

Dermed skal man hele tiden have sig for øje, at det er statistik lavet på baggrund af bibliotekskatalogiseringer, og at data dermed ikke primært er indsamlet for at kunne lave statistik men derimod for at have en ensartet og konsistent registrering af biblioteksmaterialer.

6.1 OM DUBLETTER

Med det datatræk, som er blevet lavet til denne rapport, har det også været muligt at kontrollere, om eventuelle dobbeltregistreringer udgør et statistisk problem. Ved at syntaksvalidere informationer fra udtrækket om trykte bøger om 'forfatter' + 'titel' + 'udgivelsesår' er det muligt at finde titler, som der findes mere end en førsteudgave af. For skønlitteratur for voksne var der 2 poster ud af 1.293, der fandtes i to førsteudgaver, hvilket giver en fejlprocent på 0,15 %. For faglitteratur for voksne i 2013 var der 8 titler ud af 2.739, som fandtes i mere end en førsteudgave, altså en fejlprocent på 0,29 %. Blandt førsteudgaverne af børne- og skolebøgerne fandtes ingen dubletter. Nogle af disse gengangere er reelle nok, andre skyldes fejlagtige registreringer, men som det ses af stikprøverne, er indflydelsen på statistikkenes resultater marginal.

Dog er det uhensigtsmæssigt, at det i dag ikke statistisk kan afgøres, hvorvidt en e-bog er udkommet som trykt bog inden for samme år eller ej, for det betyder, at man kan komme til

¹⁷ Danmarks Statistik skriver følgende i forklaringen til bogproduktionsstatistikken: "Skolebog" omfatter de udgivelser, der ved DBC's katalogisering har fået en kode (i felt 008, delfelt o) for beregnet til skolebrug. Denne kode omfatter materialer for skoleelever på alle niveauer til og med gymnasieniveau. Koden svarer til UNESCOs kategori "materialer for elever, der modtager undervisning på 1. og 2. niveau".

at tælle samme titel med to gange. Løsningen i denne rapport har været at kigge på trykte bøger og e-bøger hver for sig, men det ændrer ikke ved, at det med den nuværende opgørelsesmetode ikke er muligt at sige, hvor mange nye titler der udkommer på tværs af formaterne, ligesom det heller ikke er muligt at afgøre, hvor mange titler der alene udkommer i elektronisk form.

6.2 FORHOLDET MELLE KOMMERCIEL OG IKKE-KOMMERCIEL LITTERATUR

I krydsningen af data fra bogproduktionsstatistikken og biblioteksafgiften viste det sig, at mellem 10 og 11 % af titler udkommet i 2013 eller 2014 og indkøbt af bibliotekerne bestod af ikke-kommerciel litteratur. Andelen forekommer høj, og yderligere stikprøver har vist, at der er del litteratur fra veletablerede forlag blandt de ikke-kommercielle titler, som efter al sandsynlighed er fejlregistreret.

Afgrænsningen til kommercielle titler stammer fra den blanket, man udfylder, når en titel pligtaflleveres til registrering i Dansk Bogfortegnelse. "Kommercielt" er i blanketten defineret som bøger, der er "udgivet med henblik på videresalg i detailhandelen". Dermed er sondringen mellem kommerciel og ikke-kommerciel litteratur alene baseret på dette spørgsmål, og det kan konstateres at være kilde til nogle fejlregistreringer. Dermed kan det formentlig siges, at tallet for kommerciel litteratur i Danmark er en smule for lavt, men det er værd at bemærke, at blanketten har været anvendt i en årrække, og at det derfor ikke af den grund er problematisk at sammenligne den kommercielle litteratur gennem tiden, fordi de øvrige år formentlig også er påvirket af de usikkerheder, som brugen af blanketten medfører. Registreringerne i bogfortegnelsen er lavet af mennesker på baggrund af et gennemsyn af den indleverede bog og det dertilhørende oplysningsskema, og derfor vil der kunne findes mindre fejl i den enkelte registrering. DBC retter dog altid fejl, når de opdages, og når Danmarks Statistik årligt publicerer statistikken, korrigeres data også fem år bagudrettet på baggrund af eventuelle rettelser.

7.

OM BOG- OG LITTERATURPANELET

Bog- og Litteraturpanelet blev nedsat af daværende kulturminister Marianne Jelved i april 2014. Panelet holdt sit sættemøde den 17. juni 2014 og har derudover frem til august 2015 holdt seks møder i panelet og to møder med Bog- og Litteraturpanelets følgegruppe.

Panelet har afholdt to offentlige seminarer; det første fandt sted den 2. december 2014 og havde temaet "Bogens globalisering – ændrede mønstre i bogdistribution". Til seminaret havde panelet inviteret tre internationale eksperter til at holde oplæg og to danske aktører, der perspektiverede temaet til en dansk kontekst. En af oplægsholderne, Angus Phillips, bidrager i nærværende rapport med artiklen i kapitel 5 om globaliseringen af bogmarkedet.

Den 22. april afholdt panelet sit andet seminar, denne gang med temaet "Selvudgivere på bogmarkedet". På seminaret blev nogle foreløbige konklusioner fra panelets iværksatte undersøgelse om alternative publikationsformer præsenteret, og derudover delte fire selvudgivere deres tanker om at være selvudgivere i dag med publikum, ligesom forskellige brancheaktører kom til orde i debatten om selvudgivers stilling i det litterære kredsløb. Seminaret var arrangeret i samarbejde med Statens Kunstfonds Projektstøtteudvalg for Litteratur og Center for Litteratur mellem Medier, Aarhus Universitet.

Se programmerne og materiale fra de to seminarer på Bog- og Litteraturpanelets hjemmeside: http://www.kulturstyrelsen.dk/bogen_2015

Panelets andet seminar blev filmet. Optagelsen kan ligeledes ses på hjemmesiden

7.1 KOMMISSORIUM FOR KULTURMINISTERENS BOG- OG LITTERATURPANEL

Formål

Kulturministeren opretter et bog- og litteraturpanel.

Bog- og Litteraturpanelet skal følge udviklingen på bogmarkedet, gennem:

- årligt at samle tilgængelig statistisk viden om bogmarkedet, herunder kortlægge mangler samt fremsætte anbefalinger til forbedringer af statistikken
- at følge kvalitetslitteraturens situation i lyset af forandringer på bogmarkedet samt ændringer i læsning og læsemønstre
- at fremme debatten om litteraturens situation i Danmark gennem seminarer og konferencer.

Sammensætning

Bog- og Litteraturpanelet nedsættes foreløbigt for en periode af 4 år og består af 6 – 8 medlemmer, der tilsammen repræsenterer ekspertise i relation til: statistisk viden om bogmarkedet og udviklingen internationalt, litterære og litteratursociologiske kompetencer, forbrugerperspektivet samt viden om læsning og læsemønstre.

Panelet kan efter behov inddrage yderligere relevant ekspertise, herunder fra biblioteksområdet, andre kunstområder samt fra forsknings- og universitetsverdenen.

Panelets medlemmer udpeges af kulturministeren, der også udpeger panelets formand.

Følgegruppe

Til panelet knyttes en følgegruppe bestående af repræsentanter fra Kulturministeriets departement, Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen, Forlæggerforeningen, Boghandlerforeningen, Dansk Forfatterforening, Foreningen af skønlit-

terære forfattere, Forbrugerrådet og Danmarks Biblioteksforening.

Panelet indkalder følgegruppen mindst 1 gang årligt med henblik på en bredere drøftelse af, og dialog om, panelets arbejde og resultater.

Ressourcer

Til støtte for panelets arbejde afsætter kulturministeren 0,5 mio. kr. årligt fra puljen til kulturpolitisk udvikling og information.

Det forventes, at panelet udgiver en årlig publikation samt afholder konferencer og seminarer.

Panelets deltagere og følgegruppen modtager ikke honorar for deres arbejde.

Af beløbet kan en mindre andel afsættes til Kulturstyrelsens opgavevaretagelse ved større arrangementer, analyser eller lign.

**BOG- OG
LITTERATUR
PANELET**

www.kulturstyrelsen.dk/bogen-2015
Kontakt Bog- og Litteraturpanelets
sekretariat på: ltm@kulturstyrelsen.dk